

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELÂGATI BİLİM DALI

NAHVE MEZHEBİN İSLÂMİYYİN Fİ'L-EDEBİ VE'N-NAKD
ADLI ESERİ BAĞLAMINDA ABDURRAHMAN RAFET EL-
BÂŞA'NIN İSLAM EDEBİYATINDAKİ YERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Adem MİDİLLİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Yasin KAHYAOĞLU

ŞANLIURFA – 2017

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı 155230002 numaralı Adem MİDİLLİ'nin hazırladığı "Nahve Mezhebin İslâmiyyin fi'l-Edebi ve'n-Nakd Adlı Eseri Bağlamında Abdurrahman Rafet el-Bâşâ'nın İslam Edebiyatındaki Yeri" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması, 29/11/2017 tarihinde, saat 11:00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

29/11/2017

(Danışman)
Yrd. Doç. Dr. Yasin KAHYAOĞLU

Üye
Prof. Dr. Edip ÇAĞMAR

Üye
Yrd. Doç. Dr. M. Cüneyt GÖKÇE

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

20/12/2017

Prof. Dr. Abdülhak ZGELİK
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı: Adem Midilli

Öğrenci Numarası: 155230002

Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Programı: Arap Dili ve Belagatı

Başlık : Nahve Mezhebin İslâmiyyin fi'l-Edebi
ve'n-Nakd Adlı Eseri Bağlamında Abdurrahman
Rafet el-Bâşâ'nın İslam Edebiyatındaki Yeri

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 98 sayfalık kısmına ilişkin, 02/11/2017 tarihinde danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 12 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığımı ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığımı, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

02/11/2017
Adem MİDİLLİ

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 02/11/2017

Yrd. Doç. Dr. Yasin KAHYAOĞLU

ÖNSÖZ

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على رسولنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين

Bir dilin zevkine varmak için o dilin edebiyatına vâkîf olmalıyız. O dilin edebiyatçılarının vermiş oldukları ürünleri okuyup incelemeliyiz. Farklı edebiyatçıların farklı eserlerini okuyarak ancak o dilin edebi zevkine ulaşabiliriz. İşte bu sebeple Arap Edebiyatının zevkini tatmak isteyenler için bu alanda kimlerin hangi kitapları yazdığı en önemli şahsiyetlerin kimler olduğu ve eserlerinin neler olduğu konusunda gerekli çalışmalar yapılarak Arap edebiyatının zenginliğini dilimize aktarmak gerektiği kanaatindeyim.

Bu düşünceden hareketle bu çalışmamızda çağdaş Arap edebiyatçılarından; Abdurrahman Rafet el-Bâşa'nın hayatı, eserleri ve İslam edebiyatı ve eleştirisinde önemli bir yeri olan “Nahve Mezhebin İslâmiyyin fi'l-Edebi ve'n-Nakd” adlı eseri bağlamında kendisinin İslam edebiyatındaki yerini incelemeye çalışacağız.

Çalışmamız bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında İslâmî Dönem Arap edebiyatı ve Modern Dönem Arap edebiyatı hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde el-Bâşâ'nın hayatı ve eserleri, ikinci bölümde ise edebiyat ve eleştiride İslami bir ekol oluşturma çabalarının meyvesi olan “Nahve Mezhebin İslâmiyyin fi'l-Edebi ve'n-Nakd” adlı eseri incelenmiştir.

Kaynak toplama sırasında yazarın halen hayatta olan oğlu Yemân el-Bâşâ ile iletişime geçme fırsatım oldu. Böyle bir çalışma yapmış olmamdan dolayı gayet memnun kalmış ve ne gerekiyorsa yapmaya hazır olduğunu ifade etmiştir. Birinci bölümde bulunan hayatı hakkında yazmış olduğum başka hiçbir yerde bulunmayan birçok bilgiyi bizzat kendisinden aldım.

Bu çalışmam esnasında bana çok emeği geçen, tez konusunun belirlenmesinden kaynak teminine, düzeltmelerden tez yazımının tüm aşamalarına kadar hiçbir konuda yardımını benden esirgemeyen kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Yasin KAHYAOĞLU'na şükranlarımı arz ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VIII
ÖZET.....	IX
ABSTRACT	X

GİRİŞ

İSLAMİ DÖNEM ARAP EDEBİYATI.....	1
İslâmî Dönemin Tarihi Sınırları:	1
İslam Edebiyatı'nın Tanımı:	1
İslam Edebiyatının Genel Özellikleri:	2
Sadru'l-İslâm'da Şiir:	3
Sadru'l-İslâm'da Hitabet:	4
Şiir ve Şairlerle İlgili Kur'an-ı Kerim'de Geçen İfadeler:	5
Hz. Peygamber'in Şiir ve Şairler Hakkındaki Görüşleri:	9
Kur'an-ı Kerimin Arap Dili ve Edebiyatına Etkisi:.....	10
MODERN DÖNEM ARAP EDEBİYATI.....	11
MEŞHUR ÇAĞDAŞ ARAP İSLAM EDEBİYATI TEMSİLCİLERİ.....	16
Mustafa Lütfî el-Menfelûtî: (1876 – 1924)	16
Seyyid Kutup: (1906-1966)	19
Ali Tantavî: (1909-1999)	20
Ali Ahmed Bâkesîr: (1910-1969)	21
Abdulhamid Cûde es-Sahhâr: (1913-1974).....	23
Muhammed Kutub: (1919 – 2014).....	24
Necib el-Kîlânî: (1931-1995).....	25
İmâdüddin Halil: (1941-.....)	27

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ABDURRAHMAN RAFET EL-BÂŞÂ'NIN HAYATI	29
1.1. Doğumu ve Yetiştigi Çevre:	29
1.2. Tahsil Hayatı:	29
1.3. İşgalcilere Karşı Yürüttüğü Mücadele:.....	31
1.4. Üstlendiği Görevler:	32
1.5. Tez Danışmanlığı Yaptığı En Önemli Öğrencileri:	33

1.6. İslami Bir Edebiyat Sanatı Oluşturma Çabası ve Uluslararası İslam Edebiyatı Birliği'nin Kurulmasındaki Rolü:.....	34
1.7. Arap Dili'ni Koruma Çabaları:	36
1.8. Vefatı:	40
1.9. Eserleri:	41
1.9.1. Ard'ul-Butûlât (أرض البطولات) :.....	41
1.9.2. Er-Râye es-Sâlise (الراية الثالثة) :.....	42
1.9.3. Ali b. el-Cehm, Hayatuhu ve Şi'ruhu (علي بن الجهم حياته وشعره) :.....	42
1.9.4. Şi'rü't-Tard (شعر الطرد إلى نهاية القرن الثالث الهجري) :	43
1.9.5. Es-Sayd İnde'l-Arab (الصيد عند العرب) :.....	43
1.9.6. Suverun min Hayati's-Sahâbe (صور من حياة الصحابة) :.....	44
1.9.7. Suver min Hayati't-Tâbiîn (صور من حياة التابعين) :.....	45
1.9.8. Nahve Mezhebin İslâmiyyin fi'l-Edebi ve'n-Nakd (نحو مذهب إسلامي في الأدب والنقد) :.....	45
1.9.9. el-Butûle (البطولة) :	47
1.9.10. Hadese fî Ramadân (حدث في رمضان) :	47
1.9.11. Ed-Dînü'l-Kayyim (الدين القيم) :.....	47
1.9.12. Suver min Hayati's-Sahâbiyyât (صور من حياة الصحابييات) :.....	48
1.9.13. el-Udvân ala'l-Arabiyye Udvân ala'l-İslâm (العدوان على العربية عدوان الإسلام) :.....	49
1.9.14. Fennü'l-İmtihânât Beyne't-Tâlib ve'l-Muallim (فن الإمتحانات بين الطالب والمعلم) :.....	49
1.9.15. Fennü'd-Dirâse (فن الدراسة) :	50
1.9.16. Et-Tarîk İle'l-Endelüs Lemehât ve Kutûf	50
1.9.17. Şi'ru'd-Da've fi'l-Asri'n-Nebevî (شعر الدعوة في العصر النبوي) :.....	51
1.9.18. Lüğatü'l-Müstakbel (لغة المستقبل) :.....	52
1.10. Kendisi İçin Düzenlenen Sempozyum:	52
1.11. Hakkında Söylenen Sözler:.....	55

İKİNCİ BÖLÜM

2. EDEBİYAT VE ELEŞTİRİ ALANINDAKİ ÇALIŞMALARI	60
2.1. EDEBİ KİŞİLİĞİ:	60
2.2. “NAHVE MEZHEBİN İSLAMİYYİN Fİ'L-EDEBİ VE'N-NAKD” ADLI ESERİ:	62

2.2.1 Kur'an ve Sünnet Işığında İslam'ın Genelde Edebiyat, Özelde İse Şiire Karşı Olan Tutumu:	62
2.2.2 Şiirin Methedildiği Rivayetler:	63
2.2.3 Şiirin Zemmedilmesi İle Alakalı Rivayetler:.....	70
2.2.4 İslamın Kur'an-ı Kerim Işığında Şiire Olan Tutumu:.....	71
2.3. İSLAM IŞIĞINDA BATI EDEBİYATI AKIMLARINI DEĞERLENDİRMESİ:	
2.3.1 Klasisizm:(الاتباعية)	73
2.3.2 Romantizm:(الإبداعية)	76
2.3.3 Realizm: (الواقعية).....	79
2.3.4 Natüralizm: (الطبيعية).....	81
2.3.5 Sembolizm: (الرمزية).....	84
2.3.6 Egzistansiyalizm (Varoluşçuluk):(الوجودية).....	87
SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA	91

KISALTMALAR

- b. : bin (oğlu)
Bk. : Bakınız
C. : Cilt
Çev. : Çeviren
F.E.F : Fen Edebiyat Fakóltesi
Hz. : Hazreti
ö. : Ölümü
r.a : Radıyallahü Anh
s. : Sayfa
S. : Sayı
s.a.v : Sallallahu Aleyhi ve Sellem
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
vb. : ve benzeri
y.y.l.t : Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
yy : Yüzyıl

ÖZET

NAHVE MEZHEBİN İSLÂMİYYİN Fİ'L-EDEBİ VE'N-NAKD ADLI ESERİ BAĞLAMINDA ABDURRAHMAN RAFET EL-BÂŞA'NIN İSLAM EDEBİYATINDAKİ YERİ

Bu çalışmada, Çağdaş Arap İslam Edebiyatı temsilcilerinden Abdurrahman Rafet el-Bâşâ'nın hayatı, edebi kişiliği, eserleri, İslam edebiyatı hakkındaki görüşleri ve bu edebiyat akımına olan katkıları incelenmektedir. Yine bu çalışmada İslam edebiyatının ve onun temsilcilerinin tanıtılması amaçlanmaktadır.

Çalışma, Kur'an-ı Kerim'in ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) nazarında genelde edebiyatın özelde ise şiirin kötü bir yeri olmadığını, bilakis onlara diğer söz sanatlarına baktığı gibi baktığını, bunların iyiye kullanıldığı takdirde iyi, kötüye kullanıldığı takdir ise kötü olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Abdurrahman Rafet el-Bâşâ, İslam Edebiyatı, Şiir, Hitabet, Edebi Akımlar.

ABSTRACT

THE STATUS OF ABDURRAHMAN RAFET EL BASHA IN ISLAMIC LITERATURE IN THE CONTEXT OF HIS BOOK CALLED "NAHVAH MAZHABIN ISLÂMIYYIN FI'L-ADABI VA'N-NAQD"

In this study, Abdurrahman Rafet el-Basha's autobiography, one of the representatives of Modern Arabic Islam literature, his literary personality, his works, his views on Islamic literature and his contributions to the literary movement are investigated. Besides, we also aim to introduce Islamic literature and its representatives.

This study reveals that literature in general and poem in particular do not have a bad position from the perspective of the Quran and the Prophet Muhammad (p.b.u.h) rather they consider them like other figures of speech which are good if they are used for good things and bad if used for bad things.

Keywords: Abdurrahman Rafet el-Basha, Islamic literature, poem, rhetoric, literary movements.

GİRİŞ

İSLAMİ DÖNEM ARAP EDEBİYATI

İslâmî Dönemin Tarihi Sınırları:

Edebiyat tarihçileri İslâmî dönemin başlangıcını İslam'ın ortaya çıktığı zaman olarak kabul ederler. Bitişi olarak ise Emevî Devletinin yıkıldığı zaman olarak ifade ederler. Bazı tarihçiler bu dönemi de ikiye ayırıyorlar. İslam'ın ortaya çıkışından Emevi Devletinin kurulmasına kadarki zamanı Sadru'l-İslam, Bu tarihten Emevi Devletinin yıkılışına kadarki zamanı da Emevîler zamanı olarak adlandırıyorlar.

İslam Edebiyatı'nın Tanımı:

İslâm Edebiyatı, İslâmî çağrının gölgesinde doğup büyüyen, yetişip ve gelişen bir edebiyattır. Bu edebiyat özelde Müslümanları, genelde tüm insanları İslâmî faziletlere ve ilkelere çağırmakta, küfür ve fesatla mücadele etmektedir. Bu nedenle bazı yazarlar, İslâmî Edebiyat için “davet edebiyatı” tanımlaması yapmaktadır. Edebiyatı Allah'a davet vesilelerinden biri olarak kabul eden Müslüman edebiyatçıların, insanlara güzeli, estetik olanı sunma, onları çirkinden kaba ve kötüden sakındırma çabası taşıdıkları söylenebilir. Şiddeti, terörü, baskıyı, haksızlık ve zulmü kınayan bu edebiyatçılar, insanlığı huzursuz ve mutsuz kılacak unsurlara karşı, uyarma görevi yapmaktadırlar. Bu bakımdan edebiyatı dinin gerçeklerini yayma vesilesi kabul etmektedirler.¹

Abdurrahman Rafet el-Bâşâ'ya göre ise İslam edebiyatı, edebiyatçının hayata, kâinata ve insana karşı olan duygu ve düşüncelerini belli bir amaç doğrultusunda sanatsal bir tarzda anlatma biçimidir. Bu anlatım tarzı İslam öğretileri ışığında yaratıcıyı ve onun mahlûkatını tasvir etme olarak ortaya çıkar. İslami edebiyat zevkli

¹ Yakup Civelek, “Modern Arap Edebiyatı'nda İslâmî Edebiyatın Yeri ve Öncüleri”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.3, (2000), s.85.

olmasının yanında aynı zamanda faydalı içeriklere sahip olmalıdır. Yine bu edebiyat sadece dini konular ile sınırlı değildir, daha geniş ve daha umumdur.²

İslam Edebiyatının Genel Özellikleri:

- ❖ Belli bir amacı ve hedefi olan bir edebiyat akımıdır. İslam edebiyatçısı diğer edebiyat akımlarında olduğu gibi edebiyatı, kendisine asıl gaye yapmaz. Bilakis, edebiyatı amacını gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanır. Bu gaye; Allah Teâlâ'ya imanın kalplere yerleştirilmesi ve manevi değerlerin insanların içlerine işlenmesi olarak özetlenebilir.
- ❖ Boyun eğen bir edebiyat akımıdır. Ancak bu boyun eğme ateistlerin ve varoluşçuların boyun eğmesi gibi değildir. İslam'a ve onun manevi değerlerine boyun eğer. İslam'ın tasavvuruna, prensiplerine ve amaçlarına bağlı kalır.
- ❖ Tamamlayıcı özelliği vardır. İçerik ile şekil birbiri ile uyum içerisindedir. Ne içerik ne de şekil, tek başına gönüllere hitap eden ve duyguları coşturan bir İslami edebiyat ortaya koymak için yeterlidir.
- ❖ Bağımsızdır. Bu yüzden Müslüman edebiyatçılar, özellikle de onlardan genç olanları, İslam ile bağdaşmayan görüşleri olan meşhur edebiyatçıların tesiri altında kalmaktan kurtulmaları gerekir.
- ❖ Etkili bir edebiyat olmasıdır. Bu özelliğin gerçekleşebilmesi için edebiyatçının; İslam'a kalbi açık, akli İslam ile gıdalanmış, kalbi Müslümanların sevinçlerini ve hüznlerini yaşamış olmalıdır.³

el-Bâşâ'ya göre; kim edebi eserlerinde insanlardaki yüce duyguları harekete geçiriyor, içlerindeki İslam ruhunu uyandırıyor, işte o kişi İslam edebiyatına intisap etmeye hak kazanır ve İslami edebiyatçılardan sayılır.⁴

² Abdurrahman Rafet el-Bâşâ, *Nahve Mezhebin İslâmiyyin fi'l-Edebi ve'n-Nakd*, Kahire, Daru'l-Edeb el-İslâmî, 2008, s.113.

³ El-Bâşâ, s.145.

⁴ El-Bâşâ, s.147.

Sadru'l-İslâm'da Şiir:

Hız. Peygamber (s.a.v) ve sonrasında gelen dört halife zamanından ibaret olan Sadru'l-İslâm'da şiir sanatı yeni bir safhaya girmiştir. Ka'b b. Zühre (ö. 645), Hassan b. Sâbit (ö. 680), Abdullah b. Revâha (ö. 629) ve Ka'b b. Malik el-Ensari (ö. 670) gibi şairler İslamiyet'ten önce olduğu gibi İslamiyet'in gelişinden sonra da şiir sanatını icra etmeye devam etmişlerdir. Müşrikler Hz. Peygamber (s.a.v)'e karşı mücadelelerinde bu silahtan yararlanıyorlardı. Hz. Peygamber de müşriklere aynı yöntemle karşılık vermeleri için bu şairlere izin veriyordu. Hz. Peygamber kendisini metheden Ka'b b. Zühre'e hediye olarak hırkasını vermiş, İslâm'a ve Müslümanlara hicivleriyle hakaret eden bazı müşrik şairleri de cezalandırmıştır.⁵

Hız. Peygamber döneminde şiir, İslâm'a davet konusunda yardımcı bir araç olarak kullanılmıştır. Şiirde Kur'an-ı Kerim'e mutabık konular işlenmiş ve şairler şiirlerinde insanları sâlih amel işlemeye, iyiliği öğütlemeye, Resûlullah'ı övmeye, ona şiirle destek olmaya ve şehit edilen sahâbeler için mersiye söylemeye teşvik etmişlerdir. İslâm'a uygun olan bir şiirde mutlaka dini konuların olması şart değildir. İlk 14 beyti aşktan bahseden Ka'b b. Zühre'in kasidesini Hz. Peygamber dinlemiş yanında bulunan sahâbelere de okunan bu kasideyi dinlemelerini işaret etmiştir. Hz. Peygamber sadece Müslüman şairlerin şiirlerini dinlemekle kalmayıp Cahiliye dönemi şairlerinin içerik yönünden güzel olan şiirlerini de dinlemiştir.⁶

İslami dönemde Arap şiirinin konularında bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle de aşk anlayışı ve onun ifade ediliş tarzında önemli ölçüde farklılıklar gözlemlenmektedir. İslâm'ın ilk yıllarında yabancı ve evli kadınlar hakkında aşk şiirleri söylemek yasaklanmış, dönemin ortalarına doğru gazel adıyla bağımsız bir tür haline gelmiştir.⁷

Mersiye anlayışında da İslami dönemde önemli değişiklikler olmuştur. Değişime uğramakla beraber İslami dönemde de mersiye söylemeye ve ağıt

⁵ Yasin Kahyaoğlu, "Şiir ve Nesir Bağlamında Arapçanın İslam Kültüründeki Yeri," *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.19, 2008, s.93.

⁶ Edibe Şulul, *Arap Edebiyatı Kadın Şairlerinden el-Hansâ'nın Edebi Kişiliği ve Şiirlerinin Tahlili*, y.y.l.t., Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2005, s.21.

⁷ Kadri Yıldırım, *Cahiliye ve İslami Dönem Şiir Mevzularının Mukayesesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 1998, s.68.

yakılmaya devam edilmiştir. Belirlenen ölçüler dâhilinde ölü için ağlamak ve onun için mersiye söylemek sakıncalı görülmemiştir.⁸

İslami dönemde değişikliğe uğrayan şiir konularından bir diğeri de medih sanatıdır. Bu dönemde medih sanatı icra edilirken büyük bir hassasiyet gösterilmiş, methedilen kişinin sözü edilen vasıflara gerçekten sahip olup olmadığı konusuna önem verilmiştir. Şairlerin eskiden olduğu gibi diledikleri kimseleri diledikleri şekilde övmelerine sıcak bakılmamış, önlere gerçekçilik ilkesi konulmuş, dolayısıyla hareket alanları daraltılmıştır.⁹

Bu dönemde ön plana çıkan Müslüman şairler Hassan b. Sâbit, Abdullah b. Revâha ve Ka'b b. Mâlik olsalar da bunların dışında çok sayıda şair sayılabilecek sahâbe mevcuttu.

Sadru'l-İslâm'da Hitabet:

İslami dönemde hitabet, fikirlerin yayılması, heyecanların uyandırılması ve duyguların harekete geçirilmesi gibi konularda etkin bir araç olarak kullanılmıştır. Bu dönemde hatiplere olan ihtiyaçtan dolayı hitabet sanatı şiir sanatının önüne geçmiştir. Kur'an-ı Kerim nazil olduktan sonra hitabet sanatı icra edilirken Kur'an-ı Kerim'den iktibaslar yapılmaya başlanmış, onun fesahat ve beyan tarzı taklit edilerek bu sanatın daha fazla hikmet ve belagat kazanmasına vesile olmuştur. Hutbe bu yeni dine toplu davet çabasının bir aracı oldu. Siyasi rolünü devam ettirmek için destek sağlamaya çalışan lider ve kitleler arasında bir haberleşme vesilesi haline geldi.

İslami dönemde hitabet sanatı icra edilirken hutbeye hamd ve sena ile başlanırdı. Hutbede kullanılan ibare ve lafızlar etkili ve anlaşılır olurdu. Kur'an üslubu taklit edilir, kısa hikâye ve temsillere yer verilirdi.¹⁰

Bu dönemdeki hitabetin konusunu genel olarak üç bölümden oluştuğunu görmek mümkündür.

⁸ Yıldırım, s.106.

⁹ Yıldırım, s.137.

¹⁰ Yasin Kahyaoğlu ve ark., *Çeşitli Yönleriyle İslam Medeniyeti*, İstanbul, Siyer Yayınları, 2017, s.678.

Birincisi; İslam'a davet alanıdır. Bu alanda tevhid inancına çağrı, iyiliği emredip kötülük yapmaktan uzak durmayı öğütleme ve dini hükümlerin açıklanması gibi noktalara değinilmiştir.

İkincisi; İslam ordusuna cesaret verme alanıdır. Bu alanda Müslümanları cihada teşvik, savaşlarda nasıl hareket etmeleri gerektiği ve bir zaferin ardından Müslümanları tebrik etme gibi noktalara değinilmiştir.

Üçüncüsü ise siyasi içerikli hitabettir.¹¹

Bu alan ile ilgili pek çok şey söylenmiş olmakla beraber, sabit olan bir şey vardır ki; o da, hitabetin bu dönemde, Hz. Peygamber'in davasına hizmet etmede bir dil, ahalisini yönetmede bir halife, askerlerini yönlendirmede bir komutan ve mesajını insanlara ulaştırmada bir davetçi vazifesi gördüğüdür. Aynı şekilde Râşit Halifeler döneminin sonlarına doğru da hitabet önemli bir rol oynamıştır. Özellikle de Hz. Osman'ın son zamanlarında Müslümanlar arasında çıkan ihtilaflarda etkisini daha da arttırmıştır. Müslümanlar arasındaki görüş ayrılıkları ve içtihat farklılıkları çoğaldıkça siyasi İslam hayatında hitabet, hiziplerin ve grupların ortaya çıkmasında bir çekirdek hükmünde olmuştur.¹²

Dönemin meşhur hatipleri; başta Hz. Peygamber (s.a.v) olmak üzere onun halifeleridir. Özellikle de Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali hitabet konusunda zirveye oturmuş şahsiyetlerdir. Bunların yanında; Sabit b. Kays b. Şemmas ve Abdullah b. Revâha da dönemin önemli hatiplerindendir.

Şiir ve Şairlerle İlgili Kur'an-ı Kerim'de Geçen İfadeler:

Kur'an-ı Kerim'de şiir kelimesi sadece bir yerde, şair kelimesi ise beş yerde zikredilmiştir. Kur'an'da geçen bu ayetlerin yorumlarından çıkarılan ortak kanaate göre, müşrikler Kur'an'daki fesâhat ve belâgat karşısında hayretler içerisinde kalınca ona bir isim bulma konusunda arayışlar içerisine girdiler. Kur'an-ı Kerim için bazen şiir, bazen sihir, bazen de kâhin sözü şeklinde yakıştırmalarda bulundular. Bu kitabı

¹¹ Ahmed el-İskenderî ve ark., *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Edebi'l-Arabî*, Beyrut, Dâr İhyâ el-Ulûm, 1994, s.130.

¹² Nâyif Ma'rûf, *el-Edebu'l-İslamî*, Beyrut, Dârü'n-Nefâis, 2005, s.39.

getiren Hz. Peygamber'e de bu vasıflara sahip olmak üzere, şair sihirbaz ve kâhin dediler.¹³

Allah Teâlâ, müşriklerin bu iddialarını reddetmek ve Kur'an'ın şiir, Hz. Peygamberin de şair olmadığını zihinlere yerleştirmek için bazı ayetler indirdi.

﴿ وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشُّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ ﴾¹⁴

“Biz ona (Peygamber'e) şiir öğretmedik. Zaten ona yaraşmazdı. Onun söyledikleri, ancak Allah'tan gelmiş bir öğüt ve apaçık bir Kur'an'dır.”

Bu ayet, kâfirlerin; “Muhammed bir şairdir, getirdiği kitap da şiir kabilinden bazı sözlerdir” şeklindeki iddialarına bir cevaptır.¹⁵ Müşriklerin, Kur'an-ı Kerim'de fevkalade bir belagat bulunduğu için ona şiir isnat etmeleri, halk tarafından inandırıcı bulunması ve Kur'an ile şiiri birbirine karıştırmak suretiyle şüpheye düşmeleri içindir. Allah bu iddiaları reddederek Peygamber'e şiir öğretmediğini bildirmiştir.¹⁶

﴿ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَّا تُؤْمِنُونَ ﴾¹⁷

“Ve o (Kur'an) bir şair sözü değildir. Ne de az iman ediyorsunuz.”

Yani Kur'an, kâfirlerin iddia ettikleri gibi bir şairin sözleri değildir. Çünkü o, bilinen şiir vezinlerinden hiçbirisine uymaz. O ne bir şairdir ne de nesir.¹⁸

﴿ أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبِّصُ بِهِ رَيْبَ الْمُنُونِ ﴾¹⁹

“Yoksa onlar: O bir şairdir, onun, zamanın felaketlerine uğramasını bekliyoruz mu diyorlar?”

¹³ Yıldırım, s.27.

¹⁴ Yâsin, 36/69.

¹⁵ El-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, Riyad, Dâr Alemlî'l-Kütüb, 2003, C.15, s.51.

¹⁶ Seyyid Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, Kahire, Dâru's-Şurûk, C.5, s.2975.

¹⁷ Hâkka, 69/41.

¹⁸ Kutub, C.6, s.3688.

¹⁹ Tûr, 52/30.

Ayette geçen “raybu’l-menûn” tabirinden maksat zamanın musibet, felaket ve hadiseleridir. Bu tabirle Müşrikler, Hz. Peygamber’in de önceki şairlerin başlarına gelen musibetler sebebiyle zaman içinde yok olup gittikleri gibi yok olup gideceğini ifade etmek istemişlerdir.²⁰

Bu ayetin nazil olma sebebi olarak şu hadise zikredilir: Müşrikler Daru’n-Nedve’de Hz. Peygamber ile alakalı toplanmışlardı. İçlerinden birisi: “Onu bağlayıp bir yere hapsedin, önceki şairlerin ölüp gittiği gibi onun da ölümünü bekleyin, böylece ondan kurtuluruz.” dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ yukarıda geçen ayeti indirdi.²¹

﴿ وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُوا آلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَّجْنُونٍ ﴾²²

“Deli bir şair için biz tanrılarımızı bırakacak mıyız? derlerdi.

Müşriklerin Hz Peygamber için kullandıkları ifadelerden biri de deli bir şair olduğu yönündeki yakıştırmalarıdır. Kur’an-ı Kerim ve onun tebliğcisi Hz. Peygamber hakkında nasıl bir unvan kullanacakları hususunda bocalayan Mekkeliler, okunan bu ilahi kelamın deli bir şairin sözlerinden ibaret saçma fikirler olduğunu yaymaya başladılar. Bu iddianın doğru olmadığını onlar da biliyorlardı. Ancak onların maksatları Mekke’ye gelen insanların kafasını karıştırmak ve Müslüman olmalarını önlemektir.²³

﴿ بَلْ قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ بَلْ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ ﴾²⁴

“Hayır, dediler, (bunlar) saçma sapan rüyalardır; bilakis onu kendisi uydurmuştur, belki de o, şairdir.”

²⁰ Bk. es-Sâbûnî, Safvet, C.3, s.440.

²¹ Ma’rûf, s.126.

²² Sâffat, 37/36.

²³ Yıldırım, s.30.

²⁴ Enbiya, 21/5.

Müşrikler kendi aralarında yaptıkları toplantılarda Kur'an-ı Kerim'e ne isim takacakları, Hz. Peygamber için nasıl bir unvan kullanacakları hususunda istişare ediyorlardı. Ama bir türlü uzlaşmıyor, bir iddiadan diğerine geçip duruyorlardı.²⁵

﴿ وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ * أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ * وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ * إِلَّا

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا

أَيُّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴾²⁶

“Şairler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar. Baksana onlar her vâdide şaşkın şaşkın dolaşırlar. Ve onlar yapamayacakları şeyleri söylerler. Ancak iman edip iyi işler yapanlar, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler, hangi dönüşe (hangi akıbeta) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.”

Yukarıdaki ayetin şu olay üzerine nazil olduğu rivayet edilmektedir: Farklı kabilelerden iki şair karşılıklı olarak birbirlerini hicvediyorlardı. Çevredeki insanlar da onların etrafına toplanmış bir kısmı bir şairi, diğer bir kısmı ise öteki şairi destekleyerek tezahürat yapıyorlardı. Bunun üzerine yukarıda zikredilen ayet nazil olmuştur.²⁷

Bu ayet inince, Hassan b. Sâbit, Abdullah b. Revâha ve Ka'b b. Mâlik ağlayarak Hz. Peygamberin yanına geldiler ve ona: “Allah Teâlâ bu ayeti indirirken bizim şair olduğumuzu biliyordu” dediler. Hz. Peygamber de onlara *“Ancak iman edip iyi işler yapanlar, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler, hangi dönüşe (hangi akıbeta) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.”* ayetini okudu.²⁸

Tefsirlerden anlaşıldığı üzere ayette bütün şairler hedef alınmamış ve mutlak manada bir şiir yasağı konulmamıştır. Bilakis şairden şaire şiirden şiire durum değişmektedir. Ayette kınanan şairler, şiiri kötüye kullanan şairlerdir. Bu şairlerden maksat, Hz. Peygamber'i hicveden müşrik şairler olup, onlara uyan sapıklardan amaç

²⁵ Yıldırım, s.31

²⁶ Şuara, 26/224-227.

²⁷ el-Kurtubî, C.18, s.275.

²⁸ et-Taberî, *Câmi' u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, Kahire, Dâru'l-Hadîs, 2010, C.8, s.645.

da onların hicivlerini dinlemek ve etrafa yaymak için çevrelerinde toplanan destekçileridir.²⁹

H. Peygamber'in Şiir ve Şairler Hakkındaki Görüşleri:

Rivayetlerden anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber şiire de diğer söz çeşitlerine baktığı gibi bakmaktadır. Nasıl ki sözün güzeli ve çirkini vardır, şiirin de güzel ve çirkin olanı vardır. Şiirin güzel sayılmasında kelimelerin bir fonksiyonu yoktur. Önemli olan kelimelerin ifade ettiği manadır. Taşıdığı gerçekler bakımından topluma bir fayda sağlayan bir şiir her zaman makbuldür.

Ka'b b. Mâlik bir gün Hz. Peygamber'e "Şiir hakkında ne düşünüyorsunuz" diye sordu. Hz. Peygamber de ona: "Mümin kılıcıyla olduğu gibi diliyle de mücadele eder." dedi.³⁰

Yine bazı sahâbeler, Hz. Peygamberle beraber oturduklarını, ona şiir okuyup câhiliye dönemi ile alakalı haberlerden bahsettiklerini, Hz. Peygamber'in ise sesini çıkarmayıp onları dinlediğini, bazen tebessüm bile ettiğini söylerler.

Görüldüğü gibi sahâbeler kimi zaman Hz. Peygamber'in huzurunda şiirler söylemiş, o da kendilerini engellememiş, hatta hoşuna giden anlatımlar karşısında tebessüm etmiştir. Hz. Peygamber'in şiir ve şairlere karşı sessiz kalmadığını, her vesileyle destek verdiğini de görüyoruz. Kaynaklar onun mescitte özel bir minber yaptırdığını ve Hassan'ın mescit içinde bu minberin üzerine çıkararak şiir sanatını icra ettiğini naklederler.³¹

H. Peygamber'in şiir ile alakalı olumsuz görüş beyan ettiği rivayet sayısı çok azdır. Bunlardan birisi de Müslim'in, Ebu Saîd el-Hudarî'den naklettiği şu rivayettir:

Rasûlullah ile beraber Arc'da³² yürürken şiir okuyan bir şaire rastladık. Rasûlullah (s.a.v) dedi ki:

"Yakalayın bu şeytanı -veya tutun bu şeytanı- insanın içinin irin ile dolması şiir ile dolmasından daha hayırlıdır."³³

²⁹ Yıldırım, s.32.

³⁰ et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, Kahire, Dâru'l-Harameyn, 1994, C.7, s.350.

³¹ Yıldırım, s.39.

³² Mekke ile Medine arasında bir yer.

³³ Sahih-i Müslim, Şiir Kitabı, Hadis No:2259.

Çok sayıda ilim sahibi kişi, bu hadisi anlamak ve şiiri ve şiir okuyanları metheden birçok hadis ile örtüşecek şekilde tevil etmek için çaba sarf etmişlerdir. Bu âlimlerin başında Hz. Âişe (r.a)'nin görüşünü benimseyen es-Süheylî (ö. 1185) gelir. Hz. Âişe'ye göre bu hadiste geçen şiir ile kastedilen Hz. Peygamber'in hicvedildiği şiirlerdir. Yoksa ki bütün şiirler değildir.³⁴

Bazıları da Câbir'in rivayet ettiği şu hadise dayanmışlardır:

“Herhangi birinizin içi benim hicvedildiğim şiirle dolmaktansa irinle –veya kanla- dolması daha hayırlıdır.”³⁵ İşte demek oluyor ki; bu hadiste zemmedilen şiir Peygamber (s.a.v)'in hicvedildiği şiirdir.

Bazı âlimler bu hadis ve Hz. Âişe'nin görüşü için zayıftır demişler ve Rasûlullah'ın sahih hadisini tevil yoluna gitmişlerdir. Buhari demiştir ki:

“Bu hadis, işi gücü şiir olan, kalbi şiirle dolan, şiirin kendisini ilim öğrenmekten alıkoyduğu, şiir yüzünden Allah'ın zikrinden yüz çeviren ve şiirin kendisini bâtıla götürdüğü kişilere yöneliktir.”³⁶

İbn Hacer (ö. 1449) bu sözle muhatap alınan kimselerin çokça şiire yöneldikleri ve onunla meşgul oldukları görüşündedir. Rasûlullah (s.a.v) onları Kur'an-ı Kerim'e yönelmeleri ve Allah'ın zikri ile meşgul olmaları için azarlamıştır. Eğer Müslüman bu iki örnekten alması gereken dersi alırsa bundan sonra şiir, onun için zararlı bir şey olmaktan çıkar.³⁷

Kur'an-ı Kerimin Arap Dili ve Edebiyatına Etkisi:

Kur'an-ı Kerim nâzil olmadan önce her Arap kabilesinin kendine özel bir lehçesi vardı. Sami Dili'nin birer kolu olan İbranice ve Süryanice de birer lehçe idiler. Bu lehçelerin, üslup ve terkip yönünden en mükemmeli Kureyş lehçesi idi. Kur'an-ı Kerim Kureyş lehçesi üzerine inince diğer bütün Arap lehçelerini ortadan kaldırarak ilim ve şiirde Kureyş lehçesi bütün Arapların tek dili haline geldi.

³⁴ Es-Süheylî'nin er-Ravdü'l-Ünûf adlı eserine bak 5/73-74.

³⁵ Bk. Fethu'l-Bârî, 22/39.

³⁶ Bk. El-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân, Kurtubi, 13/101

³⁷ El-Bâşâ, s.27.

Dolayısıyla yazıda, dilde, kıraatte ve ibadette birlik sağlamış oldu. Zamanla İbranice ve Süryanice gibi lehçeler de ayrı bir dil olarak kaldılar.³⁸

Kur'an-ı Kerim Arap Dili'nin yayılmasına sebep oldu. İslami fetihlerin yapıldığı birçok yerde Arapça resmi dil yapıldı. Çünkü yeni dinin anlaşılabilmesi ve Kur'an'ın ezberlenebilmesi için bu dilin öğrenilmesi gerekli idi.³⁹

Kur'an-ı Kerim Arap Dili'ni, anlaşılması güç ve az kullanılan kelimelerden arındırıp, beyan ve belagat yönünden zengin kavramları onların yerine kullanılmasını sağlamıştır. Müslümanlar ayetleri ibadet ve namaz için çokça okuyup onları anlamaya gayret göstermişlerdir. Kur'an'dan dini ve şer'i hükümler çıkarmaya çalışmışlardır. İcazlı ve mecazlı anlatımları ve kıssaları ondan iktibas etmişlerdir. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim Arapların başta hitabet ve şiir sanatı olmak üzere edebi çalışmalarını etkilemiştir.⁴⁰

Arap Dili'ni bozulmaktan ve kaybolmaktan kurtaran en büyük güç yine Kur'an-ı Kerim olmuştur. Kur'an-ı Kerim sayesinde Arapça, daha önce yaşamış ancak yok olup gitmiş diğer diller ve lehçeler gibi, yok olup gitmekten ve unutulmaktan kurtulmuştur.

Bunun yanında Cahiliye döneminde farklı manalarda kullanılan çok sayıda kelime, Kur'an-ı Kerim ile beraber daha farklı manalar kazanmıştır. Örneğin sadece dua manasında kullanılan "salat" kelimesi, artık bir ibadet çeşidi olan namaz kelimesini de ifade eder olmuştur.⁴¹

MODERN DÖNEM ARAP EDEBİYATI

Modern dönem Arap edebiyatı Napolyon'un komutasındaki Fransız askerlerin Mısır'ı işgal ettikleri tarih olan 1798 yılında başladığı ifade edilmektedir. Aslında bir toplumda görülen önemli siyasi gelişmelerin o ülkenin edebiyatın şöyle

³⁸ Şevki Dayf, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî II*, Kahire, Dâru'l-Mearif, 1963, s.31.

³⁹ Muzaffer Özli, "İslam'ın İlk Asrında Kur'an'ın ve Hadis'in Arap Dili ve Edebiyatına Olan Tesiri," *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.2, (1997), s.228.

⁴⁰ Şulul, s.19.

⁴¹ Kahyaoğlu, s.683.

veya böyle bir yansıma bulması kaçınılmazdır. Ancak bu yansımaların söz konusu siyasal hareketin hemen ardından belirmesi beklenemez. Dolayısıyla, Fransızların Mısır'ı işgal ettikleri 1798 yılı, Arap edebiyatının öncesini ve sonrasını birbirini kesin çizgilerle ayıran belirleyici bir tarih değildir. Arap edebiyatında modern dönemde görülmeye başlayan yenilikler, ancak 19. yüzyılın ikinci çeyreği için söz konusudur. Durum böyle olmakla birlikte bu yeniliklere temel teşkil eden başlıca olayın Fransız işgali ve bu işgalin ardından Mısır'daki siyasal ve sosyal yapının değişime uğraması olduğunu da belirtmek gerek.⁴²

19. ve 20. yüzyıllarda Arap edebiyatı yavaş yavaş Avrupa etkisi altında kalmaya başladı. Osmanlı İmparatorluğu'nun Arap dünyası üzerindeki etkisinin zayıflaması ve Napolyon'un Mısır Seferi bu dönemi başlatan en önemli etkenlerdi. Bu arada, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Avrupa'ya gönderdiği öğrenciler de doğal olarak Avrupa etkisinin yayılma alanını genişlettiler. Yine Mehmet Ali Paşa'nın kurduğu matbaa, Osmanlıca, Farsça ve Avrupa dillerinde yazılmış birçok eserin yayımlanmasını sağladı. Böylece yenilikçi fikirleri yaymaya çalışan yazarlar doğdu. Sonradan Maarif Nâzırı da olan yazar ve düşünür Ali Mübarek Paşa (1823-1893), Cemâleddin Afgânî'nin (1838-1897) değerli öğrencilerinden büyük Arap düşünürü, Mısır'ın ilk resmi gazetesi el-Vakâyi'ul-Mısriyye'nin kurucusu ve başyazarı Muhammed Abduh (1849-1905) ve tarihsel romanlar kaleme alan Corci Zeydan (1861-1914) düzyazı alanında başta gelen 19. yüzyıl Arap Edebiyatı temsilcileridir.

Bu arada, destansı ve çağa meydan okuyan ateşli şiirleriyle Bârûdî (1839-1904) dönemin en önemli şairi olduğunu kanıtladı. Romantik ve duygulu şiirlerin yazarı M. Hafız İbrahim (1871-1932); Byron'u kendine örnek alan Ahmed Şevkî (1868-1933) 20. yüzyıl başlarının en ünlü şairleridir. Arap Edebiyatı'nda Avrupa taklitçiliğinin bir sonucu olarak düzyazı alanında roman ve kısa öykü dallarına da yönelmeler oldu; bu alanlarda değil evrensel boyutlarda, henüz başarılı bir eser verilmemiş olmasına karşın el-Eyyâm'ın (Günlerin Romanı 1940), görme engelli yazarı Mısırlı Taha Hüseyin (1889) çağdaş Arap Edebiyatı'nın en büyük romancısı sayılır. Öte yandan, eserlerini doğrudan Avrupa dillerinden biriyle, özellikle Fransızca ya da İngilizce olarak kaleme alan Arap yazarları da vardı.

⁴² Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı*, Ankara, Hece Yayınları, 2015, s.13.

Arap Edebiyatı'nda tiyatro çok fazla gelişmemiştir. Dahası, çoğu Arap ülkelerinde roman ve kısa öyküden de öte yasaklanmış bir edebiyat dalıdır. Ancak 20. yüzyılın sonlarına yaklaşıırken, çok daha ılımlı Arap toplumlarında bile henüz emekleme çağında olan tiyatro edebiyatı dalında bugüne kadar kayda değer eser verilmiş değildir.⁴³

Mısırlı olmayıp Mısırda yaşayan pek çok edebiyatçının varlığından söz edilebilir. Hatta bunların bir kısmı Müslüman değil Hristiyan'dır. Dolayısıyla bunlar Batı Avrupa'ya Müslümanlardan daha açıktırlar. Onların kültüründen etkilenmiş ve onlardan ilham almışlardır. Bazıları da Avrupa dillerinden Arapçaya kısa hikâyeler tercüme etmişlerdir.

Bunların başında Mustafa Lütî el-Menfelûtî gelir. O seleflerinden farklı olarak doğma büyüme Mısırlıdır. Arap edebiyatı dışındaki edebiyatı oldukça iyi bilmesine rağmen yabancı dil bilgisinin eksik olmasından dolayı bu edebiyatları yalnızca çevirilerinden tanımıştır.⁴⁴

Mehmet Ali Paşa (1805-1848)'nin Rifâ'a Râfi' et-Tahtâvî (1801-1873) başkanlığında özellikle Fransa'ya gönderdiği burslu öğrenciler ülkelerine döndüklerinde Fransızca eserleri Arapçaya çevirmişlerdir. Bu burslu öğrencilerden sonra gelen kuşak da bu çeviri faaliyetine hız kazandırmıştır. Örnek olarak, Hâfiz İbrahim (1871-1932) Victor Hugo'nun Sefiller'ini, Necîb Haddâd (1867-1899) Alexander Dumas'ın Üç Silahşör'ünü, Farah Antûn (1874-1922) Bernardin St. Pierre'in Paul ve Wirginie'sini Arapça'ya çevirmiştir.

Çeviri yoluyla Batıyla başlayan temas, çeviriden taklide, taklitten orijinale geçişe yol açmış ve bütün edebî türlerde olduğu gibi öykü alanında da bazı eserlerin yazılması sonucunu getirmiştir.

Türün ilk olarak çeviri yoluyla tanındığı ve özellikle 20. yüzyılın başlarında yoğun çeviri çalışmalarının yapıldığı Mısır'da ilk akla gelen eser Mustafa Lütî el-Menfelûtî'nin el-Abarât adlı eseridir. el-Abarât'ta kendisinin yazdığı dört özgün hikâye ve Fransız edebiyatından yaptığı uyarlamalar yer almaktadır. el-Menfelûtî

⁴³ Gurur, Arap Edebiyatı, Erişim Tarihi: 14.12.2015, www.nkfu.com/arap-edebiyati-hakkinda-bilgi.

⁴⁴ Jacob M. Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi*, Çev. Bedrettin Aytaç, İstanbul, Gündoğan Yayınları, 1994, s.19.

Fransızca bilmemesine rağmen, bazı arkadaşlarının kendisine çevirdiği öykü ve romanları, anlam çevirisiyle âdeta yeniden yazılmışçasına Arapçaya aktarmıştır.⁴⁵

Mısırda roman ve hikâyelerin gelişmesinde 19. yüzyılın sonlarına doğru çıkan ve hızla çoğalan gazete ve dergilerin modern edebiyatın gelişmesinde büyük rol oynadığı bir gerçektir. 1884-1914 yılları arasında romanların tefrika edildiği süreli yayınların sayısı yirmiye aşmıştır. Bu romanların çoğunluğu haftalık dergi ve gazete gibi yayın organlarında edebî değeri yüksek olmayıp, avam kesimin ilgisini çekebilecek şekilde aşk ve macera tarzlarında yayınlanmıştır. Bu tarz romanların çoğalmasının nedeninin haftalık siyaset güdülmesi olduğunu ileri sürenler olmuştur.

Selim el-Bustânî'nin Lübnan'da el-Cinân dergisindeki tarihsel ve toplumsal içerikli yazıları tarihsel roman türünün ilk örnekleridir. Arap dünyasında Corcî Zeydân tarihi roman alanında 1891-1914 yıllarında yayımlamış olduğu 22 farklı romanıyla en kapsamlı çalışmayı yapmıştır.

Batılı anlamda roman türünün Arap dünyasına ilk girişi 19. yüzyılın ikinci yarısında Rifâ'a Rafî' et-Tahtâvî'nin "مواقع الأفلاك في وقائع تليماك" (Telimak Mevkilerinde Burçların Yerleri) olarak isimlendirdiği ve Fransızcadan tercüme ettiği eseri ilelerdir. Ayrıca modern tarzda romana geçişte et-Tahtâvî'nin, roman olmayan fakat romanın habercisi olduğu ifade edilen Telhîsu'l-İbrîz fî Telhîs Bârîz (Paris Özetinde el-İbrîz Özetlemesi) adlı eserinin ayrı bir yeri vardır.⁴⁶

Kitabında Avrupalıların ilerlemelerinden, onların hukuklarından sitayişle bahsederken eserin edebî yönünün az olduğu ve daha çok bilgilendirme hedefinin ağır bastığı anlaşılmaktadır. Batılı anlamda ilk Arap romanı Muhammed Hüseyin Heykel'in (1880-1956) 1914 yılında yazmış olduğu "Zeyneb" adlı romanı olduğu, bazı ihtilaflarla beraber en çok kabul gören görüştür.

Mısırda roman türüne yakın üslûpta yazılmış başka eserler de mevcuttur. Bunlara Süleyman Feydî'ye ait "Uyarı" romanı (1919), Mahmud Ahmed es-Seyyid'i "Zayıfların Sonu" (1922) ve İbrahim Celal'in "Emir Haydar" isimli eserleri örnek gösterilebilir. Sonraki yıllarda roman türü Ali el-Cârim, Adil Kâmil, Muhammed

⁴⁵ Musa Yıldız, Arap Edebiyatında İlk Modern Kısa Öykü, *Nüsha Dergisi*, S.4, 2002, s.48.

⁴⁶ Galip Güler, *Yusuf el-Ka'id'in Yahdus Fî Mısır el-Ân Romanının Şekil ve Muhtevası bakımından İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2014.

Ferîd Ebû Hadîd, Muhammed Saîd el-Uryân, Ali Ahmed Bâkesir, Abdülhamid Cevdet es-Sehhar ve Necîb Mahfûz gibi yazarların çalışmalarıyla gelişmiştir. Ayrıca bu dönemde Ferah Antûn, Zeyneb Fevvâz, Lebîbe Hâşim ve Yakub Sarrûf da roman alanındaki önemli şahsiyetlerdir.

Bu yıllarda yazılan eserlerde Arap dünyasında kadının toplum içindeki rolünün irdelendiği görülür. Mısır ve Lübnan'da baş gösteren bu eğilimler, kendini toplumdaki kadın imajına bir karşı duruş olarak göstermektedir. Aydın kesiminin Avrupa ile sıkı temas halinde olmasının bu durumun güçlü sebeplerinden biri olduğu gerçektir. Kadın özgürlüğü konusunun romanlarda yoğun bir şekilde işlenmesi, toplumdaki kadına ait yaşantı değerlerinin değişmesi arzusundan kaynaklanmaktadır. Kadının gelenekteki şekliyle değil istenilen vasıflarda bir statü kazanması hedeflenmektedir. Kadın hürriyeti temasını işleyen yazarlardan birisi de Cibrân Halil Cibrân'dır. "Kırık Kanatlar" (1912) adlı romanında bu olguyu açıkça görmek mümkündür. Kadın temasını işleyen bir başka yazar Mustafa Lutfi el-Menfelûti'dir. el-Menfelûti kadının toplumsal statüsünü, ahlaki değerleri de korumaya çalışarak romantik bir üslupla eserlerinde kurgulamıştır.

Mahmûd Teymûr, Mahmûd Tâhir Lâşîn, Yahyâ Hakkı ve Hüseyin Fevzi gibi modern düşünceli genç yazarların, 1925-1927 yıllarında "el-Fecr" adlı gazetede yayınladıkları çeşitli telif ve çeviri hikâyelerden ötürü anlatı türünde yazmaya ilgi artmıştır.⁴⁷

Arap edebiyatında roman türünün en olgun ürünleri köklü değişimlere neden olan İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkmıştır. Arap dünyasında 1940 sonrası siyasi anlamda bir bağımsızlığın oluşum eğilimleri, Filistin yenilgisi, Süveyş Savaşı (1956), milliyetçiliğin güçlenmesi, Arap-İsrail savaşları ve sonuçları gibi meseleler, çoğu Mısırlı olan yazarları siyasal ve sosyal içerikli ürünler vermeye sevk etti. Ayrıca toplumun köyden kente taşınmasıyla okuma yazma oranında artmalar görülmesi, toplumun hayat şartlarının ve refah seviyesinin biraz daha iyileşmesi roman türüne olan ilgiyi daha da arttırmış, roman türünün gelişmesine katkı sağlamıştır.

Bu dönemde Arap dünyasında yaşanan, çoğunluğu olumsuz olaylar, realizmin yoğunluğunda işlendiği romanların ortaya çıkmasına neden oldu. Nitekim 1988

⁴⁷ Güler, s.20.

yılında Nobel ödülüne layık görülen romancı Necîb Mahfûz hayatının başlarında daha çok eski Mısır hakkında romanlar yazarken 1960 sonrası sembolik unsurlara yer vererek, eleştirel bir üslupla toplumsal gerçekçi romanlara yönelmiştir.

1960’lardan sonra Arap âleminde özellikle Mısır’da kadınların kısa hikâye ve roman alanında eserler vererek ön plana çıktıkları görülür. Latîfe ez-Zeyyât, Nevâl es-Sa‘dâvî, Elîfe Rif‘at ve Selvâ Bekr gibi isimler bunlardandır.

Özelde Mısır’da, genelde bütün Arap dünyasında, özellikle Necîb Mahfûz’un 1988 yılında Nobel ödülüne layık görülmesinin ardından pek çok yazar yetişmiş ve yetişmektedir. Yeni dönem Arap Edebiyatının bu edebi türünü yazdıkları eserlerle geliştirmeye devam etmektedirler.⁴⁸

MEŞHUR ÇAĞDAŞ ARAP İSLAM EDEBİYATI TEMSİLCİLERİ

Mustafa Lütfî el-Menfelûtî: (1876 – 1924)

Mısırlı bir şair ve edebiyatçı olan Mustafa Lütfî el-Menfelûtî 1876 yılında Mısır’ın Asyût şehrinin Menfelût beldesinde doğdu. Bu yüzden doğduğu beldeye nispetle Menfelûtî olarak tanınmıştır. Babası Mısırlı annesi ise bir Türk’tür. Soyu baba tarafından Hz. Hüseyin’e dayanır. Babası ilim ve takva ile meşhur bir aileye mensuptu. İlk tahsilini yaşadığı köyün mektebinde yaptı. 9 yaşında iken Kur’an-ı Kerim’i ezberledi. Sonra babası onu tahsiline devam etmesi için bir arkadaşı ile beraber Kahire’deki el-Ezher Üniversitesine gönderdi. 10 yıl boyunca eğitimine burada devam etti. Bu süre zarfında dini ilimleri öğrendi ve Arapça ile ilgili dersler aldı. Bu sırada edebi kitaplara merak sardı. Çok sayıda eski meşhur edebiyatçının eserlerini okudu ve hatta bazılarını ezberledi. Sonra o zamanlar çok meşhur olan Muhammed Abduh ile tanıştı. Ezher’de geçirdiği on yıl boyunca ondan dersler aldı. Kur’an ayetlerine verdiği o derin manaları dinledi. İslam’ın ne manaya geldiğini

⁴⁸ Güler, s.21.

ondan öğrendi. Onun görüş ve fikirlerinden etkilendi. Söylemiş olduğu bir kaside yüzünden 6 ay hapis yattı.⁴⁹

Daha Ezher'de okuduğu sırada okuma ve yazmaya olan sevgisi ve kabiliyeti ortaya çıkmaya başladı. İbn Haldûn (ö. 1406), İbnü'l-Esîr (ö. 1233) ve el-Mütenebbî (ö. 965) gibi eski edebiyatçıların şiir ve nesirden oluşan eserlerini okuyup ezberledi.

Menfelûti ilham sahibi bir edebiyatçıdır. Kendine özgü bir üslubu vardır. Eserlerinde yapmacıktan daha çok doğallık ön plandadır. Çünkü yapmacık bir üslup ne yaratıcı bir edebiyat, ne mükemmel bir edebiyatçı, ne de kendisine özgü bir üslup ortaya çıkarabilir. Döneminde nesir sanatı Kadı el-Fâdıl'ın edebiyatının zor bir çeşidi, İbn-i Haldun'un sanatının da yaşayan bir eserini andırırdı. Ancak Menfelûti'nin üslubunun bu iki kalıptan birine ait olduğunu söylemek mümkün değildir. Bilakis Menfelûti'nin kendi dönemindeki üslubu İbn-i Haldun'un kendi dönemindeki üslubu gibi olduğunu söyleyebiliriz. O güçlü bir karakterin ortaya çıkardığı emsalsiz, harika bir kişiliktir.⁵⁰

Fransızca bilmemesine rağmen arkadaşlarının Fransızcadan tercüme ettikleri hikâyeleri harika bir edebi üslupla, Arapçayı çok iyi kullanarak ve Arap kültürüne göre uyarlayarak mükemmel bir şekilde tekrardan yazıyordu. Ondan başka bu şekilde yapan bazı edebiyatçılar da vardı. Mesela Hafız İbrahim, Viktor Hugo'nun Sefiller adlı eserini Arapçaya aynı şekilde çevirmişti, ancak bu çevirideki üslubu Menfelûti'nin üslubunun çok altındaydı. Tahir Ahmed Mekkî onun neden bu üslubu seçtiği hakkında şöyle der: "geçen yüzyılın başında halkın edebiyat zevkinin önceki toplumların edebiyat zevkinden farklı olduğunu anladı ve bu zevke uygun bir üslup benimseyerek toplumun duygularına tercüman olmaya çalıştı."

Menfelûti bir ara siyasetle de uğraşır. Mısırlı bir siyaset ve devlet adamı olan Sa'd Zağlul'un destekçilerindendi. Sa'd Zağlul siyasi nedenlerden dolayı sürgüne gönderilmişti. Sürgünden döndükten sonra Vefd Partisini kuran ve yapılan ilk seçimde başbakan seçilen Sa'd Zağlul Menfelûti'yi çeşitli görevlerde istihdam etti. En son Millet meclisinde katiplik görevini icra etti. Menfelûti uzun yaşamadı. 1924 yılında 48 yaşında iken vefat etti.⁵¹ Vefatı tam da Sa'd Zağlul'a yapılan bir suikast

⁴⁹ Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, Kâhire, Dâr Nahdat Mısır, s.460.

⁵⁰ ez-Zeyyât, s.461.

⁵¹ Hanna el-Fâhûrî, *el-Câmi' fi Tarîhi'l-Arabî - el-Edeb el-Hadîs*, Beyrut, Dâru'l-Ciyîl, 1986, s.201.

girişimi gününe denk gelmişti. Bu yüzden insanlar onun vefatıyla ilgilenemediler. Ahmed Şevki ve Hafız İbrahim gibi değerli edebiyatçılar onun arkasından mersiye yazmışlardır.

Eserleri:

1. en-Nazarât: Üç ciltten oluşan bu eser, 1907 yılında yazmaya başlamıştır. Bu çalışma başta المؤيد (el-Müeyyed) adlı gazete olmak üzere çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanmış yazı, makale, risale ve şiirlerinden oluşan seçmeler koleksiyonudur. Bazı özgün ve aktarma hikâyeleri ihtiva eden eserde Menfelûtî, toplumda gördüğü olayları dile getirir. Gerek hikâyelerinde gerekse yazılarında ahlaki, dini ve sosyal meseleleri ele alır.

2. el-Abarât: Edebi ve etkili bir üslupla yazılmış acıklı ve kısa 9 hikâyeden ibarettir. Bunlardan "Yetim", "Örtünme" ve "Uçurum" isimli hikâyeleri doğrudan kendisi yazmıştır. Birini ise bir Amerikan hikâyesi olan "Mezarların Feryadı" adlı hikâyeden esinlenerek "Ceza" adıyla tekrardan yazmıştır. Geriye kalan beş hikâyeye ise Fransızcadan tercüme etmiş olduğu Şehitler, Yıldönümü, Ceza, Kurban ve İntikam adlı hikâyelerdir. İlk olarak 1916 yılında basılmıştır.

3. Muhtârâtü'l-Menfelûti: "Menfelûti'den Seçmeler" manasına gelen bu kitapta bulunan yazıların üçü dışındaki diğer yazılar en-Nazarât ve el-Abarât kitabından alınmıştır. Bu kitabın; Menfelûti hayatta iken kendisi tarafından mı yoksa o öldükten sonra başkaları tarafından mı derlendiği bilinmemektedir.

4. fi Sebîli't-Tâc: 19.yy Fransız edebiyatçılarından François Coppee'ye ait drama türü bir tiyatro eseridir. Fransızcasını arkadaşlarından dinleyip kendine has bir üslupla ve Arapça'yı çok iyi bir şekilde kullanarak Arap kültürüne uygun bir şekilde uyarlamıştır. 1920 yılında bu eserini Sa'd Za'lul'a ithaf etmiştir.

5. eş-Şâir: Fransız Şair Edmund Rostand'a ait bir romanın tercümesidir. Arapça olarak ilk defa 1921 yılında yayınlamıştır.

6. Mecdulîn: Fransız yazar Alphonse Karr'ın bir romanının tercümesidir.

7. el-Fadîle: Yine 19. yüzyıl Fransız edebiyatçılarından yazar Bernandin de Saint Pierre'in 1788 yılında yazılan bir aşk romanının tercümesidir. Birebir

tercümeyle bağı kalmayıp kendine has bir üslupla yeniden yazdıktan sonra "el-Fadîle" ismini vermiştir.⁵²

Seyyid Kutub: (1906-1966)

Seyyid Kutub 1906 yılında Mısır'ın Asyût şehrinde doğdu. İlkokulu kendi köyünde okudu.⁵³ Seyyid Kutub ilkokulu bitirdiği sene Kur'an-ı Kerim'i de baştan sona ezberlemişti.⁵⁴

Orta ve Lise eğitimini Ezher'de tamamladıktan sonra yüksek tahsil için 1933 yılında Kahire Üniversitesi'nin Dâru'l-Ulûm Fakültesi'ne girdi. Bu fakültede Tarih, Coğrafya, İngilizce, Sosyoloji, Felsefe, Pedagoji, Arap Edebiyatı, Matematik, Fizik ve Dini İlimler okuduktan sonra bu fakülteden birincilikle mezun oldu. Aynı yıl Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bu fakülteye edebiyat hocası olarak atandı.⁵⁵

Seyyid Kutub'un doğduğu çevre ve çocukluk yıllarıyla ilgili bilgi kaynağı kendi eseri olan ve köydeki hayatını anlatan "Tıflun mine'l-Karye" adlı eseridir.⁵⁶

İhvân-ı Müslimîn cemaatine mensup olmakla suçlanıp birçok kez hapse girdi. Uzun yıllar süren hapis cezasını çekip hapisten çıktıktan sonra "Meâlim fi't-Tarîk" adlı eserini yazdı. Bu eserinde savunduğu görüşler sebebiyle ve teşkilatı yeniden canlandırma faaliyetleri içerisinde olduğu gerekçesiyle 9 Ağustos 1965 tarihinde tekrar tutuklanarak cezaevine konuldu. Uzun süren yargılama sonucunda idam cezasına çarptırıldı ve 29 Ağustos 1966 tarihinde idam edildi.⁵⁷

Seyyid Kutub hayatı, eserleri ve idamıyla 20.yüzyılın sonlarında gelişen İslami düşünce ve hareketler üzerinde büyük tesir bırakmış bir fikir adamıdır. Eserleri çok sayıda dile tercüme edildiği için etkisi Müslümanların yaşadığı bütün coğrafyaya yayılmıştır.

Seyyid Kutub, "İslamî Edebiyat" başlığı altında yazmış olduğu makalesinde ilk defa İslamî edebiyat fikrini ortaya atmıştır. Bu makalesiyle Arap Edebiyatında

⁵² İsmail Durmuş, "Mustafa Lutfi Menfelûti", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2004, C. 29, s.134.

⁵³ İ. Hakkı Şengüler, *Seyyid Kutub Kimdir?*, fi Zılâli'l-Kur'an Girişinde Araştırma, İstanbul, 1992, s.9.

⁵⁴ Şengüler, s.10.

⁵⁵ H. Kamil Yılmaz, *Seyyid Kutub Hayatı Fikirleri ve Eserleri*, İstanbul, Hikmet Yayınları, 1980, s.35.

⁵⁶ İbrahim Sarmış, *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutub*, Ankara, Fecir Yayınları, 1992, s.25.

⁵⁷ Hilal Görgün, Seyyid Kutub, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, s.65.

yeni bir edebiyat akımı oluşturma sürecini başlatmıştır. Bu çalışmasında dönemdeki edebiyatçı, yazar ve fikir adamlarını bir yandan yeni bir edebiyat anlayışı oluşturmaya davet ederken diğer taraftan da oluşturmaya çalıştığı bu edebiyat anlayışının temel özelliklerini ortaya koymuştur.⁵⁸

Seyyid Kutub, çok yönlü bir kişiliğe sahiptir. Çeşitli konularda eserler vermiştir. Daha çok edebi, siyasi, iktisadi, toplumsal, felsefi ve dini alanlarda eserler telif etmiştir. En önemli eseri Türkçeye de tercüme edilen “Fî Zılâli'l Kur'an” adlı tefsiridir. Türkçeye tercüme edilen diğer eserleri ise şunlardır: İslam'da Sosyal Adalet, İslam Toplumuna Doğru, Yoldaki İşaretler, Din Budur, İstikbal İslam'ındır, İslam Düşüncesinin Özellikleri, Kur'an'da Edebi Tasvir, Kur'an'da Kıyamet Sahneleri, İslam ve Kapitalizm Çatışması, Dünya Barışı ve İslam, İslam ve Emperyalizm, Dikenler (Roman), Kur'an-ı Kerim'den Dini Hikâyeler.⁵⁹

Ali Tantavî: (1909-1999)

1909 yılında Suriye'nin başkenti Şam'da dünyaya geldi. Asıl adı Muhammed Ali b. Mustafa et-Tantâvî'dir. Kısaca Ali et-Tantâvî olarak şöhret bulmuştur. Tantâvî soyadı, aile köklerinin Mısır'ın Tanta şehrine dayanmasından ileri gelir.⁶⁰ Lise eğitimi dâhil olmak üzere eğitim hayatını Suriye'de tamamladıktan sonra yüksek tahsilini almak için Mısır'a gider. Burada meşhur pek çok hocadan ders alır. Seyyid Kutub ile tanışma fırsatını bulur. Mısır'da bir yıl kaldıktan sonra eğitim hayatını yarıda bırakarak ülkesine döner. Şam'da Hukuk Fakültesi'nde okur ve 1933 yılında bu fakülteden mezun olur.⁶¹

Tantâvî'nin yazmış olduğu ilk makale 17 yaşlarında iken 1926 yılında “el-Muktebes” gazetesinde yayınlanmıştır. Bundan böyle de yazmayı hiç bırakmamış gerek fıkıh alanında, gerekse edebiyat alanında pek çok kitap ve makale kaleme almıştır. Kısa hikâye, çocuk hikâyesi, tiyatro, hâtırat ve makale türünde eserler vermiş radyo ve televizyonlarda çeşitli programlar yapmıştır. Eserlerinin başlıca

⁵⁸ Civelek, s.87.

⁵⁹ Yılmaz, s.118. Hilal Görgün, s.67.

⁶⁰ Ayşe Erduran, *Ali et-Tantâvî'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Hikâyeciliği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2013, s.11.

⁶¹ Erduran, s.14.

konusunu; Müslüman toplumun uyanışı, baskıcı güçlere karşı direniş ve Yahudilerle olan mücadele konuları oluşturur.

Tantâvî, sanat için sanat fikrini benimsemez. Aksine sanatın, dine, vatana, millete ve ahlaki değerlere hizmet için yapılması gerektiğini savunur.⁶² Kendisi İslam ümmetçiliği fikrini ön planda tutmuştur. İslam'da ırkçılığa yer olmadığını ırkların kendilerini üstün görmemesi gerektiğini sürekli tekrarlamıştır.⁶³

Kendisi Arap edebiyatının en parlak isimlerinden olup İslâmî edebiyatı uygulayan ve bu alanda çok güzel eser verenler arasındadır. İslami edebiyatın öncülerinden kabul edilmesine rağmen bağlı olduğu bu ekole öz eleştiride de bulunmuştur. Tarih, tefsir veya hadis nakletmenin bir edebiyat çeşidi olmadığını İslami edebiyatta bunun bir eksiklik olduğunu ifade eder. Ona göre bir eserin İslâmî sayılabilmesi için güzeli ve hak olanı ortaya koyması ve dini duyguları galeyana getirmesinin yanı sıra edebi kurallara uyması ve edebi değerinin de yüksek olması gerekmektedir.⁶⁴

Tantâvî hayatının son günlerinde ders vermeye ve televizyonda program yapmaya son verdi. Evinde bir tür inziva hayatı yaşadı ve belli günlerin dışında ziyaretçi kabul etmedi. 1999 yılının haziran ayında 90 yaşında iken Mekke'de hayata gözlerini yumdu.⁶⁵

Ali Ahmed Bâkesîr: (1910-1969)

1910 yılında Endonezya'nın Sorabaya şehrinde Hadramevt'li anne babanın çocuğu olarak dünyaya geldi. Sekiz yaşında iken babası onu Arapça ve dini ilimleri öğrenebilmesi için Hadramevt'e gönderdi. Orada iken edebiyata ilgi duymaya başladı. el-Mütenebbi ve Ahmed Şevki gibi eski ve yeni Arap şairlerinin divanlarını okudu. Edebiyat hayatına 13 yaşında iken şiir yazmakla başladı. 1934 yılında Mısır'a gitti. Erken yaşta başladığı edebi hayatının verimliliğini orta yaşlarında da devam ettirdi. Mısırlı bir kadınla evlenerek Mısır vatandaşlığını aldı. 1939 yılında Kahire

⁶² Mücahid Me'mûn Deyrâniyye, *Ali et-Tantâvî Edîbu'l-Fukahâ ve Fâkîhu'l-Udebâ*, Şam, Daru'l-Kalem, 2001, s.36.

⁶³ Erduran, s.49.

⁶⁴ Erduran, s.53.

⁶⁵ Cemal Abdullah Aydın, "Ali Tantâvî'nin Arapça eğitimine dair görüşleri", *Şerkiyat Mecmuası*, 2009/2, S.15, s.35.

Üniversitesinde İngiliz Dili bölümünden, 1940 yılında da öğretmenlik bölümünden mezun oldu. 1941-1955 yılları arasında liselerde İngilizce öğretmenliği yaptı.⁶⁶

Cemaleddin Afgânî, Muhammed Abduh gibi fikir adamları Bâkesir'in düşünce ve dini hayatına yön veren kişilerdir. Bâkesir klasik dönem şairi el-Mütenebbî başta olmak üzere Hafız İbrahim, Ahmed Şevki, Halil Mutran gibi şairleri de okumuş ve onlardan etkilenmiştir.⁶⁷

Kendisinin Arap milliyetçisi olduğunu iddia edenler olsa da Bâkesir'in savunduğu milliyetçilik İslam'la şereflenen milliyetçiliktir. Arap kültürü karakterinde yer edinmiştir. Tarih okumaya meraklıdır. Bilhassa İslam tarihi üzerine yoğunlaşmıştır. Birçok tarihi romanını da İslam tarihinden esinlenerek kaleme almıştır.

Bâkesir'in hurafelerden arınmış saf İslam anlayışını yayma çabası ve toplumu ıslah etme düşüncesi İhvân-ı Müslimîn ile yollarının kesişmesini sağlamıştır.

Sanatla olan meşguliyetinin sadece sanat veya estetik zevkten ibaret olmadığını bilakis sanatın, müellifin fikirlerini topluma ulaştıran bir araç olduğu görüşünü savunur. Bu maksatla eserlerini sahip olduğu saf İslam anlayışını topluma ulaştırmak, dine yerleştirilmiş bidat ve hurafelerle mücadele etmek, toplumu ıslah etmek maksadıyla kaleme almıştır. Eserlerinde İslam ümmetinin sorunlarını en zor zamanlarda kaleme almaktan çekinmemiştir.⁶⁸

Bâkesir, ana dili Arapçanın yanında İngilizce, Fransızca ve Malayca'yı iyi bilmektedir. Bâkesir, sağlığında divanına girmemiş birçok sayıda kasidenin yanı sıra, ardında altı roman, altı şiirsel tiyatro, yaklaşık kırkbeş nesir tiyatro bırakmıştır. En meşhur eserleri romanda "Vâ İslâmâ" ve "eş-Şâirul Ahmar", şiirsel tiyatrodaki "Ahtanon ve Nefertiti", nesir tiyatrodaki ise Ömer b. Hattab'ın hayatını tiyatro şeklinde rivayet eden ve ondokuz kısımdan oluşan "Malhamatu Omer"dir. 1969 senesinin Kasım ayında Kahire'de hakkın rahmetine kavuşmuştur.⁶⁹

⁶⁶ Sait Uylaş, *Ali Ahmed Bâkesir ve Kabul Edilen Dua*, Erzurum, Atatürk Üniversitesi F.E.F Yayınları, 2002, s.18.

⁶⁷ Furkan Asya, *Ali Ahmed Bâkesir'in Vâ İslâmâ İsimli Romanının Çözümlemesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2015, s.32.

⁶⁸ Asya, s.34.

⁶⁹ Asya, s.31.

Abdulhamid Cûde es-Sahhâr: (1913-1974)

Mısır'ın tanınmış edebiyatçı ve yazarlarından. 1913 yılında zengin bir ailede iş adamı bir babanın oğlu olarak Kahire'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini kardeşleriyle beraber el-Cemaliyye ilköğretim okulunda aldı. Bu sırada daha 10 yaşında iken futbol, sinema ve tiyatro ile ilgilenmeye başladı. Üniversite eğitimini Kahire Üniversitesi İktisat Fakültesinde tamamlayarak 1937 yılında bu fakülteden mezun oldu. Mezun olmasına bir yıl kala evlenip Abbasiye kentine taşındı.

Çalışma hayatına Savunma Bakanlığı'nda memur olarak başladı. İlk edebi eserlerini eski Arap ve Müslümanların tarihlerinden esinlenerek yazdığı tarihi hikâyeler oluşturmaktadır. Yazdığı hikâyeler öğrenciler ve gençler tarafından tutulunca bu alanda daha fazla eser vermeye başlar. Öyle ki Mısır ve diğer Arap ülkelerindeki sayılı edebiyatçıların arasına girer.

Yeni Arap Edebiyatının gelişmesinde öne çıkan yazarlardandır. “Allah Rasûlü Muhammed ve Beraberindekiler” serisi televizyon dizisi yapılmıştır.⁷⁰

Edebiyat hayatına o zamanki edebiyatçıların yaptığı gibi Ahmed Hasan ez-Zeyyât'ın çıkardığı “er-Risâle” ve Ahmed Emin'in çıkardığı “es-Sekâfe” dergilerinde kısa hikâyeye yazarak başladı. Daha sonra tarihi hikâyeler yazdı. “Ahmes Batal el-İstiklal” ve “Emîratu Kurtuba” bu alanda yazmış olduğu ilk eserlerdendir. İleriki dönemlerde biraz tarz değişikliği yaparak İslami eserler vermeye yöneldi. 22.01.1974 tarihinde Kahire'de vefat etti.

es-Sahhâr'ın hikâyeye ve romanları 20. Asırda seneler boyunca öğrencilerin ilgisine mazhar olmuştur. Öğrencilere dini konuları ve tarihi şahsiyetleri harika bir hikâyeye kalıbında ve sürükleyici bir üslupla sunarak bir neslin yetişmesinde katkı sağlamıştır.⁷¹

Romanları: Ebû Zer el-Gıfârî (1943), Rasûlüllah'ın Müezzini Bilal (1944), Sa'd b. Ebî Vakkas (1945), Ebû Bekr Sıddık'ın Çocukları (1946), Fî Kâfileti'z-Zemân (1947), Ehl-i Beyt (1948), Emîratü Kurtuba (1949), Meryem oğlu İsa (1951), eş-Şâri'ul Cedîd (1952), Hz. Hüseyin'in Hayatı (1954), el-Hasâd (1959), Allah'ın

⁷⁰ http://www.inkilab.com.tr/yazarlar_urunler.asp?sID=1252, 02.06.2017.

⁷¹ <https://www.goodreads.com/author/show/2726715>, 02.06.2017.

İsrailoğullarına Vaadi (1967), Ömer bin Abdulaziz (1972), İsrâ ve Mi'râc (1977), Rasûlullah'ın Mescidi (1980), Allah Rasulü Muhammed ve Beraberindekiler serisi (1965-1970, 20 kitap).⁷²

es-Sahhâr'ın Seyyid Kutub ile birlikte yazdığı “Çocuklar İçin Peygamber Kıssaları”, “Peygamberimizin Örnek Hayatı” ve “Örnek Halifelerin Hayatı” kitaplarının 1960'tan bu yana Türkçeye çeşitli çevirileri yapılmıştır.

Muhammed Kutub: (1919 – 2014)

Muhammed Kutub 1919 yılında Mısır'ın Asyût şehrinde doğdu. Seyyid Kutub'un en küçük kardeşidir. Kahire Üniversitesi İngiliz Filolojisi bölümü mezunudur. Üniversite yıllarında bir yandan psikoloji üzerine eğitim gördü, diğer yandan da İslami araştırma ve incelemelerde bulundu. Hükümeti devirmek amacıyla Mısır'ın politik ve kültürel liderlerine yönelik suikast tertiplediği iddiası ile Ağabeyi Seyyid Kutub ile birlikte tutuklandı. Seyyid Kutub 1966 yılında idam edildi. Ancak Muhammed Kutub'un idam cezası affedildi. 1972 yılında serbest kaldı. Daha sonra Suudi Arabistan'a iltica etti. Mekke'de Kral Abdülaziz Üniversitesi Şeriat Fakültesinde ders verdi.⁷³

Muhammed Kutub, Akif Nuri tarafından “İslam Düşüncesinde Sanat” başlığıyla Türkçeye tercüme edilen “Menhec el-Fen el-İslamî” adlı bir kitap yazmıştır. Bu kitabında İslamî metodun temel çizgilerini belirlemiş ve bütün yönleriyle bu metodu açıklamaya çalışmıştır. Ona göre, İslami bir sanat meydana getirebilmek için bu sanatı icra eden kişinin sadece Müslüman olması yeterli değildir. İslam'dan uzak olan bir sanatçı bunu gerçekleştiremez. Bu dalda uğraşanların hem iyi bir Müslüman hem de iyi bir sanatkâr olması gerektiğini savunur.⁷⁴

Kendisinin 30'u aşkın eseri vardır. Bu eserlerin çoğu Türkçeye tercüme edildiği için kendisi Türkiye'de tanınan bir İslam düşünürüdür. Yazdığı eserlerde

⁷² http://www.inkilab.com.tr/yazarlar_urunler.asp?sID=1252, 03.06.2017.

⁷³ Yazar yok, Muhammed Kutub Kimdir, http://www.yeniakit.com.tr/kimdir/Muhammed_Kutub, erişim:27.04.2017.

⁷⁴ Civelek, s.89.

genel olarak Müslüman toplumları itikadî ve sosyal açıdan irdeledi ve mevcut dünya sistemini ve sömürgeciliği eleştirdi. Yine yazdığı eserlerde selefci denilebilecek görüşleri ön plana çıkar. Tasavvufu sert bir dille eleştirir. Özellikle Müslümanların son iki yüzyılda içine düştükleri durumun sebeplerini ve sonuçlarını ele alır. İslam tarihini bazı istisnalarıyla beraber bir çeşit sapma ve çöküş tarihi olarak görür.

Türkiye’de son zamanlarda selefci grupların ortaya çıkışında Seyyid Kutub ve Muhammed Kutub kardeşlerin önemli bir rolü vardır. Onların idealleri uğruna giriştikleri mücadele, etkisini Türkiye’de de göstermiş ve çok sayıda takipçileri olmuştur. Muhammed Kutub İslam tarihine eleştirel yaklaşıp da Osmanlı tarihini ayrı bir değerlendirmeye tabi tutmuştur. Osmanlı’nın İslam’a yapmış olduğu hizmetleri takdir etmiş, bazı konuşmalarında da kendisini bir Osmanlı gibi gördüğünü söylemiştir.

Türkçeye tercüme edilen başlıca eserleri şunlardır: İslam ve Materyalizme Göre İnsan, İslam’ın Etrafındaki Şüpheler, Peygamberlerden İktibaslar, Taklitlerin Çarpışması, Biz Müslüman mıyız?, İslam’da Fert ve Cemiyet, Yirminci Asrın Cahiliyeti, İslam Terbiye Metodu ve Ahlak Sistemi, Tekâmül mü, Soysuzlaşma mı?, Tevhid, Çağdaş Konumumuz, Çağdaş Fikir Akımları, Düzeltilmesi Gereken Kavramlar, Bosna Hersek Katliamı, Kur’an-ı Nasıl Okuyalım?, Kur’an Araştırmaları, Benzerini Getiremezler, İslam Düşüncesinde Sanat, İslami Açından Tarihe Bakışımız, Sosyal Bilimlerin İslami Temelleri, Çağdaş Dünyaya İslami Bakış, Nasıl Davet Edelim?, Küreselleşme ve Müslümanlar.⁷⁵

Necip el-Kîlânî: (1931-1995)

Necip el-Kîlânî 1931 yılında Mısır’ın el-Garbiyye şehrine bağlı Şarşâba köyünde doğdu. Çocukluğunu doğduğu bu köyde geçirdi. 4 yaşından 7 yaşına kadar köy mektebinde dini ve müspet ilimleri okudu. Okuma yazmayı, Kur’an-ı Kerim’i okumayı ve bazı Hadis-i Şerifleri bu mektepte öğrendi. 7 yaşından itibaren de köyün ilkokulunda okudu.

İlkokulu bitirdikten sonra hem dini ilimlere olan merakı hem de hafızlık yaptığı için Ezher Lisesinde okumayı istiyordu. Ancak dedesinin, o zamanlar revaçta

⁷⁵ Hilal Görgün, “Muhammed Kutub”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 31, (2014), s.192-195.

olan İngilizceyi öğrenmek için Amerikan Lisesinde okumasını arzalaması üzerine bu liseye kayıt oldu ve lise eğitimini bu okulda tamamladı. Aynı zamanda dini eğitimini de ihmal etmeyerek bir tarikat şeyhinin yanına gitti ve ondan ders aldı.⁷⁶

Lise eğitimini aldıktan sonra Edebiyat ya da Hukuk Fakültesinde okumak istemesine rağmen bu sefer de babasının arzusu üzerine 1951 yılında Kahire Üniversitesi Tıp Fakültesinde üniversite eğitimine başladı. Ancak 1954 yılında İhvân-i Müslimîn cemaatine üye olmak suçundan tutuklanınca eğitim hayatı yarıda kaldı. Bir müddet sonra hapisten çıkınca eğitimine kaldığı yerden devam edip 1959 yılında bu fakülteden mezun oldu.⁷⁷

Kîlânî, modern edebiyatta yeni bir akım olan İslami edebiyat alanına yöneldi ve “el-İslâmiyye ve'l-Mezâhib el-edebiyye” adlı eserini yazdı. Kendisi, bu eserin İslami edebiyat hakkında bazı fikirleri içerdiğini, gerçek İslami tasavvur çerçevesinde şiirler ve hikâyeler üretmesini sağladığını ifade etmiştir.⁷⁸

Kîlânî, çok sayıda ve çeşitli konularda eser vermiştir. Yazdığı eserlerin konularına bakıldığında, kendisinin çağdaş İslami edebiyatçıların önde gelenlerinden olduğu anlaşılır. Eserlerinde Müslüman milletlerin ve İslam dünyasının sorunlarıyla ilgilenmiştir. İslamiyet’in sanatla iç içe olması gerektiğini savunur. İslami edebiyata yönelişi Muhammed İkbâl’in kitaplarını okuduktan sonra başlamıştır.⁷⁹

İslam edebiyatı ile alakalı yazmış olduğu yukarıda zikredilen kitabında edebiyatta bulunması gereken İslami çizgileri belirlemiştir. Kendisi, roman ve hikâyelerinde Kur’an ifadelerini ve Hadis-i şerifleri çokça kullanan bir yazar olarak bilinir.⁸⁰

Türkçe’ye tercüme edilen eserleri şunlardır: Kara Gölge, Ömer Kudüs’te, Cakartalı Kız, Kuzey Kahramanları, İlahi Nur, Yahudi’nin Kanlı Böreği, Acıyı Kalbime Gömdüm, Hürriyet Uğruna, Sevginin Bedeli, Hira’dan Doğan Güneş,

⁷⁶ Fatma Betül Beyca, *Necib el-Kilani, Hayatı, Eserleri ve 20.yy Arap Edebiyatındaki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008, s.40-41.

⁷⁷ Necib el-Kilânî, *Lemahât min Hayâtî*, Beyrut, 1985, C. 3, s.7.

⁷⁸ Beyca, s.50.

⁷⁹ Beyca, s.65.

⁸⁰ Civelek, s.94.

İslami Edebiyata Giriş, Türkistan Geceleri, Uykusuz Geceler, Gece ve Demir Parmaklık.⁸¹

İmâdüddin Halil: (1941-.....)

1941 yılında Irak'ın Musul kentinde dünyaya geldi. 1962 yılında Bağdat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Bölümünden mezun oldu. Yüksek lisans diplomasını İslam Tarihi alanında 1965 yılında Bağdat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden aldı. 1968 yılında yine İslam tarihi alanında Kahire Aynü-ş Şems Üniversitesi'nde "doktor" unvanını aldı.

1967-1977 yılları arasında Musul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde yardımcı profesör, öğretim görevlisi ve dekan olarak bulundu. 1977-1987 yılları arasında Musul'da Kuzey Bölge Müzeleri ve Tarihi Eserler Müdürü, Tarihi Eserler ve Kalıntılar Genel Kurumunda Uygarlık Müzesi Kütüphanesi Müdürü ve ilmi araştırmacısı olarak çalışır.

1989'da profesör oldu. 1987-1992 yılları arasında Erbil'de Salahaddin Üniversitesinde çalıştı. Daha sonra sırasıyla Musul Üniversitesi, Dubai'de Arap ve İslami Araştırmalar Fakültesi ve Ürdün'de Zerka Üniversitesinde görev yapan yazar, halen Ürdün Yermük Üniversitesinde misafir öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.

İslam tarihi alanında yapılan birçok yüksek lisans ve doktora tezlerine danışmanlık yapmıştır. Bazı üniversitelerde etkinliklerini konu alan yüksek lisans ve doktora tezleri çalışmaları yapılmıştır.

Eserleri birçok dile, özellikle İngilizce, Fransızca, Türkçe, Farsça, Kürtçe ve Endonezya dillerine çevrilmiştir. İlmî ve akademik alanda hakemli birçok dergide onlarca araştırması yayınlanmıştır. Arap veya İslam dünyasında basılan yetmişe yakın dergide yüzlerce eleştiri, analiz ve özgün makale yayınlamıştır.⁸²

⁸¹ Beyca, s.101.

⁸² http://www.fikribeyan.net/2011_Islam-Medeniyetine-Giris---Imaduddin-Halil.html, 13.09.2017.

İslam tarihi, İslam felsefesi ve İslami sanat eleştirisi konularında yaptığı araştırmalarla tanındı. Zira alışmalarında İslam dūřüncesi, literatür, tarih ve felsefesi üzerine yoğunlaşmıştır.⁸³

⁸³ <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=4181>, 13.09.2017

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ABDURRAHMAN RAFET EL-BÂŞÂ'NIN HAYATI

1.1. Doğumu ve Yetiştği Çevre:

Abdurrahman Rafet el-Bâşâ 04/06/1920 tarihinde Suriye'nin kuzeyinde bulunan İdlib Şehri yakınlarındaki Eriha beldesinde dünyaya geldi. Daha dört aylık iken babasını kaybetti ve yetim kaldı. Beldenin imam hatibi ve öğretmeni olan dedesinin yanında yetişti. Daha kundakta bebek olduğu zamanlardan itibaren kulakları hep Kur'an-ı Kerim ayetleri ile çınladı. İlmî seven ve takdir eden bir çevrede yetişti. Çocukluk yıllarından itibaren ağzından hep Fasih Arapça döküldü. Öyle ki mahalli Arapçayı ağzına hiç almadı. Zekâsı ile ön plana çıktı. Dedesi onun zekâsını fark edince onunla daha fazla ilgilenmeye başladı.⁸⁴

1.2. Tahsil Hayatı:

İlk tahsilini daha 5 yaşında iken dedesinden aldı. Dedesi onun dikkati ve üstün zekâsı ile övünüyordu. Abdurrahman el-Bâşâ nahiv ilmi ile alakalı olan bir hikâyesini “Fennü'l-İmtihânât Beyne't-Tâlib ve'l-Muallim” adlı kitabında şöyle anlatır.

“Zannedersem 6 yaşına doğru ilerliyordum. İlim sahibi olan dedemin yanında yaşıyordum. Zaman zaman bana ilim öğretiyordu. Öğrettiklerinin arasında nahiv ilmi ile alakalı bir takım şeyler de vardı. Yaşımın küçük olmasından ve de bana olan şefkatinden dolayı çok fazla üzerime yüklenmedi. Ben de tecrübesizliğim ve cehaletimden ötürü ilim öğrenmenin bu kadarla sınırlı olduğunu zannettim.

Bir gün beni aile büyüğümüz ve de beldenin kadısı ve müftüsü olan kıymetli âlim bir şeyhin yanına götürdü. Dedemle birlikte sohbet muhabbet etmeye başladılar. Ben de evi ve evdeki eşyaları şaşkınlık içerisinde izliyordum. Dedem şeyhe: “bu da oğlun Abdurrahman, okumayı söktü, nahivde de iyi bir seviyeye geldi” dedi. Şeyh bana döndü ve birden: الحمد لله رب العالمين ayetinin i'rabını yap bakalım dedi. Sanki

⁸⁴ Oğlu Yemân el-Bâşâ ile iletişime geçilerek alınan bilgi, 24 Aralık 2016.

başımından aşağı kaynar sular dökülmüştü. Öylece bakakaldım. Kur'an-ı Kerimin de i'rabı olduğunu bilmiyordum. Sadece o meşhur örneklerde olan kelimelerin i'rabını biliyordum. Cevap vermediğimi görünce şöyle devam etti: Söyle bakalım الحمد kelimesi isim mi, yoksa fiil mi? Yine cevap veremedim. Fiilleri biliyordum. Bildiğim isimler ise Zeyd, Halid, kitap gibi somut şeyleri gösteren kelimelerdi. el-Hamdü kelimesi ise daha önce hiç aklıma gelmemişti. Bana göre ne isimdi ne de fiil.

Şeyh bana sert bir şekilde baktı ve sonra ona su getirmemi istedi. Tam dediğini yapacaktım ki heyecandan çok pahalı olan su sürahisini kırdım.

Şeyh böyle ansızın sorduğu sorularla ve yapamayacağım bir işi benden istemekle ne yaptığının farkında olmadan dedemle olan sohbetine devam etti.

O zaman hayatım boyunca öğrenen ve öğreten, devamlı bir şekilde imtihan eden ve edilen bir kişi olacağımı ve ülkemdeki soru hazırlama işinin birkaç yıl boyunca bana verileceğini bilmiyordum. Allah şahidimdir ki, ne zaman bir sınav sorusu hazırlasam veya başkalarının hazırlamış olduğu sorulara baksam o ilk imtihan sahnesi zihnimde canlanır. Benim zora sokulduğum gibi başkalarını da zora sokmamak, bana yüklenildiği gibi başkalarına da kaldıramayacakları yükler yüklememek için imtihan ile öğrenci arasındaki dengeyi korumaya özen gösterdim.⁸⁵

İlkokulu doğduğu yer olan Eriha beldesinde okudu. Dedesinin kütüphanesindeki kitaplara göz atma fırsatı buldu. Bu kitaplar vesilesiyle Kur'an-ı Kerim'i şerh eden bazı kitapları, tefsirleri, hadis ve fıkıh kitaplarını tanıdı. Eğitimine Halep'te devam etti. Dedesinin isteği üzerine lise eğitimini 1941 yılında Suriye'nin ilk resmi din okulu olan Hüsreviyye Medresesi'nde tamamladı.

Lise eğitiminden sonra yüksek tahsil hayatına Mısır'da devam etti. 1945 yılında Ezher Üniversitesi'nin Usûlü'd-dîn Fakültesinden mezun oldu. Ancak edebiyata olan merakı ve bu konudaki kabiliyeti onu Fuâd el-Evvel Üniversitesi'nin⁸⁶ edebiyat fakültesinde okumaya sevk etti. Buradan da 1948 yılında birincilikle mezun oldu. 1965 yılında yüksek lisans ve 1968 yılında da doktora eğitimini Kahire Üniversitesi'nde tamamladı.

⁸⁵ Abdurrahman Rafet el-Bâşâ, *Fennü'l-İmtihânât Beyne't-Tâlibi ve'l-Muallim*, Kahire, Dâru'l-Edeb el-İslâmî, 1996, s.4.

⁸⁶ Şimdiki adı Kahire Üniversitesi'dir.

Yüksek lisans tezinde Şair Ali b. el-Cehm'i çalışmıştır. Daha sonra bu tez çalışması kitap olarak basılmıştır. Tez konusu olarak seçmesinin sebebini bu kitabın mukaddimesinde anlatır. Bu şairin bir şiirini okuduğunu ve çok beğendiğini, sonra yazarı araştırdığını ve eserlerini okudukça kendisini daha çok sevdiğini söyler. Bunca zaman böyle bir şahsiyetten kendisiyle birlikte pek çok kimsenin haberdar olmadığını belirtir. Yıllar sonra yüksek lisans tez konusu belirleme vakti geldiğinde hiç tereddüt etmeden bu şahsiyeti çalışmaya karar verir.⁸⁷

1.3. İşgalcilere Karşı Yürüttüğü Mücadele:

Suriye, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1920-1946 yılları arasında Fransız güçlerinin egemenliği altında kaldı. Çeşitli etnik ve dini gruplara dayalı devletlere bölündü.⁸⁸ Fransa Suriye'yi siyasi açıdan sömürmüş ve ekonomik yapısını da yerle bir etmiştir. Eğitimde de her türlü dini ve ırki eğilimler artmış milli duyguları aşıl原因an okullar kapatılarak Katolik okulları açılmıştır. Bu ve buna benzer pek çok kötü durumdan dolayı Suriye'de küçük çaplı isyanlar çıkmıştır.⁸⁹ Suriye'nin bütün şehirleri Fransız işgalcilerine karşı öfke ile doluydu. Abdurrahman el-Bâşâ da böyle bir hengâmede Halep Şehri'ne geldi. Diğer bütün vatandaşlar gibi o da sömürgeye karşı yapılan milli mücadelede yerini aldı. el-Kütle el-Vataniyye (Ulusal Cephe) hareketine intisap etti. Suriye'nin bazı şehirlerinde birçok gösteri ve etkinliğe katıldı. Vatan savunması konusunda elinden gelen fedakârlığı yapmaktan geri durmadı.

Aynı şekilde okumak için Mısır'a gitmek istediğinde İngiliz güçleri Suriye'deki işgalcilere karşı yapmış olduğu faaliyetlerden dolayı onun Mısır'a girmesine izin vermemişlerdi. Fakat dönemin Suriye Başbakanı Sadullah el-Câbirî'nin Mısır hükümetine, el-Bâşâ'nın kesinlikle hiçbir olaya karışmayacağına ve sadece eğitim için orada bulunacağına dair taahhüt ve girişimleri sonucu Mısır'a girebilmiştir. Taahhütlere uymadığı takdirde sınır dışı edileceği şartı olmasına rağmen kendi vatanında sömürge güçlerine karşı göstermiş olduğu dik duruşu aynen

⁸⁷ Yemân el-Bâşâ, "Sira Zâtiyye li Abdurrahman el-Bâşâ", *el-Edebu'l-İslâmî Dergisi*, S.74, (2012), s.4.

⁸⁸ https://tr.wikipedia.org/wiki/Frans%C4%B1z_Suriye_ve_L%C3%BCbnan_Mandas%C4%B1, 03.01.2017.

⁸⁹ Aykut Beylan, "Fransa'nın Suriye'de yaptıkları", <http://www.aa23.org/2013/04/26/fransanın-suriyede-yaptıkları-1920-1946/>, 03.01.2017.

orada da sergilemiş ve İngilizlere karşı yapılan gösteri ve diğer etkinliklere katılmıştır.⁹⁰

1.4. Üstlendiği Görevler:

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı liselerde Arapça öğretmeni olarak çalıştı. Aynı kurumlarda bir süre de Arap Dili müfettişi olarak çalışmaya devam etti. Daha sonra Şam'ın Arap Dili müfettişliğine atandı. Arap bilim kuruluna bağlı Zahiriyeye kütüphanesinin müdürlüğü görevini üstlendi. Şam Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde öğretim üyesi olarak ders verdi. Suriye'deki görevi boyunca kendisine orta ve lise okullarının nahiv ve okuma kitaplarını hazırlama görevi tevdi edildi. Suriye ve Mısır'ın birlik olduğu dönemde eğitim programını hazırlayan komisyonda görev yaptı. "Ardu'l-Butûlât" adlı tarih romanı Birleşik Arap Cumhuriyeti'nde yani Suriye ile Mısır'ın birleştikleri tarih olan 1958-1961 yılları arasında okullarda okutulan kitaplar arasındaydı.

1964 yılında Suudi Arabistan'a gitti. İmam Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi Arap Dili Fakültesinde vefat edinceye kadar 22 yıl boyunca hocalık yaptı. Edebiyat eleştirmenliği ve İslâmî edebiyat bölümü başkanlığı görevini yürüttü. Üniversitede bulunduğu süre zarfında bilim kurulunda üye olarak görev yaptı.

Suudi Arabistan'ın eğitim sistemini geliştirmede büyük rol oynadı. Milli eğitim bakanlığı onun "Sahabe Hayatından Tablolar" ve "Tabiin Hayatından Tablolar" adlı iki kitabını Orta ve Lise sınıflarında okutulan ders kitapları arasına koydu. Yine bakanlık kendisine okullarda okutulan nahiv bilgisi kitabını hazırlama görevini verdi.

el-Bâşâ, "Râbitatü'l-Edeb el-İslâmî el-Âlemiyye" (Uluslararası İslam Edebiyatı Birliği)'nin kurulmasında büyük rol oynadı. Birliğin başkanlık görevini Ebu'l-Hasen en-Nedvi⁹¹ yürütmüş kendisi ise başkan yardımcısı olarak bu birlikte görev almıştır.⁹²

⁹⁰ Ömer Muhammed Absu, "Râid el-Edeb el-İslâmî Fî Suriye: Abdurrahman Rafet el-Bâşâ", 08.11.2014, <http://www.odabasham.net/الباشا-الرحمن-رافت-4780>, 29.07.2016.

⁹¹ 1914 yılında Hindistan'da dünyaya gelen aynı zamanda âlim, İslam davetçisi ve edebiyatçı olan en-Nedvi'nin soyu Hz. Ali'ye kadar uzanır. Ömrünü İslâm'a hizmete adanmış en-Nedvi çok sayıda İslâmî kuruluşun tesis edilmesine öncülük etti ve bu kuruluşların başkanlık görevini yürüttü. İyi derecede Arapça, Urduca, Farsça ve İngilizce bilen en-Nedvi, 177'si Arapça olmak üzere 700'ün

1.5. Tez Danışmanlığı Yaptığı En Önemli Öğrencileri:

- 1- Abdullah Hâmid el-Hâmid: el-Bâşâ, “Hz. Muhammed ve Dört Halife Döneminde İslami Davet Şiiri” adlı tezine danışmanlık yaptı. Bu tez kitap olarak 1971 yılında basılmıştır.
- 2- Abdülaziz Muhammed ez-Zîr: Riyad’da Arap Dili Fakültesi öğrencisi iken el-Bâşâ, onun “Emevi Döneminde İslami Davet Şiiri” adlı tezine danışmanlık yaptı.
- 3- Muhammed b. Abdullah b. el-Atram: Riyad’daki Arap Dili Fakültesi’nde öğrencisi idi. “Emevi Döneminde İslam Davet Şiiri” adlı kitabın basımına katkı sağlamıştır.
- 4- Abdullah b. Abdurrahman el-Ca’sîn: “Birinci Abbasi Dönemi İslami Davet Şiiri” adlı kitabı telif etmiştir.
- 5- Âid er-Radâdî: el-Bâşâ’nın hem öğrencilerinden hem de en yakın arkadaşlarından biridir. Milli Eğitim Bakanı yardımcılığı görevini yürütmüştür. “İkinci Abbasi Dönemi İslami Davet Şiiri” adlı kitabın müellifidir. Bu kitap 1972 yılında basılmıştır.
- 6- Muhammed b. Ali es-Sâmil: “Üçüncü Abbasi Dönemi İslami Davet Şiiri” adlı kitabın müellifidir. Bu kitap ise 1981 yılında basılmıştır. Riyad İmam Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi Arap Dili Fakültesi’nde eğitim komisyonu üyeliği görevini icra etmiştir.
- 7- Abdullah b. el-Ureynî: Riyad’daki Arap Dili Fakültesi öğrencilerindendi. “Üçüncü Abbasi Dönemi İslami Davet Şiiri” adlı kitabın telif edilmesine katkıda bulunmuştur.
- 8- İslam Şairi Abdurrahman Salih el-Aşmâvî: 1983 yılında Riyad İmam Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi’nde Yüksek Lisans’ını birincilik ile bitirdi. Tez danışmanlığını el-Bâşâ yapmıştır. Tezinin konusu “Bâkesîr’in hikâye ve tiyatro eserlerindeki İslami Meyil” idi. Doktorasını 1989 yılında aynı üniversitenin Edebiyat Fakültesi’nde yine birincilik ve üstün başarı

üzerinde kitap ve araştırma yayınladı. Bunlardan en meşhuru birçok dile çevrilen “Müslümanların Gerilemesi İle Dünya Neler Kaybetti” adlı eseridir. Fikirleri sadece Hindistan ile sınırlı kalmayıp tüm dünya Müslümanları arasında yayıldı. 1999 yılının Ramazan ayında Hindistan’da vefat etti.

⁹² Oğlu Yemân el-Bâşâ ile iletişime geçilerek alınan bilgi, 24 Aralık 2016.

belgesi ile tamamladı. Tez konusu “Çağdaş İslami Tarih Romanının Sanatsal Yapısı” idi. el-Bâşâ’nın vefatından sonra danışmanlığını Enes Davut yapmıştır.

- 9- Ahmed b. Hâfız el-Hukmî: “Hz. Peygamber ve Dört Halife Dönemi İslami Hikâyeler” adlı iki ciltlik kitabın yazarıdır.⁹³

1.6. İslami Bir Edebiyat Sanatı Oluşturma Çabası ve Uluslararası İslam Edebiyatı Birliği’nin Kurulmasındaki Rolü:

Abdurrahman el-Bâşâ, bütün hayatını Kur’an Dili olan Arapçayı savunarak ve müdafaa ederek geçirdi. Hayatı boyunca İslami bir edebiyat çeşidi oluşturmak için çaba sarf etti. Kendi tabiriyle, öyle bir edebiyat ki bu, sanatlı tasvir ve harika tabir ile yetinmeyecek, aynı anda hem edebi estetiği olacak, hem belli bir amacı ve faydası olacak. Öyle bir edebiyat ki, bütün kemal sıfatları ile muttasıf, her türlü noksanlıktan münezze bir ilâha karşı yükümlülükleri olan bir edebiyat olacak. Bu özellikleriyle de insanların nefislerini okşayan, onları hevâ ve hevesleri doğrultusunda yönlendiren diğer bütün edebiyat akımlarından farklı olacak.

el-Bâşâ’dan önce böyle bir edebiyat çeşidi oluşturma fikrini ortaya atan kişiler olmuştur. Kendisi bu fikri ortaya atan ilk kişi olmasa da, o kişilerin hayallerini gerçeğe dönüştürmeyi başarmıştır.

el-Bâşâ, İslam Edebiyatı’na hizmet edecek ansiklopedik bir çalışma yapmak istedi. Bu çalışmayla, bu edebiyatı tanımak, özelliklerini incelemek ve konularına göz atmak isteyenlere yardımcı olmayı hedefledi.

Riyad’daki Arap Dili Fakültesi’nin “İslami Davet Edebiyatı Ansiklopedisi” adıyla bir ansiklopedi çıkarma fikri buradan çıkmıştır. el-Bâşâ bu çalışmayla bizzat kendisi ilgilenmiştir. Bu ansiklopedi Arap Dili Fakültesinin son sınıf öğrencilerinin Araştırma dersinde yapmış oldukları çalışmaların ürünüdür. Altı kitap halinde

⁹³ Ömer Muhammed Absu, “Râid el-Edeb el-İslâmî Fî Suriye: Abdurrahman Rafet el-Bâşâ”, 08.11.2014, <http://www.odabasham.net/الباشا-عبد-الرحمن-رافت-4780-تراجم-25.07.2016>.

basılmıştır. Beşi şiir alanında, biri ise düzyazı alanında hazırlanmıştır. Bu kitapların isimlerini şu şekilde sıralayabiliriz.⁹⁴

1. شعر الدعوة الإسلامية في عصر النبوة والخلفاء الراشدين.

2. شعر الدعوة الإسلامية في العصر الأموي.

3. شعر الدعوة الإسلامية في العصر العباسي الأول.

4. شعر الدعوة الإسلامية في العصر العباسي الثاني.

5. شعر الدعوة الإسلامية في العصر العباسي الثالث.

6. القصص الإسلامية في عهد النبوة والخلفاء الراشدين.

el-Bâşâ, Riyad Radyosu'nda "مع أدب الدعوة الإسلامية" adı altında, 240 bölümü aşkın, bir radyo programı da yapmıştır.

el-Bâşâ, edebiyat ve eleştiride İslami bir metot geliştirmiştir. İmam Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi de bu fikri benimseyip sahip çıkmıştır. Üniversite derslerinde bu fikre yer vermiştir. İslam Edebiyatı Metodu adı altında ders konulmuş sonra İslam Âleminde ilk defa bu üniversitede bu adla bir bölüm açılmıştır.

Ebu'l-Hasan en-Nedvi, Abdurrahman el-Bâşâ'nın "Nahve Mezhebin İslamiyyin fi'l-Edebi ve'n-Nakd" adlı kitabına yazmış olduğu mukaddimede, el-Bâşâ'nın İslam Edebiyatı alanındaki çalışmalarını ile ilgili olarak şu ifadeler yer verir.

*"Abdurrahman el-Bâşâ, çok çalışkan ve çalışmalarını uygulamaya koyan bir kişiydi. Bu fikre sadece fikir olarak destek vermekle kalmamış bilakis hemen tatbik etmeye de koyulmuştur. İmam Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi'nde ders verdiği sırada ve edebiyat araştırmalarına danışmanlık yaptığı esnada da bu fikri hayata geçirmiştir."*⁹⁵

⁹⁴ Muhammed Abbas Urâbî, "İtlâle Havle Mühendis el-Edeb el-İslâmî Abdurrahman Rafet el-Bâşâ", <http://www.adabislami.org/magazine/2012/07/572/38>, 26.07.2016.

⁹⁵ el-Bâşâ, s.6.

el-Bâşâ daha sonra bu konu ile alakadar olacak bir birlik kurmayı düşündü. Bu düşünce ışığında birçok program tertip etti. Aralarında fikir uyumu olan hoca ve yazarlar onun etrafında toplandı. Sonra bu fikir uluslararası bir kuruluş kurma fikrine dönüştü. Uluslararası İslam Edebiyatı Birliği diye adlandırılan bu birlik pek çok kuruluş ve ilerleme aşamasından geçerek bugünkü halini aldı.

Bu aşamalardan en önemlisi de 1980 yılında Riyad şehrinde Abdurrahman el-Bâşâ'nın evinde yapılan toplantı idi. Bu toplantıdan sonra Ebu'l-Hasan en-Nedvi başkanlığında bu birliğin kurulması için bir heyet oluşturulmuştu. Sonraki en önemli aşama ise 1981 yılında Hindistan'ın Laknav kentinde Ebu'l-Hasan en-Nedvi başkanlığında düzenlenen "Uluslararası İslam Edebiyatı Sempozyumu"dur. Bu sempozyuma İslam Âleminde edebiyat alanında ileri gelen pek çok kişi davet edilmişti.

Bu sempozyumda Abdurrahman Rafet el-Bâşâ, birliğin genel başkan yardımcılığına ve Arap Ülkeleri ofisinin de başkanlığına seçildi.⁹⁶

1.7. Arap Dili'ni Koruma Çabaları:

Abdurrahman el-Bâşâ, bu konu ile alakalı müstakil bir kitap yazmış ve kitaba, "Arapçaya yapılan düşmanlık İslam'a yapılan düşmanlıktır" anlamına gelen "el-Udvân Ala'l-Arabiyye Udvân Ale'l-İslâm" adını vermiştir. el-Bâşâ, bu kitabında Fasih Arapça'yı savunur. Arapçanın sadece belli bir milletin dili olmadığını diğer bütün dillerin aksine farklı bir yeri olduğunu söyler. Kur'an Dili olan Arapçayı bozmak için düşmanların nasıl çaba sarf ettiklerini gözler önüne serer. Arapçaya yapılan saygısızlığın İslam'a yapılmış sayılacağını savunur. Bu dilin tahrif edilmemesi için herkesin elinden gelen gayreti göstermesi gerektiğini ifade eder.

el-Bâşâ Arapçayı, Arapların 15 asırdır sığındıkları bir kale olarak niteler. Ona göre Araplar bu kale sayesinde bir arada durdular, dağılmaktan kurtuldular ve düşmanlara karşı hep birlikte mücadele ettiler. Bu dil, Arapları bir arada tuttuğu gibi

⁹⁶ Oğlu Yemân el-Bâşâ ile iletişime geçilerek alınan bilgi, 26 Aralık 2016.

diğer Arap olmayan Müslümanların kalplerinin de Arapların etrafında toplanmasını sağlamıştır.⁹⁷

el-Bâşâ, Arapçayı bozmak için Batının bazı çalışmalar içerisinde olduğunu, bu amacına ulaşmak için de bir grup insanları hazırladığını ve bazı Arapların da bilerek veya bilmeyerek onların arkasından gittiklerini iddia eder. Fransızların Fas'ta takip ettikleri siyaseti, İngilizlerin Mısır ve Sudan'da ilkokuldan üniversiteye kadar İngilizceyi zorunlu eğitim dili yapmalarını bu iddiasına ispat olarak sunar.⁹⁸

Batılılar bununla da yetinmeyip, Irak'ta Kürtçe, Cezayir'de Berberice gibi bazı azınlık dillerinin de öğretilmesini teşvik etmiştir. Suriye'deki direnişler yapılmayıp düşman ülke topraklarından çıkarılmasaydı Suriye'nin Arapçası şimdiki Arapçadan çok farklı olacaktı.⁹⁹

el-Bâşâ, Fasih Arapçanın yayılması ve muhafaza edilmesi için çok çaba sarf etti. Çünkü Batılılar ve Batılılaştırılmış bazı kişiler dilde reform perdesi altında Fasih Arapçayı ortadan kaldırıp onun yerine Mahalli Arapçayı ve onun lehçelerini getirmek istiyorlardı. Bunu yaparken de şu bahaneleri sıralıyorlardı:

- Konuşma dili ile yazı dili arasında büyük fark olması ve dolayısıyla da ilim öğrenmek isteyenlerin sayısının sınırlı kalması ve ilmi bir kutuplaşmanın meydana gelmesi.
- Fasih Arapçanın günden güne gelişen ve yenilenen medeniyetin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması.
- Fasih Arapçanın çok çaba sarf edilmesine rağmen kısa sürede öğrenilememesi.
- Fasih Arapçanın donuk olması ve gelişmeye kapalı olması.¹⁰⁰

el-Bâşâ, onların bu bahanelerine tek tek cevap vererek bu iddialarının gerçeği yansıtmadığını ortaya koyar. Mahalli Arapçanın yazı dili yapılması halinde Arapların

⁹⁷ Muhammed Hasan Abdulmuhsin, "Cühûd Abdurrahman el-Bâşâ Fî Temkîn el-Luğa el-Arabiyye", *el-Edebü'l-İslâmî Dergisi*, S.74, s.89.

⁹⁸ Abdurrahman Rafet el-Bâşâ, *el-Udvân ala'l-Arabiyye Udvân ala'l-İslâm*, Kahire, Dâru'l-Edeb el-İslâmî, 2011, 3.baskı, s.21.

⁹⁹ Muhammed Hasan Abdulmuhsin, *Nedve Abdurrahman el-Bâşâ*, Şam, el-Hey'e el-Âmme Li'l-Kitab, 2010, s.70.

¹⁰⁰ El-Bâşâ, s.27.

arasında ilmin yayılacağı ve ilmi kutuplaşmanın ortadan kalkacağı iddiasına şöyle cevap verir:

“Mahalli Arapçayı kullanmaya bizi teşvik edenlere sorarım: Hangi Arap ülkesinin Arapçasını alalım? Iraklılardan başkasının anlamadığı Irak Arapçasını mı? Yoksa Cezayirlilerin dışındaki Arapların anlamakta zorlandıkları Cezayir Arapçasını mı kullanalım? Yemen, Mısır, Şam ya da Sudan Arapçasını mı tercih edelim? Hadi diyelim ki Mısır Arapçasını aldık, Kahire lehçesini mi yoksa Saîd lehçesini mi tercih edelim? Biliyoruz ki bu iki lehçe arasındaki fark Fasih Arapça ile Mahalli Arapça arasındaki fark gibidir.

Mademki Mahalli Arapçayı seçmekten kasıt ilmi canlandırmak ve insanlara bir kolaylık sağlamaktır, zengin medeniyet tarihimiz boyunca Fasih Arapça ile yazılan milyonlarca kitabı işlemediği bir suçtan ötürü cezalandırıp diri diri gömmek ve yeni nesil ile ecdadı arasındaki bağı koparmak da ne demek oluyor?

Peki, Mahalli Arapçayı nasıl yazacağız? Yazmak için kullanılacak uygun harfler nelerdir? Şüphesiz bu, Fasih Arapçaya ve Arap Dünyasına karşı oynanan bir oyundur. Arapların geçmişiyle ve kültürüyle olan bağının koparılması arzulanıyor. Arapların parçalara bölünmesi ve hatta o parçaların da bu ümmetin düşmanlarına tâbi olan daha küçük ve zayıf parçacıklara bölünmesi isteniyor.”¹⁰¹

Fasih Arapçanın hayatın gerektirdiği ihtiyaçları karşılamada yetersiz olduğu, medeniyet yükünü taşımada aciz kaldığı ve Mahalli Arapçanın bu konuda Fasih Arapçadan üstün olduğu iddiası karşısında el-Bâşâ, şu açıklamayı yapar:

Arapça dünyadaki kavimlerin çoğunu etkisi altına almıştır. Hatta bazı insanlar atalarının dilini bırakmak zorunda kalmıştır. Arapça iki asır gibi kısa bir sürede Okyanustan Haliç Körfezine kadar uzanan yerleşim yerlerinde yaşayan insanların dili olmuştur. Bu kadarla da yetinmeyip etkisi Endülüs’e kadar uzanmıştır. Oradaki Arap olmayan diğer Müslüman kavimlerin evlatları kitaplarını Arapça olarak yazmışlar, kendi dilleri ile karışmaması ve Fasih Arapçayı muhafaza etmek için de dilbilgisi kitapları telif etmişlerdir. Abbasi Halifeleri yabancı ilimleri Arapçaya tercüme etmek istediklerinde Kur’an Dili onların bu arzularını karşılamaya yetmiştir. Hatta Fasih Arapça, Yunan Felsefesini, Hint Hikmetini ve Fars Edebiyatını da kuşatmış, insanlık

¹⁰¹ el-Bâşâ, s.34.

tarihinde çokça eser verilen tıp ve kimya gibi fen bilimleri alanındaki en büyük eserleri de içine almayı başarmıştır.¹⁰²

Arap harfleriyle yazılan yazıları doğru ve akıcı bir şekilde okumanın zor olduğu ve Arapçayı Latin harfleriyle okumanın ve yazmanın daha kolay olacağı iddiasına ise el-Bâşâ şu ifadeleriyle cevap veriyor:

Arap alfabesinde olup Latin alfabesinde olmayan harfler vardır. Arapçadaki birçok sesi Latin harfleriyle karşılamak mümkün değildir. Bu sorunun çözümü konusunda bu iddiayı ortaya atanlar dahi ayrı ayrı fikirler ortaya atmış ve bir fikir birliğine varamamışlardır. Sonuç olarak Arapçayı Latin harfleriyle yazmak gibi bir şey söz konusu değildir.

Abdurrahman el-Bâşâ'ya göre; Arapça belli bir milletin malı değildir. Bilakis vatanları ayrı da olsa bütün Arapların ve Müslümanların ortak bir değeridir. Tarih boyunca hep birlikte bu dili kullandılar, onu muhafaza edip sağlam temeller üzerine oturtular. Böyle ortak bir değere hiçbir bozguncu elin uzanıp onu tahrif etmeye hakkı yoktur.

Tam tersine, bu dilin kendisini kolaylaştırmak yerine öğrenimini kolaylaştırmak, okullarımızda bu dile gerekli özeni göstermek, alanları ne olursa olsun bütün öğretmenlerin bu konuda yardımlaşmaları ve sadece Arapça öğretmenlerine bu işi bırakmamaları gerekir. Devlet adamlarının ve hükümetlerin de bu işi sadece okullara havale etmemeleri gerekir. Bilmeleri gerekir ki Medyanın Fasih Arapçayı öğretme konusundaki gücü okullarinkinden daha fazladır. Dolayısıyla Mahalli lehçelerin Medya organlarında yasaklanması gerekir. Yayınlanan bütün programlarda, tiyatro ve sinema filmlerinde Fasih Arapça kullanılmaya zorlanmalıdır. Hangi alanda olursa olsun yazarların ve tercümanların yazdıkları veya tercüme ettikleri kitaplarda fasih Arapçayı kullanmaları zorunlu olmalıdır.¹⁰³

¹⁰² el-Bâşâ, s.35.

¹⁰³ el-Bâşâ, s.69.

1.8. Vefatı:

Abdurrahman el-Bâşâ bir cuma gününün sabahında 18/07/1986 tarihinde İstanbul'da vefat etti. Cenazesi, İstanbul'u fethetmeye gelen ve burada şehit olan pek çok sahabe ve tabiinin medfûn bulunduğu Fatih Camii haziresine defnedilmiştir. Hayatta iken sahabe ve tabiini çok seviyordu, kalemi ve fikirleriyle onlarla beraber yaşıyordu, öldükten sonra da onlara komşu olmuş oldu.¹⁰⁴

Çok yakın arkadaşı olan ve birlikte İmam Muhammed b. Suud Üniversitesinde görev yaptığı Dr. Abdulkuddus Ebû Sâlih onun hastalığını ve vefatını şöyle anlatır.

“Hoca'nın rahatsızlığı ve vefatı şeker ve yüksek tansiyona bağlı hastalıklar sebebiyleydi. Bir gün rahatsızlandı ve hastaneye kaldırıldı. Kaldırıldığı hastanede onu ziyaret ettim. Tamamen felç olmuş ve de konuşamıyordu. Yanında ikinci oğlu Rıdvan vardı. Ona eliyle beni işaret ederek eğer kendisi vefat ederse beni babası yerine koymasını ister gibi bir hareket yaptı. Ben kendimi tutamadım ve ağladım. Ancak Allah Teâlâ ona şifa ihsan etti. Artık konuşabiliyordu ve kısmi felçli idi. Bir müddet sonra eğitim vazifesine ve diğer görevlerinin başına döndü.

Abdurrahman Hoca ailesiyle birlikte yaz tatilini benim ile ve benim ailemle geçirmeye önem verirdi. Birçok kez İstanbul'daki tatil mekânlarına seyahat ettik. Bir defasında da İstanbul'dan İtalya'daki (Como) Komo gölü kenarındaki bir tatil beldesine gitmiştik. Yine bir keresinde ailemle beraber İstanbul Boğazı'nda bulunan Tarabya semtinde idik. Abdurrahman Hoca beni Riyat'tan aradı ve benden oturduğum yere yakın bir ev kiralamamı istedi. Çok geçmeden hanımı ve oğlu Rıdvan ile beraber İstanbul'a geldiler. Eve yerleştikten sonra akşamleyin birden kendinden geçip fenalaştı. Ciddi bir kalp krizi geçiriyordu. Oğlu onu hemen hastaneye götürmek için yola çıktı. Ancak o yolda son nefesini verdi.

Demek ki Allah Teâlâ onun, İstanbul surlarının yakınında bulunan çok sayıda sahabenin de medfûn bulunduğu bir mezarlığa defnedilmesini dilemiş. Allah rahmet eylesin.”¹⁰⁵

¹⁰⁴ Abdurrahman Rafet el-Bâşâ, *Ardu'l-Butûlât*, Kahire, Dâru'l-Edeb el-İslami, 1994, s. 8.

¹⁰⁵ Abdulkuddus Ebû Sâlih, “Doktor el-Bâşâ Kemâ Araftuh”, *el-Edebü'l-İslâmî Dergisi*, S.74, (2012), s.16.

1.9. Eserleri:

Abdurrahman el-Bâşâ, dil, edebiyat ve eleştiri başta olmak üzere çeşitli alanlarda kitap telif etmiş, dinî içerikli, eğitici ve milli duyguları harekete geçiren çok sayıda eser ortaya koymuştur. Bu eserlerin bir kısmı kendisi hayatta iken, bir kısmı ise vefatından sonra basılmıştır. Hali hazırda basılmayı bekleyen eserleri de olduğunu oğlu Yemân el-Bâşa ifade etmektedir.

Vermiş olduğu eserlerde insanlara faydalı bilgiler vermeyi amaçlar. Yetişme çağındaki gençleri atalarının mirasına sahip çıkmaları, İslâmî değerlere bağlı kalmaları noktasında motive eder. Yazmış olduğu kahramanlık hikâyeleri ile gençlerin milli duygularını depreştirip vatanlarına olan bağlılıklarını arttırmayı amaçlar.

Şimdi ise bu eserlerin bazıları hakkında basım yılı sırasına göre ulaşabildiğimiz kadarıyla kısa bilgiler vermeye çalışacağız.

1.9.1. Ard'ul-Butûlât (أرض البطولات) :

İlk defa 1961 yılında Maârif yayınevi tarafından Mısır'da basılmıştır. Tarihsel bir hikâyedir. 1920 yılından 1946 yılının 17 Nisan gününe kadar Suriye halkının Fransız İhtilaline karşı vermiş oldukları mücadeleyi konu alır. Nitekim 17 Nisan 1946 yılında Fransız askerleri geri çekilmek zorunda kalınca, bu gün kurtuluş günü olarak ilan edilmiş ve her yıl kutlanan bir bayram olmuştur.¹⁰⁶

Birleşik Arap Cumhuriyeti yıllarındaki Milli Eğitim Bakanlığı tarafından düzenlenen yarışmada birincilik ödülü almıştır. Liselerin onuncu sınıflarında ders kitabı olarak okutulması uygun görülmüştür.

Kitap 230 sayfa ve 30 bölümden oluşur. Kitabın başında yazarın iki oğlu Yemân ve Rıdvan'ın yazdığı bir mukaddime vardır. Daha sonra hikâyenin kısa bir tanıtımı ve konusu hakkında bilgi, ondan sonra da yazar hakkında kısa bir öz geçmiş bulunur.¹⁰⁷

¹⁰⁶ El-Bâşâ, *Ardul-Butûlât*, Dâru'l-Edeb el-İslâmî, Limasol, 1994, s.7.

¹⁰⁷ Müzne Abdullah el-Behlâl, "el-Âsâr el-Edebiyye ve'n-Nakdiyye ve'l-İlmiyye li'd-Doktor Abdurrahman Rafet el-Bâşâ", *el-Edebü'l-İslâmî Dergisi*, S.74 s.110.

1.9.2. Er-Râye es-Sâlise (الراية الثالثة) :

İlk defa 1962 yılında basıldı. Bu kitap da tarihi gerçeklerden esinlenilerek telif edilmiş bir hikâye kitabıdır. Suriye Talim ve Terbiye Bakanlığının düzenlemiş olduğu bir yarışmada birincilik ödülü almıştır. Lise ikinci sınıf öğrencilerine ders kitabı olarak okutulmuştur.

Hikâye 28 bölümden oluşur. Yazar kitabına, Suriye halkının mücadelesini ve bu mücadelenin başkahramanı Salih Ali'yi anlattığı kısa bir mukaddime ile başlar. Kitabın üçüncü bölümünde Suriye ordusunun Fransız ihtilaline karşı girmiş olduğu ve zafer elde ettiği ilk savaş anlatılır. Yine bu bölümde, köyün gençlerinden birinin Suriye ordusuna katılmasını ve evlenme hayali kurduğu sevgilisine, şehit oluncaya kadar ya da en son düşman askerinin vatan topraklarını terk edinceye kadar silah bırakmayacağına dair verdiği sözden bahseder.

Bu hikâye, yazılışındaki üslubun farklılığı ve muhteşem anlatım yeteneği ile ön plana çıkar. Hikâyede hamaset ve vatana olan bağlılık ruhu açıkça görülür.¹⁰⁸

1.9.3. Ali b. el-Cehm, Hayatuhu ve Şi'ruhu (علي بن الجهم حياته وشعره) :

Bu kitap sadece 1966 yılında olmak üzere Kahire'deki Maârif yayınevi tarafından bir kez basıldı. Yazar bu şahsı yüksek lisans eğitiminde tez konusu olarak çalışmıştır. Tez konusu olarak seçmesinin sebebini bu kitabın mukaddimesinde anlatır. Sözü geçen şairin bir şiirini okuduğunu, çok beğendiğini, sonra yazarı merak edip araştırdığını ve eserlerini okudukça kendisine olan sevgisinin arttığını söyler. Bunca zaman böyle bir şahsiyetten nasıl haberdar olmadım diye hayıflanır. Sadece kendisinin değil genel olarak çoğu kimsenin tanımadığını belirtir. Yıllar sonra yüksek lisans tez konusu belirleme vakti geldiğinde hiç tereddüt etmeden bu şahsiyeti çalışmaya karar verir.

Kitap 4 bölüm ve bir sonuçtan oluşur. Birinci bölümde; şairin hayatı, nesebi, ailesi, yetiştiği çevre, yapmış olduğu seyahatler ve kendi zamanında yaşayan diğer şairlerle olan ilişkisini konu alır. İkinci bölümde; şairlerin çoğunun değindiği medih, övünme, mersiye, hiciv, gazel ve hikmet gibi genel konuları, şairin nasıl ele aldığını

¹⁰⁸ El-Behlâl, s.111.

anlatır. Üçüncü bölümde; çok az kimsenin ele aldığı konulara şairin kendine özgü üslubuyla değindiğinden bahseder. Dördüncü bölümde ise yazarın şiirlerinin üslup bakımından incelemesini yapar. Bütün yazdıklarının özeti mahiyetinde olan bir hatime ile de çalışmasını sonlandırır.¹⁰⁹

1.9.4. Şi'rü't-Tard (شعر الطرد إلى نهاية القرن الثالث الهجري) :

Bu kitapta ele alınan konu, el-Bâşâ'nın 440 sayfadan oluşan doktora çalışmasıdır. Bu kitap da sadece 1974 yılında olmak üzere Beyrut'taki Nefâis yayınevi tarafından bir kez basılmıştır.

Kitap 7 bölümden oluşur. İlk bölümlerde av, avın faydaları, avcının avını iyi tanınması gerektiği, nasıl avlanması gerektiği, av malzemeleri ve evcil ve yabani hayvanlar hakkında bilgi verilir. Daha sonraki bölümlerde ise av şiirinin Emevîler döneminde ortaya çıkmasından, hicri ikinci yüzyılda gelişmesinden ve hicri üçüncü yüzyılda ise yayılmasından uzunca bahsedilir. Bu şiir çeşidinin yayılmasındaki en önemli etkenler sıralanır. Yazar bu şiir çeşidi ile alakalı örnek gösterdiği şairlerin av şiirlerinin özelliklerini zikrettikten sonra, genel olarak av şiirlerinin de özelliklerini belirterek yazısına son verir.

1.9.5. Es-Sayd İnde'l-Arab (الصييد عند العرب):

Kitap sadece, 1974 yılında Beyrut'taki Nefâis yayınevi tarafından bir kere basılmıştır. Sayfa sayısı 272 olan bu kitap 13 bölümden oluşur.

Aynı şekilde yazarımız kitabın mukaddimesinde, kitabı yazma sebeplerini sıralar. Doktora tezinin aynı konuda olması ve bu konu hakkında yazmaktan hoşlanıyor olmasını bu sebepler arasında sayar. Arapların tanışıp temas kurdukları Fâris ve Rumlardaki avlanma hakkında bilgi verdikten sonra Cahiliye ve İslam dönemlerinde Araplardaki avlanma hakkında bilgi verir. Kitabın uzunca ele aldığı konular arasında şunları sayabiliriz:

- Arapların hayvanlar hakkında malumat sahibi olmaları,

¹⁰⁹ El-Behlâl, s.112.

- Avcı hayvan olmadan yapılan av çeşitleri,
- Yabani hayvanların eğitilmesi ve onların avda kullanılması,
- Evcil hayvanlar ve onların avda kullanılması,
- Evcil ve yabani hayvanların hastalıkları ve bu hastalıkların tedavi yöntemleri,
- Yabani hayvanlar ve kuşlardan olan avcı hayvanlar,
- İslam öncesi Araplarda avlanma âdâbı,
- Modern çağda yapılan avlanma ve av malzemeleri.

1.9.6. Suverun min Hayati's-Sahâbe (صور من حياة الصحابة) :

İlk baskısı 1992 yılında Beyrut'taki Nefâis yayınevi tarafından yapılmıştır. Bu baskı 511 sayfa ve 7 bölümden oluşuyordu. Kitabın bu baskısı, dördü hanım sahabe olmak üzere toplamda 58 sahabe hayatından portreler içeriyordu. Daha sonra ise bu kitabın basımı, el-Bâşâ'nın eserlerinin tek yasal varisi olan, çocuklarının da sahibi olduğu, Kahire'deki Dâru'l-Edeb el-İslami yayınevi tarafından 2006-2016 yılları arasında tam 26 kez basılmıştır. Bu baskıda kitaba, ilk baskısında olmayan sekizinci bölüm de eklenmiştir. İlk baskıda olan 4 hanım sahabe, bu baskıda kitaptan çıkarılmış ve yazarın hanım sahabeler kitabına eklenmiştir. Yapılan bu düzenleme ile kitapta anlatılan sahabe sayısı 65, sayfa sayısı ise 558 olmuştur.

Kitap başta İngilizce olmak üzere; Türkçe, Urduca, Portekizce, Boşnakça ve Çince gibi pek çok dile tercüme edilmiştir.

Kitap, sahabeleri anlatan bir tarih kitabı gibi gözüke de diğer siyer ve İslam tarihi kitaplarından çok farklıdır. Bunu kitabın adından da anlamak mümkündür. Yazar, "Sahâbelerin Hayatı" demek yerine, kitabının adında edebi ve sanatsal bir değeri olan tablo veya portre anlamına gelebilecek صور kelimesini kullanmıştır. Böylece kitabın adı "Sahabe Hayatından Portreler" olmuştur.

Kitapta adı geçen sahabelerin hayatları diğer siyer ve İslam tarihi kitaplarında olduğu gibi klasik tarzda ve baştan sona anlatılmaz. Bilakis hayatlarının ibret verici,

insanlara örnek olabilecek ve ders çıkarılabilecek en önemli kesitleri, sürükleyici, zevkli, sade ve edebi bir dil ile anlatılır. Okuyucu kendisini adeta olayların içerisindeymiş gibi hisseder. Sıkılmadan ve zevkle sonuna kadar okur. Okumayı bitirdiğinde sadece bir tarih bilgisi almış olmakla kalmayıp olaylardan kendisine düşen hisseyi de almış olur.

1.9.7. Suver min Hayati't-Tâbiîn (صور من حياة التابعين) :

İlk defa 1980 yılında basılmıştır. 6 bölümden ve 505 sayfadan oluşur. Daru'l Edeb el-İslami yayınevi tarafından 2006-2016 yılları arasında tam 16 kez basımı tekrarlanmıştır.

Yazarın bu kitabı da pek çok dile çevrilmiştir. Kitapta tâbiinden 37 şahsiyet hakkında bilgi vardır. Yazarın, “Suver min Hayati's-Sahâbe” kitabında kullanmış olduğu üslup ve metodun aynısını bu kitabında da görmek mümkündür.

Her tabiînin ismini başlık olarak attıktan sonra, konuya başlamadan önce başlığın altında ya bir sahabenin, ya başka bir tabiînin, ya da tarihçilerin onun hakkında söylemiş oldukları çarpıcı bir ibare yer alır. Bazen de yazar onun en bariz bir özelliğini bir satırda özetler. Şahsın hayatındaki en önemli kesitler yazarın kendine has üslubuyla anlatılır. Daha sonra bu şahsın hayatı ile ilgili daha detaylı bilgi edinmek isteyenler için dipnotta başvurabilecekleri kaynak kitaplar zikredilir.

1.9.8. Nahve Mezhebin İslâmiyyin fi'l-Edebi ve'n-Nakd (نحو مذهب إسلامي)

(في الأدب والنقد):

İlk defa 1985 yılında basıldı. 1996-2012 yılları arasında Kahire'deki Daru'l-Edeb el-İslami yayınevi tarafından 10 kez basılmıştır. Yazar hayatını Kur'an Diline hizmet ederek onu savunarak onun yolunda mücadele ederek geçirmiştir. Hayatı boyunca, güzel tabir etme ve sanatlı bir tasvir ile yetinmeyen, bilakis aynı zamanda edebi zevk veren, belli bir amacı olan ve insanlara faydalı olacak İslâmî bir edebiyat akımı kurulması gerektiğini savunmuş ve bu uğurda çaba sarf edenlerle beraber

hareket emiştir. Bu yüzden İslam Edebiyatına hizmet edecek böyle bir kitap yazma ihtiyacı hissetmiştir.

Uluslararası İslam Edebiyatı Birliği başkanı Ebu'l-Hasen en-Nedvi 1992 yılında bu kitaba bir takdim yazısı yazdı. Yazısında bu kitabın, İslam Edebiyatı ekolünün anlaşılması, gelişimi, kainata, hayata, ve insana nasıl baktığı, kendisi ile diğer edebiyat ekolleri arasında bir kıyaslama yapılabilmesi açısından temel bir kitap olduğunu belirtir. Bu kitabın, İslam edebiyatı talebeleri için bir rehber olduğunu ve İslam edebiyatçılarının takip etmesi gereken yolu gösterdiğini ifade eder.

Yazar kitabına, “Kur’an ve Sünnet Işığında İslam’ın Genelde Edebiyat, Özelde İse Şiire Karşı Olan Tutumu” başlıklı bir makale ile başlar. Bu makalesinde sadece İslam’ın açık ve net tutumu olduğu edebi sanatlar olan şiir, hikâye ve hitabeti ele alır. Konuya Hz. Peygamber (s.a.v)’in hadisleriyle başlayarak Hadis-i Şerifler ışığında, daha sonra ise Ayet-i Kerimeler ışığında, İslam’ın şiire karşı olan tutumunu ele alır. Şiirin methedildiği rivayetleri kendine has üslubuyla anlatır.

Daha sonra batı edebiyatının en önemli akımları ve onların özelliklerini sıraladığı ikinci bölüme geçer. Bu yazısında, bu akımlar ile İslam ve İslam Edebiyatı arasında bir kıyaslama yapar ve İslami bir bakış açısıyla bu akımlara eleştiriler yöneltir. Daha sonraki bölümlerde ise sırasıyla şu konuları ele alır.

- İslam Edebiyatı Ekolü,
- İslam’ın yaratıcı ve yaratılmışları hakkındaki tasavvuru,
- İslam Edebiyatının genel özellikleri ve diğer edebiyatlardan ayrılan noktaları,
- İslam’ın kadın-erkek ilişkisine bakışı,
- İslâmî hikâye,
- İslâmî tiyatro,
- İslâmî tiyatroya örnekler,

1.9.9. el-Butûle (البطولة) :

İlk baskısı 1996 yılında, Daru'l-Edeb el-İslami yayınevi tarafından, yazarın vefatından sonra yapılmıştır. İkinci baskısı da 1997 yılında aynı yayınevi tarafından yapılan kitap, bir daha basılmamıştır.

96 sayfadan oluşan bu kitap, Müslümanların kahramanlıklarından bahseder, kahramanlığın tanımını yaptıktan sonra onun genel hatlarını çizer. Gerekli olduğu yerleri ve çeşitlerini sıraladıktan sonra da kahramanlık örnekleri verir.

Yazar, kitabın hatime bölümünde içerisinde kahramanlığın ortaya çıkış sebeplerinin çoğunun bulunduğu bir hikâye zikreder. En önemli etkenin Allah Teâlâ'ya olan iman olduğunu vurgular.

1.9.10. Hadese fi Ramadân (حدث في رمضان) :

Yazarın vefatından sonra basılan eserlerindedir. 1996 yılında basılmıştır. En son 2008 yılında kitabın üçüncü baskısı yapılan kitap 176 sayfadan oluşmaktadır.

Yazar, kitabında Ramazan ayında meydana gelen önemli tarihi olayları ele alır. Vahyin başlangıcı, Bedir Savaşı, Ebu Cehil'in öldürülmesi, putların yıkılması, Benî Sekîf'in Müslüman olması, Mescid-i Aksa'nın haçlıların eline geçmesi bu olaylardan bazılarıdır.

1.9.11. Ed-Dînü'l-Kayyim (الدين القيم) :

1996 yılında yazarın vefatından sonra basılmıştır. 112 sayfadan oluşan bu kitap Daru'l-Edeb el-İslami yayınevi tarafından 2013 yılına kadar 5 kez basıldı. Yazar bu kitabında, insanların yaşamları boyunca karşılaştıkları en önemli konuları ele alır. Hangi zaman ve mekanda olursa olsun bütün milletler için kapsayıcı bir düstur ve insan hayatını düzene sokacak bir programa sahip olmanın gerekliliğinden bahseder. Bunun ise ancak hakiki bir din ile gerçekleşebileceğini savunur. Değınmiş olduğu diğer konular ana başlıklar halinde şu şekildedir.

- Hayat Programı

- Eşitlik İlkesi
- Hükmeden ve Hükmedilen
- Kişi Özgürlüğü
- Komşuluk Hakkını Gözetmek
- Yalancılık
- Annelere İyi Davranmak
- İyilikte Cömert Olmak

1.9.12. Suver min Hayati's-Sahâbiyyât (صور من حياة الصحابيات) :

İlk baskısı 1996 yılında yapılan ve 128 sayfadan oluşan bu kitap, 2012 yılına kadar 9 kez basılmıştır. Hz. Peygamber (sav) zamanında yaşamış en önemli kadın şahsiyetlerden sekizini konu alır. Bunlar;

- Halîme es-Sa'diyye,
- Safiyye bt. Abdulmuttalip,
- Fâtımatü'z-Zehrâ,
- Esmâ bt. Ebu Bekr es-Sıddîk,
- Nesîbe el-Mâziniyye,
- Ramle bt. Ebî Süfyân
- el-Ğumeysâ bt. Milhân,
- Ümmü Seleme.

Bu kitabındaki şahsiyetleri anlatırken kullanmış olduğu üslup, “Suver min Hayâti's-Sahâbe” adlı eserindeki kullanmış olduğu üslup ile aynıdır.

1.9.13. el-Udvân ala'l-Arabiyye Udvân ala'l-İslâm (العدوان على العربية عدوان على الإسلام)

(الإسلام):

96 sayfadan oluşan kitap, 1996 yılında yazarın vefatından sonra basılan kitaplarındandır. Daru'l-Edeb el-İslami yayınevi tarafından 2011 yılına kadar 3 kez basıldı.

Yazar, kitabında Fasih Arapçayı müdafaa eder. Arapçanın sadece belli bir milletin dili olmadığını diğer bütün dillerin aksine farklı bir yeri olduğunu zikreder. Kur'an dilini bozmak için düşmanların nasıl çaba sarf ettiklerini gözler önüne serer. Arapçayı yapılan düşmanlığın İslam'a yapılmış sayılacağını savunur. Bu dilin tahrif edilmemesi için herkesin elinden gelen gayreti göstermesi gerektiğini ifade eder. Fasih Arapçanın şu yollarla tahrif edilmeye çalışıldığını söyler:

- Fasih Arapçanın yerine Mahalli Arapça olan Avamcanın koyulması,
- Arap harflerinin yerine Latin harflerinin getirilmesi,
- Edebiyatçılara eserlerini mahalli Arapça ile yazmaları konusunda teşvik edilmesi ve Nahiv kurallarının kolaylaştırılması.

1.9.14. Fennü'l-İmtihânât Beyne't-Tâlib ve'l-Muallim (فن الإمتحانات بين الطالب والمعلم)

(الطالب والمعلم):

1996 yılında olmak üzere sadece bir kez basılmıştır. Kitap 96 sayfadan oluşur. Eğitimin her aşamasında sınavların büyük rolü vardır. Her yıl pek çok kişi bu imtihanlar sebebiyle büyük sıkıntılar çeker. Yazar bu kitabında sınav ile alakalı sorunlar ve çözümleri hakkında bilgiler verir. Kitabın başında daha çocuk yaşlarda iken kendi başından geçen sınav hakkında bir hatırasını anlatır. Bu hatıranın sonunda da şu ifadelere yer verir:

“Allah şahidimdir ki, ne zaman bir soru hazırlasam veya başkalarının hazırlamış olduğu sorulara baksam o ilk imtihan sahnesi zihnimde canlanır. Benim zora sokulduğum gibi başkalarını da zora sokmamak, bana yüklenildiği gibi başkalarına da kaldıramayacakları yükler yüklememek için imtihan ile öğrenci arasındaki dengeyi korumaya özen gösterdim.”

Öğretmenleri, sınavın ehemmiyeti, çeşitleri, zayıf noktaları ve doğru kullanıldığı yerler konusunda aydınlatır. Öğrencilere ise sınavlara en güzel bir şekilde hazırlanmanın püf noktalarını ve sınavlara psikolojik olarak nasıl hazır olunacağı noktasında bilgi verir.

1.9.15. Fennü'd-Dirâse (فن الدراسة) :

1998 yılında sadece bir kez basılmıştır. Kitap 96 sayfadır. Ele aldığı konular şu şekildedir.

- Eğitimin Amacı,
- Eğitim almak isteyen kişinin yapması gerekenler,
- Eğitimin üç aşaması, (hazırlık, dinleme, tekrar)
- Tekrar yapmanın beş aşaması,
- Ders çalışmayı teşvik eden etkenler.

1.9.16. Et-Tarîk İle'l-Endelüs Lemehât ve Kutûf

(الطريق إلى الأندلس لمحات وقطوف) :

96 sayfadan oluşan bu kitap, Daru'l-Edeb el-İslami yayınevi tarafından sadece 2000 yılında bir kez basılmıştır. Kitabın son sayfasında yer alan ve yayınevi tarafından düşülen nota göre; yazar, Endülüs'ün fethine giden yolculuğu Mısır'daki Babilon Kalesinin kuşatılmasından başlayarak, Kayravan şehrinin inşasına, oradan da Cebeli Tarık boğazına gelinip denizin karşı tarafındaki Endülüs'e ulaşılmasına kadar olan kısmı hikâye üslubuyla anlatır.

Birinci bölümde, “Babilon Kalesi” başlığı altında Amr b. el-Âs'ın, Hz. Ömer'in ona izin vermesinden sonra Mısır'ı fethetmesine uzanan hikâyesi ele alınır. Rumların nasıl Babilon kalesine sığındıkları, Bizans'ın Mısır valisi olan Mukavkıs'ın Amr b. el-Âs ile pazarlık yapmak istemesi, ancak Amr b. el-Âs'ın Mısır'ı fethetmekten başka bir şey istemediği ve şiddetli bir savaş neticesinde de Mısır'ı nasıl fethettiği anlatılır.

İkinci bölümde, “Kayravan Şehri’nin İnşası” başlığı altında, İslam kahramanı Ukbe b. Nâfi’in kahramanlıkları tasvir edilir. İslam’ın kalesi olacak Kayravan şehrini nasıl inşa ettiği, bu şehrin Cezayir ve Fas gibi memleketlerin fethedilmesine nasıl sebep olduğu anlatılır.

Üçüncü bölümde, “Kâhin Kraliçe” başlığı altında, hicretin 85. yılında ortaya çıkan bir Kraliçe konu edilir. Hikâyeye göre; Müslümanlar Cezayir’deki Berberî kabilelerini hükümleri altına almışlardır. Cezayir’in Avras Dağlarında aşırı zeki, yüksek deha sahibi ve iyi bir savaşçı olan bir Kraliçe ortaya çıkar. Etkisi oradaki berberi kabilelerine kadar uzanır. Rumlar ona hürmet eder, Berberiler de onun hükmü altına girer. Hassan b. Nu’mân komutasındaki Müslümanları bozguna uğratar. 80 Müslümanı esir alır. Ancak daha sonra Musa b. Nasîr komutasındaki Müslümanlarla yapılan savaşta yenilir.

Dördüncü bölümde, “Beytü-l Hikme” başlığı altında, İspanya’da bulunan ve hakkında pek çok dedikodu ve hikâyenin anlatıldığı, inşa edildiği günden beri kapalı tutulan ve içerisinde kimsenin ne olduğunu bilmediği mukaddes bir yapıdan bahsedilir. Bir gün Kral Rodrigo içerisinde ne olduğunu öğrenmek için bu yapıyı açtırır. Krallığının Müslümanlar eliyle yok olacağı kehanetine ulaşılır. Kısa bir süre sonra da gerçekten Müslümanlar tarafından krallığı ortadan kaldırılır.

Son bölümde ise Cebeli Tarık Boğazından, Tarık b. Ziyad’ın bu boğazı nasıl geçtiğinden ve Hicretin 92. yılının Ramazan ayında 8 gün gibi kısa bir sürede Kral Rodrigo’yu nasıl yendiğinden bahsedilir.¹¹⁰

1.9.17. Şi’ru’d-Da’ve fi’l-Asri’n-Nebevî (شعر الدعوة في العصر النبوي) :

160 sayfadan oluşan bu kitap, Daru’l-Edeb el-İslami yayınevi tarafından 2005 yılında basılmıştır. Yazar, kitabında davet şiiri ile genel olarak neyi kastettiğini anlatır. Özellikle de bu şiirin Asrı Saadet’teki şeklini inceler. Bu şiirin kaynak kitaplarını ve sıhhati ile alakalı ortaya atılan şüpheleri sıralar.

Kitabın arka kapak yazısında yazarın oğlu aynı zamanda da Daru’l-Edeb el-İslami yayınevinin sahibi olan Yemân b. Abdurrahman el-Bâşâ tarafından yazılan şu

¹¹⁰ Ferec Mücâhid Abdulvahhab, “et-Tarîk ile’l-Endelüs Lemehât ve Kutûf”, *el-Edebü’l-İslâmî*, S.74 s.105.

ifadelere yer verilir. “Bu kitap, Riyad’daki Arap Dili Fakültesi’nin, yazarın kendi gözetiminde oluşturmayı düşündüğü İslami Davet Edebiyatı ansiklopedisinin hakiki bir çekirdeği hükmündedir. Bazı kabul edilegelmiş yanlış edebiyat kuramlarını değiştirmekle kalmamış, bu kuramları alt üst etmiştir.”¹¹¹

1.9.18. Lüğatü’l-Müstakbel (لغة المستقبل) :

496 sayfadan oluşan bu kitap, Daru’l-Edeb el-İslami yayınevi tarafından 2005 yılında basılmıştır. Bu kitabın arka kapak yazısını da yazarın oğlu Yemân b. Abdurrahman el-Bâşâ yazmış ve şu ifadelere yer vermiştir.

“Medeniyetlerin tesis edilmesi ve zayi olmaktan korunmalarında dilin rolü büyüktür. Özellikle de Arapça, sadece bir kavmin dili değil, aynı zamanda son din olan İslam’ın ve onun kutsal kitabı olan Kur’an-ı Kerim’in dilidir. Dinimiz İslam’ın, ruhi ve akli mirasımızın koruyucusudur. Yazar el-Bâşâ, bu kitabında himmetleri uyandırıp iyice anlaşılması ve incelenmesi için tam da bunlara değinmiştir. Arapça ve diğer diller arasında bir karşılaştırma yapmıştır. Arapçanın diğer yeryüzü dilleri karşısında ön plana çıkan önemli özelliklerini ortaya koyar. Bu özelliklerin Arapçayı, geleceğin dili yapacağını savunur.

Hatalı kullanılan ikiyüze yakın kelime zikrederek, bunların doğru kullanımlarını ortaya koyar. Aynı şekilde Arapçanın zengin kelime dağarcığını gösteren pek çok kelime gruplarına işaret eder. Bu durumun ilim adamları için bir terim zenginliği, yazar ve şairler için de bulunmaz bir hazine olduğunu dile getirir.

el-Bâşâ, bütün bunları serd ederken eşsiz bir karşılıklı konuşma üslubunu kullanır. Özet olarak bu kitap; eski kültürü canlandırmayı, dili düzgün kullanmayı ve geleceğin dilini överek ona karşı olan ilginin arttırılmasını amaçlar.”¹¹²

1.10. Kendisi İçin Düzenlenen Sempozyum:

Suriye Kültür Bakanlığı, eğitim ve kültüre yapmış olduğu katkılardan ve sömürgeye karşı vermiş olduğu takdire şayan mücadeleden dolayı, Abdurrahman

¹¹¹ El-Bâşâ, *Şi’ru’d-Da’ve fi’l-Asr’in-Nebevî*, Dâru’l-Edeb el-İslâmî, Kahire, 2005, Dış Kapak.

¹¹² El-Bâşâ, *Lüğatü’l-Müstakbel*, Dâru’l-Edeb el-İslâmî, Kahire, 2005, Dış Kapak.

Rafet el-Bâşâ'yı anmak için bir sempozyum düzenlenmesine karar verdi. Suriye ve diğer Arap ülkelerinden pek çok araştırmacı, yazar, eleştirmen ve fikir adamının iştirak ettiği bu sempozyum, Suriye'nin İdlib şehrindeki kültür merkezinde 26-27 Mart 2008 tarihinde "Abdurrahman el-Bâşâ Sempozyumu" adı altında düzenlendi. Bazı önemli kişiler bu sempozyumda Abdurrahman el-Bâşâ'nın hayatı, ilmi çalışmaları ve eserleri hakkında tebliğler sundular. Bu sempozyumda 11 adet tebliğ sunulmuştur.¹¹³

Sempozyumda aynı zamanda İdlib şehrinin kökleri eskiye dayanan kültür ve medeniyet boyutu da gözler önüne serilmiştir. Zira İdlib, pek çok medeniyetin orada yaşayıp eserler bıraktığı bir şehirdir. Hatta filozofların şairi diye de bilinen meşhur şair Ebu'l-Alâ el-Maarrî de (ö. 1057) buralıdır.

Sempozyumda, Abdurrahman el-Bâşâ'nın böyle köklü bir medeniyete ev sahipliği yapan bu çevrede yetiştiğinin ve bu topraklarda adım adım kültür bakımından yükseldiğinin altı çizilmiştir. Yine, kutsal değerleri yaşatma, Arap toplumuna ve İslam'a bağlı olma kültür ve Arap Dili'ni savunma konularında örnek bir şahsiyet olduğu vurgulanmıştır.

Yine bu sempozyumda Abdurrahman el-Bâşâ'nın İslam edebiyatına katkıda bulunduğu, bu edebiyatın temellerini sağlam zemin üzerine oturttuğuna ve İmam Muhammed b. Suud İslam Üniversitesinde İslam Edebiyatı bölümü kurma çabalarına değinilmiştir. Uluslararası İslam Edebiyatı Birliği'nin kurulmasına olan katkıları da unutulmamıştır.

Uluslararası İslam Edebiyatı Birliği daha sonra kurulmuş, Arap dünyasında, İslam âleminde ve uluslararası düzeyde çalışmalarına devam etmiştir. Bu birlik İslam Edebiyatı ile ilgili ortaya atılan sorulara cevap verebilmiştir. Bu soruların en önemleri şu şekildedir:

- 1- İslami olan Edebiyat ile İslami olmayan edebiyatı nasıl ayırt edebiliriz?
- 2- İslami olan Edebiyatçı ile İslami olmayan edebiyatçıyı nasıl ayırt edebiliriz?
- 3- İslam Edebiyatı edebiyatçının hürriyetini kısıtlıyor mu?

¹¹³ Ahmed Hasen el-Humeysî, "Nedve Abdurrahman el-Bâşâ", *el-Edeb el-İslâmî dergisi*, S.74, s.134.

4- Edebiyatçının, edebi tecrübelerin içerisine girip bu tecrübelerden faydalanmasına mani oluyor mu?¹¹⁴

Daha sonra bu konuşma ve tebliğler 2010 yılında Kültür Bakanlığı tarafından kitap haline getirildi ve basıldı. 237 sayfadan oluşan bu kitap yapılan bütün açılış konuşmaları ve etkinliklerini, sunulan tebliğleri, kapanış konuşmalarını, sonuç bildirgesi ve tavsiyeleri içerir.

Sempozyuma iştirak eden katılımcılar, ülkeleri ve sundukları tebliğlerin başlıkları şu şekildedir:

- 1- عبد الرحمن الباشا ونقد الشعر التراثي - د. سمر الديوب - سورية.
- 2- المنهجيات الحديثة في نقد النص التراثي - د. عبد الله أبو هيف - سورية.
- 3- عبدالرحمن الباشا الإنسان وأعماله الأدبية والعلمية - د. مهجة الباشا - سورية.
- 4- تجليات الموروث الإبداعي في الفكر والإبداع المعاصر - د. حسان الحسن - سورية.
- 5- نحو مذهب إسلامي في الأدب والنقد - د. عالية صالح - الأردن.
- 6- أرض البطولات - رواية تاريخية لعبد الرحمن الباشا - أ. صبحي فحماوي - فلسطين.
- 7- فن السرد في «صور من حياة الصحابة» - د. أحمد زياد محبك - سورية.
- 8- ثقافة الباحث وشعرية اللغة - د. فاروق اسليم - سورية.
- 9- جهود عبد الرحمن الباشا في تمكين اللغة العربية - د. محمد حسن عبد المحسن - سورية.
- 10- منهج الباشا في بعض مؤلفاته - د. عبدالحسين صكر - العراق.
- 11- قراءة في رؤيا عبدالرحمن الباشا في اللغة العربية والدفاع عنها - د. محمد فاتح زغل -

الإمارات.¹¹⁵

¹¹⁴ El-Humeysî, s.135.

¹¹⁵ El-Humeysî, s.137.

Sempozyumun sonuç bildirgesinde aşağıda zikredilen tavsiyelere yer verilmiştir:

- 1- Abdurrahman el-Bâşâ'nın eserleri ve onun hakkında yapılan çalışmalar ve araştırmalar, herkesin kolaylıkla ulaşabilmesi ve istifade edebilmesi için basılıp Suriye'nin bütün şehirlerindeki kültür merkezlerine ulaştırılmalıdır.
- 2- Hayatta olsun olmasın bütün üretken sanatçıların, kendi alanlarında yapmış oldukları çalışmaları ortaya koymak için kendilerini anma programları yapmaya devam edilmelidir.
- 3- Abdurrahman el-Bâşâ'nın özellikle "Ardu'l-Butûlât" romanı gibi bazı kitaplarının eğitim müfredatımıza tekrar dâhil edilmesi hususunda çalışma yapılmalıdır.
- 4- "Abdurrahman el-Bâşâ Arap Araştırmaları Ödülü" adında Arap kültür ödülü ihdas etme çalışması yapılmalıdır.
- 5- el-Bâşâ'nın sanatı, eleştirisi ve düşünceleri hakkında üniversiteler düzeyinde araştırmalar yapılmalıdır.
- 6- Anma programları Suriye televizyonunda canlı olarak yayınlanmalıdır.
- 7- Suriye'nin diğer bölgelerinde de el-Bâşâ'yı anma programları düzenlenmelidir.¹¹⁶

1.11. Hakkında Söylenen Sözler:

Muhammed Abbas yazmış olduğu bir yazıda el-Bâşâ'yı şöyle niteler: Abdurrahman Rafet el-Bâşâ İslam Edebiyatının öncülerindedir. Önemli bir tarihçi, edebiyatçı, yazar ve düşündürdür. Kendi zamanının en büyük edebiyatçısıdır. Memleketler dolaşmış, Kur'an dilini öğreterek ilim basamaklarında hızla yükselmiştir. Ömrünü Kur'an diline hizmete adamıştır.¹¹⁷

Yakın arkadaşı Abdülkuddüs Ebû Salih, onun hakkında şu sözleri sarf eder: Suriye'de siyasi ortam değişmişti. el-Bâşâ müfettişlik görevinden alındı ve Zahiriyeye Kütüphanesine müdür olarak atandı. Bu görevde çok kalmadı ve Riyad'a giderek

¹¹⁶ Muhammed Hasan Abdulmuhsin, *Nedve Abdurrahman el-Bâşâ*, Şam, el-Hey'e el-Âmme Li'l-Kitâb, 2010, s.107.

¹¹⁷ Muhammed Abbas Urâbî, "İtlâle Havle Mühendis el-Edeb el-İslâmî Abdurrahman Rafet el-Bâşâ", <http://www.adabislami.org/magazine/2012/07/572/38>, 30.07.2016.

Kral Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi'nde hocalık yapmaya başladı. el-Bâşâ Arap Dili Fakültesinde hakikaten çok başarılı bir hocaydı. Hatta Kral Faysal fakülteleri ziyaret ettiğinde dekanlığın seçtiği bazı sınıflara girip hocaların derslerini birkaç dakikalığına dinlerdi. Fakat el-Bâşâ'nın ders verdiği sınıfa girdiğinde onun o harika ders anlatışını ders zili çalana kadar dinler ve zamanın nasıl geçtiğini anlamazdı.

Ebû Salih'in, kendisi hakkında anlattığı hatıralardan birisi de şudur: Ezher'deki eğitiminin yanında Kahire Üniversitesi'nin Edebiyat Fakültesini de bitirdikten sonra ülkesine döndü ve Halep'teki lise eğitimi veren okullarda öğretmenlik yapmaya başladı. O kadar çok çalışıyordu ki, özel okullar onunla sözleşme imzalayabilmek için birbirleriyle yarışıyorlardı.¹¹⁸

Abdullah b. Salih el-Ureynî, el-Bâşâ'nın vefatından hemen sonra gazeteye vermiş olduğu demeçte onun şahsiyeti ile alakalı şu sözleri sarf etmiştir; el-Bâşâ edebiyatçıların öncülerinden ve kendi zamanının en büyük edebiyat eleştirmenlerinden sayılır. Kendisinin en bariz özelliği sağlam bir kişiliğe sahip olmasıdır. Bununla beraber gayet mütevazı, hayâ sahibi ve vakarlı bir kişidir. O kadar güzel sözlüdür ki, senelerdir onunla arkadaşlık etmeme rağmen hiçbir kimseye karşı ağızından kötü bir söz çıktığını duymadım. Derslerini tatlı bir dil ile anlatırdı. Doğruluğundan emin olmadığı hiçbir kelime, tabir ve deyimini kullanmazdı. Giyiminde israfa kaçmazdı ancak şık giyinirdi. Konuşmasında da israfa kaçmazdı. Zor kelime ve ibareleri kullanmadan az sözle çok şey ifade ederdi.¹¹⁹

Muhammed Hasan Baraygaş da vefatının ardından gazeteye vermiş olduğu mülakatta İslam edebiyatına olan katkılarına şu şekilde değinmiştir: İslam edebiyatına dikkat çekmek için çok çaba sarf etti. Bu edebiyatın hususiyetlerini ortaya koymak ve mirasını yaşatmak için çok samimi ve ciddi bir şekilde çalıştı. Edebiyat öğrencilerinin, İslam edebiyatına gerekli önemi vermediklerini düşünüyordu. Bu yüzden öğrencilerini İslam edebiyatını öğrenmeye teşvik etti. Böylece öğrencilerin böyle bir konuda pek çok çalışma yapmalarını sağlamış oldu.¹²⁰

¹¹⁸ Abdulkuddus Ebû Sâlih, "Doktor el-Bâşâ Kemâ Araftuh", *el-Edeb el-İslâmî Dergisi*, S.74, (2012), s.13.

¹¹⁹ Abdullah b. Sâlih El-Ureynî, "Doktor el-Bâşâ Fî Zimmetillah", *el-Cezire*, 31 Temmuz 1986.

¹²⁰ Muhammed Hasan Baraygaş, "Racülün Fegadnâhu", *el-Müctema*, 02 Ağustos 1986.

Ahmed Abdurrahman Nemmâl, onun eserlerindeki etkiye işaret edip İslam edebiyatına olan katkılarını şu şekilde ifade etmiştir: el-Bâşâ, sessiz ama samimi bir şekilde çalışanlardandı. Ben zannetmiyorum ki birisi onun “Sahabe Hayatından Portreler” ve “Tabiin Hayatından Portreler” adındaki kitaplarını okusun da ona karşı olan sevgisi artmasın ve bu eserleri takdir etmesin. İslami edebiyat fikrini benimsemiş, başkalarına da benimsetmeyi başarmıştır. Hatta bu konu ile alakalı “Edebiyat ve Eleştiride İslamî Bir Ekole Doğru” adında bir kitap da yazmıştır. Onun vefatı hepimiz için büyük bir kayıptır.¹²¹

Muhammed Câd el-Benna, el-Bâşâ'nın İslam kültürünü en iyi bir şekilde edindiğini ve edebiyat alanındaki bilinçli çalışmalarına şu şekilde değinmiştir: Abdurrahman el-Bâşâ, Halep ve Şam'da Kur'an-ı Kerim ile başlayan ve Ezher Üniversitesi'nde İslamî ilimlerle kendini donatmaya devam eden asil Arap kültürünün bir ürünüdür. Kendisi bu kültürü, bilinçli okumaları, gayretli çalışmaları ve etrafında olup bitenlere kayıtsız kalmaması sayesinde daha da genişletmiştir. Haçlıların, komünistlerin, laiklerin ve benzer diğer kesimlerin İslam Âleminde, özellikle de Arap dünyasında eğitim, kültür ve edebiyat alanında yapmak istedikleri değişimlerin farkında olarak çalışmalarını sürdürmüştür.¹²²

Öğrencilerinden Abdülaziz b. Abdurrahman, el-Bâşâ'nın öğrencileri üzerindeki etkisini şu şekilde anlatır: el-Bâşâ, üslubu güzel, ilim sahibi, iyi huylu, güzel ahlaklı, ufku geniş kıymetli bir hocamızdı. Dersi o kadar güzel anlatıyordu ki, onu dinlemek için ön sıralarda yer kapmaya çalışıyorduk. Arap Dili Fakültesinde öğrenci iken hiçbir öğrencinin derslerinden geri kalmadığı tek hoca Abdurrahman Hoca idi. Çok geniş bir bilgi birikimine sahipti. Anlattığı konuları öğrencilerin akıllarında kalacak önemli bilgiler ve faydalı anekdotlarla süsledi. Öğrencileri ondan çok şey öğrendiler. Nasıl yazacaklarını ve nasıl araştırma yapmaları gerektiğini öğrendiler. Öğrencileri temel kaynaklara yönlendirdi. Yazı konusunda birbirleriyle yarışmaya teşvik etti. Kendisi Rabbine gitmiş olsa da onun adı yaşıyor ve eserleri konuşuyor.¹²³

¹²¹ Ahmed Abdurrahman en-Nemmâl, “Bükâiyyetü'l-Aşmâvî Ebketnâ”, *el-Cezire*, 16 Ağustos 1986.

¹²² Muhammed Câd el-Bennâ, “el-Bâşâ: el-Edebü'l-İslâmî ve'l-Melmah el-Mümeyyez”, *ed-Da've*, 25 Ağustos 1986.

¹²³ Abdülaziz b. Abdurrahman es-Sinyân, “el-Bâşâ er-Râhil Ellezi Devvene Târih el-Ahyâr”, *el-Arabiyye*, 01 Eylül 1986.

Kendisi İle Alakalı Anlatılan Hatıralar

Abdülkuddüs Ebû Salih onunla ilgili başından geçen şu hatırayı anlatır: 9-10 yaşlarımda iken bir evin bahçesinden konuşma yapan bazı kişilerin seslerini duyuyordum. Merak ettim ve evin bahçesinin duvarına tırmanarak içeride ne olup bittiğini görmek istedim. Tırmandığımda içeride seçim çalışması yapan bazı kişilerin toplantı halinde konuşma yaptıklarını gördüm. Bunlar Sa'dullah el-Câbirî ve listesini destekleyen kişilerdi. İçlerinden birisinin sesi ve konuşması dikkatimi çekti. Ses tonu çok güzeldi ve konuşması etkileyiciydi.

Daha sonra öğrendim ki o kişi Halep'teki Hüsreviyye Medresesinde okuyan Abdurrahman Ra'fet el-Bâşâ imiş. el-Câbirî seçimlerde başarılı olunca genci mükâfatlandırmak için ona uygun bir vazifede onu görevlendirmek istedi. Ancak bu zeki genç teklifi kabul etmedi. O sadece Câbirî'den eğitimini tamamlamak için kendisini Ezher-i Şerife göndermesini talep etti.

Onunla tanışma fırsatını yakaladım. Hatta daha sonra onunla olan dostluğumuz daha da ilerledi. Hiç unutamayacağım bir anımı paylaşmak istiyorum. Abdurrahman Hoca Şam'a Arap Dili müfettişi olarak atanmıştı. Ben ise Halep'teki Me'mûn Lisesi'nde öğretmendim. Okul müdürü ile aramız iyi değildi. Edebiyat ve Fen Bölümü lise son sınıf öğrencilerinin derslerine giriyordum. Sene sonu sınavlarında hiçbir öğrencimin başarısız olmamasına rağmen, sene başında ders programından sorumlu müdür bana nispet olsun diye son sınıflara girmeme izin vermedi. Ben de Milli Eğitim Bakanlığı'na şikâyet dilekçesi yazdım. Abdurrahman Hoca'nın sayesinde son sınıf öğrencilerinin dersine girme görevime iade edildim.

Abdurrahman Hoca'nın kişiliğini, geniş kültürünü ve ikili ilişkilerinin kalitesini ispatlayan olaylardan birisi de şudur:

Bir gün müfettişlik görevini icra etmek için eski bir arkadaşının sınıfına girdi. Fakat bu olay, arkadaşının hoşuna gitmedi. Alay ederek, meydan okurcasına öğrencilere: “bugünkü dersi size müfettiş bey anlatacak, konumuz şair Buhturî” dedi. el-Bâşâ tek kelime bile etmeyerek Buhturî hakkında olan dersi anlatmaya başladı. Konuyu öyle güzel anlattı ki, daha önce öğrenciler hiç böyle bir ders dinlememişlerdi. Öyle ki dersin bitiminde bütün öğrenciler onu alkışlayarak beğendiklerini ifade ettiler. el-Bâşâ sınıftan çıktıktan sonra kendisine bu kötü

muameleyi yapan hoca hakkında Milli Eğitim Bakanlığı'na rapor yazdı. Bakanlık derhal olaya el koydu ve bu kötü muameleyi karşılıksız bırakmadı.¹²⁴

¹²⁴ Abdulkuddus Ebû Sâlih, “Doktor el-Bâşâ Kemâ Araftuh”, *el-Edebü'l-İslâmî*, S.74, (2012), s.14.

İKİNCİ BÖLÜM

2. EDEBİYAT VE ELEŞTİRİ ALANINDAKİ ÇALIŞMALARI

2.1. EDEBİ KİŞİLİĞİ:

Abdurrahman el-Bâşâ'nın eserlerine baktığımızda, tarihsel olayları anlatırken veya tarihi şahsiyetlerin hayatlarından bahsederken geniş bir hayal gücü kullandığını görürüz. Büyük şahsiyetleri ve önemli olayları akıcı hikâye üslubuyla anlatır. Eserlerinde zor ve anlaşılmayacak kelimeleri kullanmaktan kaçınır. İsteddiği manayı ifade etmek için kapalı olmayan açık ibareleri kullanmayı tercih eder. Bazen de ifade etmek istediği mana ile kullandığı ibareler arasında bir uyum vardır. Aktardığı manada sertlik varsa kullandığı kelimeler de ona göre sert, mana yumuşak ise seçtiği kelime ve ibareler de o şekilde yumuşaktır.

“صور من حياة التابعين” ve “صور من حياة الصحابيَات” , “صور من حياة الصحابة” adlı eserlerinde anlattığı şahsiyetlerin portrelerini tam olarak ortaya koyabilmek için teşbih, istiâre, takdim, tehir, inşa, haber vb. edebi sanatlardan yardım almaya özen göstermiştir.

Üslubunda dil ve İslam kültürünün etkisi açıkça görülür. Mücahit lider merhum Sadullah Câbirî¹²⁵ (1894-1947) ile olan uzun birlikteliğinden etkilenmiş olsa gerek, içerisindeki vatan ruhunun coşması yazdığı her harfin arkasında açıkça belli olur. Kendisi anlattığı hikâyelerde geçen o günleri an be an yaşadığı için okuyucuya karşı olan tesiri de o derece büyüktür.

Abdurrahman el-Bâşâ edebiyat eleştirisi alanında “Edebiyat ve Eleştiride İslami Bir Ekole Doğru” manasına gelen “Nahve Mezhebin İslâmiyyin fi'l-Edebi ve'n-Nakd” adında 1985 yılında bir kitap telif etti. Bu kitabında İslami bir edebiyat

¹²⁵ 1894 yılında Suriye'nin Halep kentinde dünyaya geldi. Birinci Dünya Savaşında İstanbul ve Erzurum'da Osmanlı ordusunda görev aldı. 1919 yılında Fransızların Suriye'yi işgaline karşı vermiş olduğu mücadele sebebiyle bir müddet hapis yattı.1936 yılında sırasıyla İçişleri ve Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten Câbirî, 1943-1947 yılları arasında da Başbakan olarak görev yapmıştır.

ve eleştiri akımı kurmak isteyen kişiler olduğunu, kendisinin de onlarla aynı fikirde olduğundan bahseder. Fakat öncelikle İslam'ın genel olarak edebiyata özel olarak ise şiire karşı olan tutumunun belirlenmesi gerektiğini savunur. Çünkü bildiğimiz üzere İslam heykeltıraşlık, müzik vb. sanat çeşitlerine iyi gözle bakmıyor. Ona göre bu durumun belirlenmesi demek İslami edebiyat teorisinin, üzerine bina edileceği temeli oluşturmak demektir ve bu akımı destekleyenler için bir çıkış noktası olacağı manasına da gelir.¹²⁶

Hayatının çoğunu Kur'an Dili'ne ve İslami edebiyata hizmet ile geçirdi. İslami edebiyat ekolü oluşturma fikrini ortaya atan ilk kişi değildi. Zira pek çok düşünür ve Müslüman edebiyatçı ondan önce bu ekolü oluşturma fikrini ortaya atmışlardı. O, bunu "Nahve Mezhebin İslâmiyyin fi'l-Edebi ve'n-Nakd" adlı kitabında itiraf etmiş ve onların hakkını teslim etmiştir. Ama buna rağmen o, bu edebiyatçıların temennilerini gerçek bir hakikate dönüştürmeyi başarmıştır.

Abdurrahman el-Bâşâ, İslam edebiyatına hizmet edecek, edebiyatçılar için tarihi bir alt yapı ve eserlerini üzerine bina edebilecekleri bir temel niteliğinde olacak ansiklopedik bir çalışma yapmak istiyordu. Bu fikirden yola çıkarak İmam Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi, "İslam Edebiyatı Ansiklopedisini" Abdurrahman el-Bâşâ'nın önderliğinde hazırladı. Bu ansiklopedi Arap Dili Fakültesinin son sınıf öğrencilerine vermiş olduğu araştırma dersi notlarından oluşan altı ciltlik bir çalışmaydı. el-Bâşâ bu çalışmasında edebiyat ve eleştiride İslamî bir metot ortaya koydu. İmam Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi bu değerli fikre sahip çıktı. Üniversitedeki derslerde bu fikrin tartışılmasının önünü açtı. Daha sonra üniversitede "İslam Edebiyatı Metodu" adı altında bir ders koyuldu ve öğrencilere okutuldu.¹²⁷

el-Bâşâ'nın, "Uluslararası İslam Edebiyatı Birliği"nin kurulması için çok çaba sarf etmiştir. Birliğin başkanlık görevini Ebu'l-Hasen en-Nedvî yürütmüş kendisi ise başkan yardımcısı olarak bu birlikte hizmet etmiştir.

¹²⁶ el-Bâşâ, *Nahve Mezhebin İslâmiyyin fi'l-Edebi ve'n-Nakd*, Kahire, Daru'l-Edeb el-İslâmî, 2008, s.13.

¹²⁷ Oğlu Yemân el-Bâşâ ile iletişime geçilerek alınan bilgi, 24.05.2016.

Aynı zamanda pek çok toplantı ve sempozyuma iştirak etmiş ve yine çok sayıda yüksek lisans ve doktora öğrencisine danışmanlık yaparak savunmalarına katılmıştır.

2.2. “NAHVE MEZHEBİN İSLAMİYYİN Fİ’L-EDEBİ VE’N-NAKD” ADLI ESERİ:

Abdurrahman el-Bâşâ 1985 yılında edebiyat eleştirisi alanında “Nahve Mezhebin İslâmiyyin fi’l-Edebi ve’n-Nakd” adında bir kitap telif etti. 1992 yılında o zamanki Râbîta el-Edeb el-İslâmî el-Âlemiyye’nin başkanlığını yürütmekte olan Ebu’l-Hasan en-Nedvî bu kitaba bir takdim yazısı yazdı. En-Nedvî bu takdim yazısında; İslam edebiyatı konusunda el-Bâşâ ile aynı hisleri paylaştığını ve Uluslararası İslam Edebiyatı Birliği’nin kurulmasında kendisinin çok katkıları olduğunu söyledikten sonra bu kitabın, İslam edebiyatı ekolünün anlaşılması, gelişimi, kâinata, hayata ve insana nasıl baktığı, kendisi ile diğer edebiyat ekolleri arasında bir kıyaslama yapılabilmesi açısından temel bir kitap olduğunu belirtir. Yine aynı yazıda bu kitabın, İslam edebiyatı öğrencileri için bir rehber olduğunu ve İslam edebiyatçılarının takip etmesi gereken yolu gösterdiğini ifade eder.¹²⁸

el-Bâşâ, bu kitabında İslami bir edebiyat ve eleştiri akımı kurmak isteyen kişiler olduğunu, kendisinin de onlarla aynı fikirde olduğundan bahseder. Fakat öncelikle İslam’ın genel olarak edebiyata özel olarak ise şiire karşı olan tutumunun belirlenmesi gerektiğini savunur. Çünkü bildiğimiz üzere İslam heykel, resim, müzik vb. sanat çeşitlerine iyi gözle bakmıyor. Ona göre bu durumun belirlenmesi demek İslami edebiyat teorisinin, üzerine bina edileceği temeli oluşturmak demektir ve bu akımı destekleyenler için bir hareket noktası olacağı manasına da gelir.

2.2.1 Kur’an ve Sünnet Işığında İslam’ın Genelde Edebiyat, Özelde İse Şiire Karşı Olan Tutumu:

İşte bu yüzden kitabının başında öncelikli olarak “Kur’an ve Sünnet Işığında İslam’ın Genelde Edebiyat, Özelde İse Şiire Karşı Olan Tutumu” başlıklı bir makale yazdı. Bu makalesinde sadece İslam’ın açık ve net tutumu olduğu edebi sanatlar olan

¹²⁸ Abdurrahman Rafet el-Bâşâ, *Nahve Mezhebin İslâmiyyin fi’l-Edebi ve’n-Nakd*, Kahire, Dâru’l-Edeb el-İslâmî, 2008, s.5-6.

şiiir, hikâye ve hitabeti ele aldı. İslam'ın bütün edebi sanatlara olan bakışını ele almamasının sebebini Müslümanların bu sanatların çoğuyla Kur'an ve Sünnet'ten sonra tanışmaları olarak açıklar.

2.2.2 Şiirin Methodildiği Rivayetler:

Konuya Hz. Peygamber (sav)'in hadisleriyle başlayarak Hadis-i Şerifler ışığında İslam'ın şiire karşı olan tutumunu ele alır. Şiirin methodildiği rivayetleri kendine has üslubuyla şu şekilde anlatır:

“İşte bu Rasûlü Azam (sav)'in mescidi. Bir köşesine her yerden görülebilen yüksekçe bir minber kurulmuş. Sahabe-i Kiram minberin etrafını çevirmiş. İnsanlık tarihi onlardan daha temiz kalpli, daha sâfi fikirli, faydasız şeylere bu kadar uzak, ciddi meselelere bu kadar yakın olan kimseyle daha müşerref olmamıştır. Başlarında Rasulü Allah (sav) var, hepsinin gözü de minberin üzerindeki şahısta. Kulakları söylediği o harika söz ve sihirli konuşmasında.¹²⁹

Minberin üzerindeki kişi bir şairdi ve şiir okuyordu. O kişi Hassan b. Sabit'ten başkası değildi.

Sahihi Buhari'de geçen bir rivayete göre Hz. Aişe (ra) şöyle demiştir.

“Rasulullah (sav) Hassan için mescide minber koydururdu. Hassan da üzerine çıkıp Rasulullah (sav)'i övüyor veya onu müdafaa ediyordu. Rasulullah (sav) da şöyle diyordu:”

“Allahü Teâla Hassân'ın Rasulullah'ı övmesini ve savunmasını Ruhu'l-Kudüs (Cebrâîl) ile destekliyor.”¹³⁰

İşte bunu duyduktan sonra zannediyor musun ki insanlığın bildiği yeryüzündeki hiçbir şeriat veya idarî bir yönetim, edebiyatı böyle bir mertebeye yüceltmıştır veya buna benzer bir makam vermiştir.

Gördüğün gibi Allah'ın evlerinden birinde edebiyat meclisi kuruluyor. Meclise katılanlar ise Sahâbe-i Kiram ve başlarında Rasulullah (sav)...¹³¹

¹²⁹ el-Bâşâ, s.15.

¹³⁰ Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992, Kitâbu'l-Edeb, 70/2846.

el-Bâşâ yukarıdaki Hadis-i Şerif'ten böylesine büyük ve yüce makamı elde eden bir edebiyatın ayırt edici özellikleri ve kendine has sıfatları olması gerektiği çıkarımını yapar. Çünkü kendisi için Mescidi Nebevî'de minber kurulan Hassan b. Sabit, şiirini İslam Peygamberini savunmak, iman dairesini korumak ve Allah Resulünün düşmanlarını alt etmek için söylemiştir.

İslam davetçilerinin, edebiyatı doğru kullanmaları halinde nasıl bir sonuç ortaya koyabileceklerini şöyle anlatır:

“Edebiyat, İslam davetçilerinin elinde bir malzeme olursa ve doğru bir şekilde kullanılırsa Allah Teâla'ya ulaşmaya vesile olur, hayra ve iyiliğe teşvik eder, kötülüklerden, çirkinliklerden ve haddi aşmaktan alıkoyar, faziletleri ve güzellikleri süsleyip onlara cezbeder, çirkinlikleri kötü gösterip onlardan uzaklaştırır. İslam dairesine onun en geniş kapısından girer. Allah'ın sevabına, Resulünün de rızasına hak kazanır. Bu ürünü veren edebiyatçı ise güzel sözlerin ilhamına mazhar olur. Hak ve hakikate giden yol ona gösterilir.”¹³²

İkinci bir rivayet olarak da;

"جاهدوا المشركين بأنفسكم، وأموالكم وألسنتكم"

“Müşriklerle canlarınızla, mallarınızla ve dillerinizle cihat edin.”¹³³ Hadis-i Şerifini zikreder. İslam'ın edebiyatın icrasında ve insanların ona karşı olan bakışında önemli değişiklikler meydana getirdiğini savunur. Bu hadis, edebiyatı insanlar için bir eğlence malzemesi olmaktan çıkarıp onu yücelterek en büyük farzlardan birisi olan cihadın içine dâhil ettiğini söyler. Yine buna benzer şu rivayeti zikreder:

"إن المؤمن يجاهد بسيفه ولسانه والذي نفسي بيده لكان ما ترمونهم به نضح النبل"

“Mü'min kılıcıyla ve diliyle cihat eder, nefsim kudreti elinde olan Allah'a yemin ederim ki onlara söyledikleriniz sanki bir ok yağmuru gibidir.”¹³⁴

Bu Hadis-i Şerif ışığında cihat ile alakalı düşüncelerini özellikle de söz ile yapılan cihadın önemini şu sözleriyle ifade eder:

¹³¹ el-Bâşâ, s.16.

¹³² el-Bâşâ, s.17.

¹³³ Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *es-Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992, Kitâbu'l-Cihâd, Bab 17, Hadis No:2504.

¹³⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992, C.3, s.456.

“İslam Peygamberi (sav)’in de açıkladığı gibi cihadın çeşitleri vardır. Edebiyat da -şiiirde temsil edilerek- o çeşitlerden biridir. Can ile yapılan cihat, kişinin korkusunu yenerek canını feda etmesi, fani olan canını baki bir can karşılığında satması, karşılığını Allah katında elde etmesidir. Mal ile yapılan cihat, kişinin kendi içinde cimrilik duygularına meydan okuyarak malını Allah’a emanet etmesi, onun yolunda sarf etmesi ve Allah’ın da o malı kat kat ziyadeleştirmesidir.

Söz ile yapılan cihat da vardır ve bu cihadın, can ve mal ile yapılan cihattan farkı yoktur. Bilakis söz ile yapılan cihat nadirdir ve ona olan ihtiyaç –nadir olması sebebiyle- daha fazladır. Çünkü bütün insanların feda edebilecekleri bir canı vardır. Yine pek çok insanın feda edebileceği malı vardır. Fakat edebiyat silahı nadirdir ve değerlidir. Hangi toplumda olursa olsun ona sahip olan kişi sayısı çok azdır.”¹³⁵

Yine şiiirin methi ile alakalı Hz. Aişe (ra) dan rivayet edilen şu Hadis-i Şerifi nakledeer.

"اهْجُوا قُرَيْشًا فَإِنَّهُ أَشَدُّ عَلَيْهِمْ مِنْ رَشْقِ النَّبْلِ"

“Kureyşlileri hicvedin, çünkü hiciv onlara, ok atmanızdan daha ağır geliyor.”¹³⁶

el-Bâşâ, bu Hadis-i Şerif’ten İslam’ın edebiyatçıların boyunlarına adeta bir şeref madalyası taktığı çıkarımını yapıyor. Nasıl ki tecrübeli bir doktor etkili bir ilaç arar, Müslümanların yöneticilerinin de ihtiyaç duyduklarında onları arayıp bulmaları gerektiğini savunuyor ve duygularını şu şekilde ifade ediyor.

“İşte bu, İslam’ın edebiyatçıların sırtına yüklediği büyük bir sorumluluktur. Toplumu bina etmede İslami edebiyatçıların rolüne de açık bir işarettir. Çünkü kalemlerin uçları kılıçların keskin yüzleri gibidir.

Bu lakabı gerçekten hak eden her bir edebiyatçı, İslam’ın siperlerinden bir siperde her zaman düşmana karşı hazır bir vaziyette bulunmuş olur.

İslam ve Müslümanların devamlı bir savaş halinde bulduklarını ve her Müslümanın üzerine cihad ve imar vazifesi düştüğünü anlarsak, işte o zaman

¹³⁵ el-Bâşâ, s.18.

¹³⁶ Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, Beyrut, Müessesetü'r-risâle, 1981, C.13, s.340, Hadis No:36958.

edebiyatın Müslümanların hayatındaki değerini ve Müslüman bir toplum inşa etmedeki önemini idrak etmiş oluruz.”¹³⁷

el-Bâşâ’ya göre İslam’ın ilk yıllarında edebiyat ve şiirin vazifesi sadece Rasulullah’ı savunma ve düşmanlarla mücadele idi. Ancak fetihler gerçekleştikten ve İslam devleti sağlam bir zemin üzerine oturduktan sonra Müslümanlar edebiyatı, yönlendirme, bilinçlendirme ve eğitime aracı olarak kullandılar. Çünkü onlar, söz söyleme sanatının iman nurunu muhafaza etme konusunda çok etkili bir gücü olduğunu idrak etmişlerdi. Yine sözün, kalpleri ve akılları aydınlatmada harika bir tesiri olduğunu anlamışlardı.

Ebu Hureyre (r.a)’yi örnek vererek bazı sahâbelerin mescitte edebi anlatım yaptıklarını ve bazı şiirlerden kesitler aktardıklarını söyler. Ona göre burada anlatmaktan kasıt vaaz, irşad ve hatırlatmadır. Vaazın özelliği içerisinde Allah’ın kitabından ayetler, Rasulullah’ın hadislerinden seçmeler ve ibretlik tarihi olaylardan kesitler olmasıdır.

el-Bâşâ edebiyata büyük değer verildiğini şu sözleriyle açıklar:

“Aralarında çok büyük değer ve yücelik farkı olmasına rağmen Kur’an’ın, hadisin ve şiirin buluştuğu ortak nokta; hepsinin gayelerinin imânî bir gaye, takip ettikleri yolun rabbanî bir yol olmasıdır.

İşte buradan edebiyata çok büyük bir değer verildiği anlaşılıyor. Eğer edebiyatın saygın hedefleri ve yüce amaçları olursa yükseldikçe yükselir. Allah’ın kelamı ve Rasulullah’ın hadisleriyle mescitlerde yan yana rivayet edilen bir konuma gelir.”¹³⁸

Bu konu ile alakalı Ebu Hureyre (ra)’nin şair olan arkadaşı Abdullah b. Ravaha hakkında söylediği şu söz çok manidardır.

“O kesinlikle çirkin ve kötü söz söylemezdi.”¹³⁹

el-Bâşâ, şiirin veya herhangi bir edebiyat çeşidinin İslam edebiyatı sınırları içerisine girebilmesi için temiz ve çirkin sözlerden arınmış olmasının, olmazsa olmaz bir kural olduğu görüşündedir.

¹³⁷ el-Bâşâ, s.19.

¹³⁸ el-Bâşâ, s.21.

¹³⁹ İbn Hanbel, C.3, s.451.

Müstehcen şeyleri tasvir eden, şehveti uyandıran ve haramı helal sayan edebiyat ise, söyleyeni kim olursa olsun İslamî bir edebiyat olamayacağını savunur.

Müslümanlar edebiyata zor zamanlarında sığınıyor ve sıkıntılı anlarında onunla soluklanıyorlardı.

Bera (r.a)'ın rivayet ettiğine göre Huneyn Savaşı'nda ortalık kızıyıp müşrikler onun etrafını sarınca Hz. Peygamber (s.a.v) bineğinden indi ve şöyle haykırdı:

"أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ"

“Abdulmuttalib’in oğluyum ben, yalan değil Peygamberim ben”¹⁴⁰

Buna benzer bir olay da Ahzab günü yaşanmıştı. Müslümanlar Medine'nin etrafında hendek kazıyorlardı. Açlıktan ve yorgunluktan bitap düşmüşlerdi.

Böylesi zor bir durumda Rasulullah (s.a.v) ve Ashabı edebiyatla kendilerini dinlendiriyorlardı. İşlerine devam edebilmek için onunla güçlerini toparlıyor ve onun o güzel nameleriyle zorlukların üstesinden geliyorlardı.

Berâ b. Âzib şöyle demiş: “Rasulullah (s.a.v)’ı Ahzab günü toprak taşırken gördüm. Koltuk altları toprakla kaplanmıştı ve şöyle diyordu.”

وَاللّٰهُ لَوْلَا اللّٰهُ مَا اهْتَدَيْنَا وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا

فَأَنْزَلْنَا سَكِينَةً عَلَيْنَا وَثَبَّتِ الْأَقْدَامَ إِنْ لَأَقَيْنَا

إِنَّا إِذَا قَوْمٌ بَعَوْا عَلَيْنَا وَإِنْ أَرَادُوا فِتْنَةً أَبِينَا

يَرْفَعُ بِهَا صَوْتَهُ: أَبِينَا أَبِينَا

Vallahi Allah olmasaydı hidayete eremezdik

Ne bir sadaka verirdik ne de namaz kılardık

Üzerimize bir sekînet ve huzur indir Allah'ım

¹⁴⁰ Müslim b. Haccâc, *el-Câmi'u's-Sahîh*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992, Kitâbü'l-Cihâd, Bab 28, Hadis No:1776.

Ayaklarımızı sabit kıl düşman karşımıza gelse

Kabul etmeyiz her kim bize düşmanlık ederse

Kabul etmeyiz eğer fitne çıkarmak isterse

Sesini yükselterek “ *kabul etmeyiz, kabul etmeyiz.*”¹⁴¹

Dikkat edersek bu ezginin sözlerinin temiz, çıkış noktasının imânî ve içeriğinin İslami olduğunu görürüz.

Çünkü bu ezgide el-Bâşâ, onları İslam’a hidayet eden ve onlara ibadetleri yapabilme gücü veren Allah’ın lütfunu övme ve zor günlerde ayaklarını kaydırmaması ve de sıkıntılı anlarında kalplerine bir sekînet indirmesi için Allah Teâla’ya bir yakarış olduğunu ifade eder.

Aynı şekilde bu ezgi kendilerinin bazı değerlerinden bahsettiğini, onlar başkalarına düşmanlık etmek istemedikleri gibi başkalarının da onlara karşı bir düşmanlık yapmalarını kabul etmediklerini söyler.¹⁴²

Bütün bu rivayetlerden anlaşılıyor ki; Rasulullah (sav) şiirden hoşlanırdı, şiir dinlerdi ve râvilere şiir hakkında sorular sorardı. Tabi ki Rasulullah bütün şiirlerden değil de sadece belli başlı özellik ve sifata haiz şiirlerden hoşlanırdı.

Müslim sahihinde Ömer b. eş-Şerîd’den o da babasından rivayet ettiğine göre, babası şöyle demiş: Bir gün Rasulullah (s.a.v) ile beraberdim. Bana:

- “Ümeyye b. Ebi’s-Salt’in¹⁴³ şiirlerinden bildiğin var mı?” diye sordu. Ben de:

- “Evet var” dedim. O da:

- “Hadi oku” dedi. Ben de bir beyit okudum,

- “Hadi devam et” dedi. Sonra bir beyit daha okudum. Yine:

¹⁴¹ Muhammed b. İsmâil Buhârî, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992, Kitâbü’l-Kader, Bab 16.

¹⁴² el-Bâşâ, s.23.

¹⁴³ Cahiliye dönemi şairlerinden Allah’a inanan, ibadet eden, içkiyi kendisine yasaklamış ve putlara tapınmaktan kaçınan bir şairdir.

- “Hadi devam et” deyince tam yüz beyit okudum. Başka bir rivayette “yüz kafiye okudum” diye de geçer. Her beyitten sonra Rasulullah (s.a.v) “Hadi” demeye devam etti ve en sonunda da “Onun şiiri Müslüman oldu” dedi.¹⁴⁴

Rasulullah’ın bulunduğu ortamlarda şiirin okunması ve Rasulullah’ın Sahabe-i Kiram ile beraber şiir dinlemesi bir veya iki kez olmuş değildir. Bilakis bu olay pek çok kez meydana gelmiştir. Şerîk, Simâk’tan şöyle bir rivayet nakleder:

Cabir b. Semura’ya dedim ki: “Rasulullah’ın meclisinde bulunur muydun?” O da şöyle cevap verdi: “Evet, uzun müddet susardı, çok az gülerdi, Ashabı onun yanında şiir okurlardı, kendi meselelerini konuşturlardı, gülerlerdi, Allah Rasulü sadece bazen tebessüm ederdi.”¹⁴⁵

Rasulullah (s.a.v) şiirde temsilen edebiyat için bir kısmının hikmetli olduğunu söylemiştir. Aynı şekilde beyanın da/sözün de sihirli olduğunu ifade etmiştir.

Buhari sahihinde Ubey b. Ka’b’den Rasulullah’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Şiirde hikmetli sözler vardır.”¹⁴⁶

Yine Abdullah b. Ömer’in şöyle dediğini rivayet etmiştir.

Doğu bölgesinden iki kişi geldi ve halka hitap ettiler. Onların bu sözleri insanların çok hoşuna gitti. Rasulullah (s.a.v) de şöyle buyurdular:

“Sözün büyüleyici bir yönü vardır”¹⁴⁷

Özet olarak el-Bâşâ, rivayet edilen bu ve benzeri bütün hadislerin, Rasulullah (s.a.v)’ın şairlere Allah’ın dinini savunmaları ve Allah’ın Rasulü’nü müdafaa etmeleri için çağrıda bulunduğunu, mescidinde Hassan b. Sabit üzerinde şiir okusun diye minber kurduğunu, şiir okuyanları dinleyenlerle beraber Rasulullah (s.a.v)’ın da şiir dinlediğini ispat ettiğini söylüyor.

Yine bu hadisler Hz. Peygamber’in sıkıntılı zamanlarda şiir ile rahatladığını, zorluklarla mücadele etme gücünü bazen şiirden aldığını, kimi zaman kendi kendine mırıldandığını, şiirden hoşlandığını, râvilere bazı şiirleri sorduğunu ve okuduklarında ise daha fazla okumalarını istediğini ispat ediyor.

¹⁴⁴ Müslim, Kitâbü’ş-Şi’r, Hadis No:2255.

¹⁴⁵ İbn Hanbel, 5/86.

¹⁴⁶ Buhari, Kitâbü’l-Edeb, Bab 90.

¹⁴⁷ Buhari, Kitâbü’t-Tıb, Bab 51.

2.2.3 Şiirin Zemmedilmesi İle Alakalı Rivayetler:

el-Bâşâ, Rasulullah'tan şiirin zemmi konusunda sadece bir sahih hadis rivayet edildiğini söylüyor. Buhari, Müslim, Tirmizi ve Ebû Dâvud lafız yönünden biraz farklı ancak mana olarak aynı hadisi rivayet etmişlerdir. Bu hadisi en kapsamlı olarak Müslim, Ebu Saîd el-Hudarî'den şöyle rivayet etmiştir:

Rasulullah ile beraber Arc'da¹⁴⁸ yürürken karşımıza şiir okuyan bir şair çıktı. Rasulullah (s.a.v) dedi ki:

“Alın bu şeytani, -veya tutun bu şeytani- insanın içinin irin ile dolması şiir ile dolmasından daha hayırlıdır.”¹⁴⁹

Birçok ilim sahibi kişinin bu hadisi anlamak, şiiri ve şiir okuyanları metheden yukarıda zikredilen pek çok hadis ile örtüşecek şekilde tevil etmek için çaba sarf etmişlerdir. Bu âlimlerin başında Hz. Aîşe (r.a)'nin görüşünü benimseyen es-Süheylî gelir. Hz. Aîşe'ye göre bu hadiste geçen şiir ile kastedilen Rasulullah'ın hicvedildiği şiirlerdir, bütün şiirler değildir.¹⁵⁰

Bazıları da Câbir'in rivayet ettiği şu hadise dayanmışlardır:

“Herhangi birinizin içi benim hicvedildiğim şiirle dolmaktansa irinle –veya kanla- dolması daha hayırlıdır.”¹⁵¹ İşte demek oluyor ki; bu hadiste zemmedilen şiir Hz. Peygamber'in hicvedildiği şiirdir.

Bazı âlimler bu hadis ve Hz. Âişe'nin görüşü için zayıftır demişler ve Rasulullah'ın sahih hadisini tevil yoluna gitmişlerdir. Buhari demiştir ki:

“Bu hadis, işi gücü şiir olan, kalbi şiirle dolan, şiirin kendisini ilim öğrenmekten alıkoyduğu, şiir yüzünden Allah'ın zikrinden yüz çeviren ve şiirin kendisini bâtıla götürdüğü kişilere yöneliktir.”¹⁵²

İbn Hacer bu sözle muhatap alınan kimselerin çokça şiire yöneldikleri ve onunla meşgul oldukları görüşündedir. Rasulullah (s.a.v) onları Kur'an-ı Kerim'e yönelmeleri ve Allah'ın zikri ile dolmaları için azarlamıştır. Eğer Müslüman bu iki

¹⁴⁸ Mekke ile Medine arasında bir yer.

¹⁴⁹ Müslim, Kitâbü'ş-Şi'r, Hadis No:2259.

¹⁵⁰ Es-Süheylî'nin er-Ravd el-Enf adlı eserine bak 5/73-74.

¹⁵¹ Bkz. Fethu'l-Bârî, 22/39.

¹⁵² Bkz. El-Câmi' li Ahkâmîl Kur'ân, Kurtubi, 13/101.

örnekten alması gereken dersi alırsa bundan sonra şiir onun için zararlı olmaktan çıkar.¹⁵³

Belki de bu konuda söylenmiş en güzel söz şudur:

“Herhangi bir söz gibi şiir de bir sözdür. İyi olanı iyidir ve kabul edilir, kötü olanı da kötüdür ve reddedilir.”

Eğer böyle olmasaydı, iyi olan şiiri Peygamber (s.a.v) iyi karşılamaz, bazen dinleyip bazen de kendi diliyle mırıldanmazdı. Sahabenin ve Tâbiîn’in büyükleri ve onları günümüze kadar en güzel bir şekilde takip edenler de şiir okumazlardı.

2.2.4 İslamın Kur’an-ı Kerim Işığında Şiire Olan Tutumu:

Kur’an-ı Kerimde Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

154 ﴿ وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ * أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ * وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴾

İşte bu üç ayet Kur’an-ı Kerim’in bu sanata karşı olan tutumuna ve şairlere olan bakışına açık bir şekilde işaret ediyor.

el-Bâşâ, Kur’an-ı Kerim’in bu edebi sanatın kendisiyle savaştığını, bilakis bir grup şairle savaştığını, onların Rasulullah’ı ısrarla hicveden, hiciv şiirleri okuyan şairler olduklarını ve yine yoldan çıkıp dalalet üzere olan ve şiirlerini dillerinden düşürmeyip insanlar arasında yayan şairler olduklarını savunuyor.

Sonra Kur’an-ı Kerim’in bunlara, sapık düşlerinin peşinden koşan, kötü arzularının esiri olan, hak ile batılın arasını ayırt etmeyen şairleri de eklediğini söylüyor. O şairlerin, insanların namusuna dil uzattıklarını, çıplak kadın tasvir ettiklerini, namuslu kadınlara iftira attıklarını, övgüye layık olmayanları övdüklerini, yergiyi hak etmeyenleri yerdiklerini, üstelik yapmadıkları şeyleri söylediklerini, yapmadıkları halde cömertlik şiirleri söylediklerini, cimriliği yerdikleri halde cimrilik ettiklerini zikrediyor.

Allah Teâlâ bazı şiir çeşitlerini ve bir kısım şairleri kınadığı bu üç ayetten sonra şöyle devam ediyor:

¹⁵³ Bk. Fethu'l-Bârî, 22/357.

¹⁵⁴ Şuarâ 224-226.

﴿إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا...﴾¹⁵⁵

el-Bâşâ bu ayeti zikrettikten sonra düşüncelerini şu şekilde ifade ediyor:

“Demek ki Kur’an-ı Kerim’in, savaş açtığı o şairlerin dışında tuttuğu kimseler de vardır. Onlar; Allah’a iman edip doğru yolu bulan, Rasulullah’a tabi olup onun yolundan giden, bütün güçleriyle sözlerinde ve fiillerinde sâlih amel işlemeye gayret eden, Allah’ı zikreden ve onun nimetlerinden bahseden şairlerdir. Kur’an-ı Kerim onları diğer şairlerden üstün tutmuştur. Onları: ﴿آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ “iman edip sâlih amel işleyenler” diye nitelendirmiştir.

Şüphesiz ki İslam, bu istediklerinin tümünde, bu yüksek sanatı battığı yerden çekip çıkarmak, kendisine yakışan bir makama yükseltmek, şairleri doğru olan tarafa yönlendirmek ve hayatta vermek istedikleri mesajları yerine getirebilmeleri için ellerinden tutmak istemiştir.

İşte o şairler eğer insanların içini iman sıcaklığıyla ısıtsalar, kalpleri İslam’ın yüce değerleriyle doldursalar, fedakârlık ruhuyla insanların gayretlerini arttırsalar, o saf ve güzel sanatlarıyla insanların yüzlerini, matbaaların her dakika etrafa saçtıkları o ucuz edebiyattan çevirseler, hem Allah’ın rızasını kazanırlar, hem de sevap işlemiş olurlar.

Sözün özü:

İslam şiirle şiir olduğu için savaşmıyor, daha önce de işaret ettiğimiz gibi, şairlerin bozuk fikirleriyle savaşıyor.

Çünkü şiir de sonuçta bir söz söyleme sanatı çeşitlerindedir. Onun güzel olanı diğer sözlerin güzeli gibidir ve makbuldür. Kötü olanı da diğerlerinin kötüsü gibidir ve reddedilir.”¹⁵⁶

¹⁵⁵ Şuarâ 227.

¹⁵⁶ el-Bâşâ, s.30.

2.3. İSLAM IŞIĞINDA BATI EDEBİYATI AKIMLARINI DEĞERLENDİRMESİ:

el-Bâşâ, “Nahve Mezhebin İslâmiyyin fi’l-Edebi ve’n-Nakd” adlı eserinde çağdaş Batı Edebiyatı akımlarına özel bir bölüm açıp bu akımlar hakkında detaylı bilgiler verdikten sonra bu akımların en önemli özelliklerini sıralamıştır. Sonra da İslam Edebiyatı ile bu akımlar arasında bir kıyaslama yaparak İslami bir bakış açısıyla bu akımlara eleştiriler yöneltmiştir.

2.3.1 Klasisizm: (الاتباعية)

Klasisizm Yunan ve Latin edebiyatları geleneğine bağlı bir edebiyat akımıdır. XVII. yüzyılda Avrupa’da özellikle Fransa’da ortaya çıkmıştır. Klasisizmin estetiği, eski Yunan ve Latin edebiyatı dönemine ait başyapıtlarla oluşturulmuş, yeniden doğuş diye adlandırılan Rönesans döneminde gelişmiştir. Bu akımın kurucusu olarak kabul edilen Boileau (1636-1711): “Akıl seviniz, yapıtlarınız değerini akıldan alsın.” sözünü klasisizmin felsefesini ortaya koymuştur. “Düşünüyorum, öyleyse varım.” diyen Descartes (1596-1650) her alanda aklın üstünlük ve kılavuzluğunu savunmuş, bütün tutkuların akıl aracılığıyla iyi kullanılmasının sağlanmasını, aşırılıklardan sakınmak için tutkulara irade ile yön verilmesini amaç edinmiş, toplumda ve edebiyatta “uyumlu kişi” kavramının doğmasına öncülük etmiştir.¹⁵⁷

Klasik edebiyatta konu, çoğu kez tarihten hatta mitolojiden alınır. Özellikle Yunan ve Latin edebiyatlarında görülen konular tekrar tekrar işlenmiştir. Çünkü klasik sanatçıya göre gelmiş geçmiş en mükemmel sanat, eskiye ait olandır. Dolayısıyla, eski Yunan’da görülen insan tipi tekrar ele alınmıştır. Ancak bu insan, fiziğiyle, çevresiyle değil ruhsal özellikleriyle anlatılmıştır. Yani hırslılığı, cimriliği, kindarlığı yönüyle ele alınmıştır.

Klasisizmin Başlıca Özellikleri:

- Akıl, sağduyu ve insan doğasına önem verilmiştir.
- Konular, eski Yunan ve Latin kaynaklarından alınmıştır.

¹⁵⁷ Cevdet Kudret, *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*, İstanbul, İnkılap ve Aka Yayınevleri, 1980, s.3.

- Mükemmeliyetçilik esas alınmış, konuya değil; anlatıma önem verilmiştir. Onun için anadili en güzel biçimde kullanılmaya dikkat edilmiştir.
- Sanat sanat içindir, anlayışı benimsenmiştir.
- Sanatçılar, yapıtlarında kişiliklerini gizlemişlerdir.
- İnsanların her zaman, her yerde, her toplumda aynı duygu ve düşüncede oldukları kabul edilmiş, bu yüzden yapıtlarda değişmez tipler oluşturulmuştur.
- Fiziksel ve sosyal çevre önemli değildir; çünkü bunlar değişkendir.
- Kahramanlar, ruhsal özellikleriyle ele alınmıştır.
- Tiyatroda üç birlik kuralına -yer, zaman ve olay birliği- uyulmuştur.¹⁵⁸

el-Bâşâ ise bu akımın en önemli özellikleri olarak şunları sıralar:

- Eski Yunan ve Latin edebiyatını taklit eder. Dolayısıyla bu edebiyat bir taklit edebiyatından ibaret olup, vahiy ve ilham kaynaklı bir edebiyat türü değildir.
- Sanatı üstün zekânın ve ilhamın üstünde tutar.
- Dini, siyasi ve toplumsal reform konularını ele almaktan kaçınır. İnsanların iç dünyası, karakteri ve arzuları ile alakalı konulara yoğunlaşır.
- Aklın edebiyatı kuşatmasını ister. Bu da hayal gücünün zayıflamasına mantığın hüküm sürmesine sebep olmuştur. Böylece bu edebiyat akımı, edebiyatın asli unsurlarından biri sayılan mecazdan tamamen uzaklaşmıştır. Oysaki mecaz, hakikatleri tasvir etmeye ve bu hakikatlerin okuyucu tarafından daha kolay anlaşılmasına yarar.
- Yazarı, eserine kendi kişiliğini yansıtmamaya teşvik eder.
- İyisine kötüsüne bakmaksızın insan çeşitlerini ve yaşanmış olayları olduğu gibi tasvir eder. Okuyucuyu iyiliğe teşvik ve kötülükten men etmez.
- Klasik edebiyat zerafet, incelik ve süs edebiyatıdır. Bu yönüyle de bu edebiyat akımı sıradan insanların değil, aksine yüksek tabakadaki sosyete kesimine hitap eden bir edebiyat akımıdır.¹⁵⁹

¹⁵⁸ https://www.turkedebiyati.org/edebiyat_akimlari/klasizm.html, 20.09.2017.

¹⁵⁹ Abdurrahman Rafet el-Bâşâ, *Nahve Mezhebin İslâmiyyin fi'l-Edebi ve'n-Nakd*, Kahire, Dâru'l-Edeb el-İslâmî, 2008, s.42-43.

el-Bâşâ, İslam Edebiyatı öğretileri ışığında klasisizmin bu özelliklerine şu şekilde karşılık verir:

- ❖ Bu edebiyat akımı Yunan ve Latin edebiyatını taklit eder. Dolayısıyla putperest ve çok tanrılı bir inanca sahiptir. Tanrıların kendi aralarında ve de insanlarla çekişme içerisinde olduklarını iddia eder. İslam ise tevhid dinidir. Böyle bir inancı kesinlikle reddeder.
- ❖ Klasisizmde, Yunan ve Roma edebiyatının çizdiği şekli ilgilendiren belli kalıplar ve kaideler vardır. Bu akım, edebiyatçıların bu sınırlı kalıp ve kaidelerin dışına çıkmasını engeller. Yunan ve Roma edebiyatına uygun olan eserleri kabul eder, uymayanları ise reddeder. İslam Edebiyatı ise şekil ile ilgilenmez, içeriğe odaklanır. İçeriğin güzel olması yeterlidir. Sadece Allah'a ve Resulüne muhalefet eden ve İslam'a savaş açan içerikleri reddeder.
- ❖ Klasisizm, esaslarını Aristo'nun şiir için koyduğu prensiplerden almıştır. Bu prensipler, kendisinin hayata ve kâinata olan bakış açısından kaynaklanır. Bu bakış açısı ise İslam'ın şiire karşı olan bakış açısından çok farklıdır.
- ❖ Bu akımın edebiyatçıları sanatlarını neredeyse sadece insan hayatının maddi yönü ile sınırlandırır. İslam ise hayatın hem maddi hem de ruhi boyutuyla ilgilenir. Belki Müslüman bir edebiyatçı hayatın ruhi boyutuna daha fazla ehemmiyet verebilir.
- ❖ Klasisizm iyi ve kötüyü olduğu gibi ve sadece sanatsal açıdan tasvir eder. İyiyi kötüden, kötüyü de iyiden ayırt etme işini okuyucuya bırakır. Aynı şekilde İslam Edebiyatı da iyi ve kötüyü tasvir eder. Ancak İslam edebiyatı bu tasvirle insanlara, iyiliğin ne kadar güzel bir şey olduğunu anlatarak onları iyilik yapmaya teşvik etmeyi, kötülüğün de ne kadar çirkin bir iş olduğunu ve kalplerden çıkarılması gerektiğini anlatmayı amaçlar.
- ❖ Klasisizm toplumsal, dini, siyasi vb. alanlardaki problemlerin çözümü ile ilgilenmez. İnsan psikolojisini tahlil etmeye ve toplumun alışkanlıklarını tasvir etmeye yönelir. İslam Edebiyatı ise gerçekçi ve işlevsel bir edebiyattır. İnsanın aşırı arzularını, ihtiraslarını ve zaafalarını tedavi ettiği gibi toplumun farklı sorun ve problemlerine de çözümler sunar.

- ❖ Klasisizm yüksek tabakadaki insanları razı etmeyi amaçlar. İslam Edebiyatı ise bütün insanlar içindir. Onların sevinçlerini de hüznlerini de tasvir eder. İnsanların tümünün sorunlarının çözümüne katkıda bulunur.¹⁶⁰

2.3.2 Romantizm: (الإبداعية)

18. yüzyılın ortalarında klasisizme tepki olarak doğmuştur. 19. yüzyılın ilk yarısında Victor Hugo'nun da etkisiyle bütün Avrupa'ya yayılmıştır. 1789'da Fransız ihtilali ile birlikte derebeylik ve aristokrasi çökmüş, yeni bir yapılanma ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak romantizm, yeni duygu, düşünce ve idealleri anlatmayı amaçlamış sanatın ve sanatçının kurallardan kurtulup, özgürleşmesi gerektiğini savunmuştur.

Avrupa'da o zamana kadar süregelen Latin ve Yunan hayranlığı yerini Shakespeare, Goethe ve Schiller hayranlığına bırakmıştır. Klasik öğretinin bütün kuralları yıkılmış, Latin ve Yunan edebiyatları yerine Hristiyanlık mucizeleri, milli efsaneler işlenmiş; konular ya tarihten ya da günlük olaylardan çıkarılmıştır. Tabiat manzaralarının, yerli ve yabancı törelerin betimlenmesine geniş yer verilmiş, insan psikolojisinin soyut olarak incelenmesi bırakılarak, insanlar çevrelerinde incelenmiş, insanın ıslahından önce toplumun ıslahı amacı ön plana alınmıştır. Klasik edebiyatın akıl ve sağduyuya önem vermesine karşılık, romantizmde hayal ve fanteziye geniş yer verilmiştir. Yazarlar eserlerinde kişiliklerini gizlememişler, olaylar karşısında duygu ve görüşlerini açıkça anlatmışlardır.¹⁶¹

Romantizmin başlıca özellikleri:

- Klasik edebiyatın bütün kural ve biçimleri kırılmıştır.
- Yunan ve Latin edebiyatları yerine çağdaş edebiyatlar örnek tutulmuş, Hristiyanlık mucizeleri ve ulusal efsaneler işlenmiş, konular tarihten ve günlük yaşamdan alınmıştır.
- Akıl yerine duygulara ve hayallere önem verilmiştir.
- Sanatçılar eserlerinde kendi kişiliklerini gizlememişlerdir.

¹⁶⁰ El-Bâşâ, s.45-47.

¹⁶¹ <http://www.edebibilgiler.com/documents/romantizm.html>, 21.09.2017.

- İnsanın düzeltilmesi yerine toplumun düzeltilmesi amacı güdülmüş, dolayısıyla “sanat toplum içindir” görüşü benimsenmiştir.
- Doğaya karşı büyük bir sevgi gösterilmiş, doğa manzaralarının, uzak ülkelerin, yerli ve yabancı törelerin tasvirine geniş yer verilmiştir.¹⁶²

el-Bâşâ ise romantizmin içerisinde el değmemiş tabiatın, zengin su kaynaklarının, temiz havanın, yüksek dağların tasvir edildiği bir taşra edebiyatı olduğunu zikreder. Romantiklerin bu akıma bazı kurallar koyduklarını söyledikten sonra bu kuralları şu şekilde sıralar:

- Klasisizmin edebiyatçılara zorla getirdiği ve onların nefeslerini kesip hareket alanlarını daraltan kaide ve kurallardan sıyrılmak,
- Şehirden ve içerisindeki yapay güzelliklerden yüz çevirmek,
- Taşraya ve içerisinde bulunan doğal güzelliklere yönelmek,
- İnsan kişiliği ve insanın sahip olduğu her çeşit his ve duygu ile ilgilenmek,
- Akıl ve gerçekçilik sınırlarından sıyrılıp hayallerin peşinden koşmak.¹⁶³

Romantizmde her türlü sanat eserine önem verilir. Çünkü bu eserlerin her birinde edebiyata faydalı olacak bir yön vardır. Onlara göre orta çağda verilmiş eserlere yüz çevirmek cehalettir. Her asrın kendine göre bir özelliği vardır. Bu yüzden kaidelerini oluştururken sadece belli bir yüzyılı baz almamak gerektiğine inanırlar. Yine onlara göre edebiyatın ruhu hayal, vücudu üslup, gayesi ise zevk almaktır.

Romantiklerin hepsi aynı çizgi doğrultusunda yollarına devam etmediler. İlimli diyebileceğimiz müntesipleri olduğu gibi aşırıya kaçan müntesipleri de olmuştur. İşte bu aşırıya kaçanların da kendilerine göre fikir ve düşünceleri vardı. Bunlardan bazıları şu şekildedir.

- Eser için edebiyatçının belirlemiş olduğu konu önemli değildir, asıl önemli olan konunun ele alınış biçimidir.

¹⁶² Cevdet Kudret, s.15.

¹⁶³ El-Bâşâ, s.51.

- Edebiyatın ahlakla ilgisi yoktur, usta bir edebiyatçının ahlaklı olması zorunlu değildir. Harika bir sanat eseri de ahlak kurallarına boyun eğmek mecburiyetinde değildir.
- Akıl ile çelişmeyen sanat eseri güzeldir, ancak akıl ile çelişen sanat eseri de kötü olacak diye bir şey yoktur.¹⁶⁴

el-Bâşâ, İslam ile Klasisizm arasında çok büyük fark ve zıtlık varsa da İslam ile Romantizmin arasındaki farkın daha büyük ve derin olduğunu ifade eder. İslam'ın Romantizme nasıl baktığını ve aralarında nasıl bir fark olduğunu şu şekilde açıklar:

- ❖ Romantizmin öncüleri Klasisizmi putperestlik inancına dayandığı için reddetmişler ve sanatı Hristiyanlık öğretileri ile boyanmışlardır. İslam edebiyatçıları ise putperest klasisizmi reddettikleri gibi Hristiyanlık ruhu ile bezenmiş Romantizmi de reddederler.
- ❖ Romantizm Napolyon'un yenilgisinden sonra matem ve hüznü edebiyatına dönüştü. İslam edebiyatı ise şart ne olursa olsun ümitsizlik ile savaşıp umut eken pozitif bir edebiyattır. Allah Teâlâ'ya güvenmeyi, hikmetine inanmayı ve kaza ve kaderine razı olmayı aşılır.
- ❖ Romantizm, edebiyatı akıldan ve gerçekçilikten sıyrıp hayale yönlendirir. İslam Edebiyatı ise duygu ve aklın bir arada olduğu gerçekçi bir edebiyattır.
- ❖ Romantizmde sanatın gayesi zevk almaktır. İslam edebiyatında ise zevk olduğu kadar aynı zamanda gerçek bir fayda da olmalıdır.
- ❖ Romantizmde konudan ziyade konunun işleniş biçimi önemlidir. İslam edebiyatı ise bu prensibi kabul etmez. İslam edebiyatçısı en büyük önemi konuya verir. Konunun işleniş biçimi edebiyatçıya bırakılır. İstedığı gibi işleyebilir.
- ❖ Romantizm edebiyatçıları ahlak kuramları ile ilgilenmez, ancak Müslüman bir edebiyatçı Müslümanların yüce ahlak sahibi kişiler olması gerektiğini benimser ve bu doğrultuda çalışmalarını sürdürür.

¹⁶⁴ El-Bâşâ, s.53.

- ❖ Akla kıymet verme konusunda aşırıya gidilmemesi gerektiğini savunurlar, Kur'an'ın gölgesinde yaşayan ve sanatını onun üzerine inşa eden Müslüman edebiyatçı ise akıl kelimesinin Kur'an'da kırktan fazla yerde geçtiğini aklından çıkarmaz.
- ❖ Romantizm acı ve kederi yüceltme felsefesi üzerine kurulmuştur. Kederin insanı arındırdığına inanılır. Ancak çok geçmeden bu kederli olma hali bazı kişiler tarafından su istimal edilip yalancı ve yapay davranışlar sergileme, ahlaki çöküntü ve her türlü rezilliği işleme aracı olarak kullanılmıştır. Fitrat dini olan İslam ise yapmacık işleri sevmez, ahlaksızlık ile savaşır ve her türlü kötü işle mücadele eder.¹⁶⁵

2.3.3 Realizm: (الواقعية)

Realizm (gerçekçilik) kavramı, “gerçek” anlamına gelen Fransızca “realite” kelimesinden türetilmiştir. Realizm bir kavram olarak; hayatı, tabiatı, insanı ve olayları olduğu gibi anlatma, aktarma endişesi çerçevesinde teşekkül etmiş anlayış demektir.¹⁶⁶

19.yüzyılın ikinci yarısında romantizme tepki olarak doğmuş bir sanat ve edebiyat akımıdır. Bu döneme kadar gelinen süreçte, fen ve toplumsal bilimlerde önemli gelişmeler olmuştur. Özellikle deneysel bilimlerde gelinen aşama, olguların duygu, hayal ve metafizikle değil, maddi gerçeklerle açıklanması sonucunu doğurmuştur.

Realizmin doğuşundaki ikinci önemli etken, düşünsel alanda August Comte'un pozitivizm (olguculuk) felsefesidir. Pozitivizm, neden-sonuç ilişkisine önem veren, doğayı ve insanları bilimin iki temel aracı gözlem ve deneyle açıklamaya çalışan felsefi bir düşünce sistemidir. Realizmin romantizme üstünlüğü, Gustave Flaubert'in 1857'de yazdığı “Madam Bovary” romanı ile gözler önüne serilmiştir.¹⁶⁷

¹⁶⁵ El-Bâşâ, s.55-58.

¹⁶⁶ İsmail Çetişli, *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s.80.

¹⁶⁷ <http://www.edebiyatfakultesi.com/realizm-akimi.htm>, 22.09.2017.

Realizmin Özellikleri:

- Gözlem ve belgeye dayanır; insan, içinde bulunduğu çevrenin özellikleriyle değerlendirilir.
- Sanatçı, taraf tutmaz; kendi duygu ve düşüncelerini yapıtına yansıtmaz.
- İnsan ve toplum, “iyi-kötü, güzel-çirkin” demeden, olduğu gibi yansıtılır. (Klasikler, “olması gerektiği gibi”; romantikler, “kendi istedikleri gibi” anlatırlar.)
- Anlatım kusursuzdur, üsluba önem verilir. Kişiler, sosyal düzeylerine göre değil, sanatçının üslup özelliklerine göre konuşturulur.
- Betimlemeler, ruhsal özellikleri yansıtmak amacıyla ve yapıttaki kişilerin gözüyle yapılır.
- Realist sanatçılar, “sanat için sanat” anlayışına sahiptir. Sanatı ve edebiyatı toplumu değiştirme, eğitim ve mücadele aracı olarak görmediler.
- Realist edebiyatta tiyatro, özellikle de roman türü çok gelişmiştir.¹⁶⁸

el-Bâşâ, İslami bir pencereden Realizme bakıldığında, ortaya nasıl bir manzara çıktığını ve Realizm ile İslami bir edebiyat arasında nasıl bir fark olduğunu şu şekilde ifade eder:

- ❖ Realist edebiyatçının görevi fotoğraf makinesinin merceğinden öteye geçmez. Tasvir etmek istediği, kendisinin hoşuna giden sahneyi arar sonra onu tasvir eder. Onun sanatı, akıllıca bir sahne seçimi ve o sahneyi harika bir tarzda tasvir etmek olarak ortaya çıkar. İslami bir edebiyat ise sadece var olanı mükemmel bir tarzda tasvir etmek ile yetinmez. Bilakis iyi ve kötü olan sahneleri bulup içerisindeki o iyilik ve kötülükleri en güzel bir şekilde tasvir eder. Bunu yaparken de iyilikleri insanlara sevdirmeyi, kötülüklerden de insanları uzak tutmayı amaçlar.
- ❖ Realistler -meşrepleri farklı olmakla birlikte- yaratıcının olmadığına ve hayatın maddeden ibaret olduğuna inanırlar ve doğa ötesine inanmazlar. İslam edebiyatçısı ise Allah’a, meleklerine, gönderdiği kitaplara ve

¹⁶⁸ <http://www.dilededebiyat.net/edebi-akimlar/realizm>

peygamberlere ve ahiret gününe iman eder. Tabiat ve içerisindekilerin Allah'ın mahlûkâtı olduğuna inanır ve bilir ki Allah göklerin ve yerin rabbidir.

- ❖ Realistler, “hayat kötülük üzere kurulmuştur, içerisinde görülen o iyilik sahneleri ise gerçeği gizleyen sahte bir boyadan ibarettir.” diyen felsefe teorisine inanırlar. Müslüman ise bu teoriyi reddeder. Çünkü hayatta pek çok güzellik vardır. Bu güzellikler hayata huzur, sükûnet ve merhamet katar. Hayatta bu güzelliklerle mücadele eden kötülükler de vardır. Özelde İslam dini genelde ise diğer semavi dinler kötülüklerle mücadele edip güzellikleri savunmak için gönderilmiştir.
- ❖ Bu akımın taraftarları kendi prensiplerini edebi çalışmalarına uyguladılar. İnsanın ve insanlığın adını kirletip değerleriyle alay ettiler. Gençlere başarılı olup yükselmek istiyorlarsa ahlaki değerlerden kendilerini soyutlamaları gerektiğini öğütlediler. Müslüman ise bunu şiddetle reddeder. Zengin olmak isteyen gençlerin ellerini kirletmelerine vesile olmaz. Şerefli ve iffetli olmakta fayda olmadığına gençleri ikna etmeye çalışmaz.
- ❖ Bu edebiyatı okuyan gençler iki kısımdır. Bir kısmının izzeti, şerefi ve yüce ahlakı onu bu kötü yolun prensiplerini uygulamaktan alıkoyar. Başarılı olamayınca da karamsarlığa düşer. Hayallerini gerçekleştirmekten ümidini keser. Bir kısmı ise, kendini beğenmişliği, ihtirasları ve kısa yoldan zengin olma arzusu onu edebiyatçının süslediği bu yolda gitmeye iter. İslam ise karamsarları ve ümitsizliğe düşenleri sevmez. Aynı zamanda mala mülke aşırı derecede kıymet verenleri de sevmez. Bu şekilde en aşağılık yollarla zengin olmak isteyenlerle de mücadele eder.¹⁶⁹

2.3.4 Natüralizm: (الطبيعية)

1897 yılında Fransa'da ortaya çıkmış, gözlemle birlikte bilimsel deneyi de uygulayan bir edebiyat ve sanat akımıdır. Bu görüşün ve akımın öncüsü Fransız romancısı Emile Zola'dır (1840-1902). Natüralizme, realizmin daha ileri düzeye ulaşmış biçimi de denebilir. Natüralizm doğayı anlatırken deney yöntemine

¹⁶⁹ El-Bâşâ, s.64-66.

başvurması nedeniyle realizmden ayrılır. Natüralistler kişi ve olaylara, bir bilim adamı gözüyle yaklaşır.¹⁷⁰

Natüralizmin edebiyata çok büyük bir yenilik getirmediği için Realizm gibi çeşitlenmemiştir. Natüralistler, bilimsel bir edebiyat oluşturmak istemişlerdir. Natüralist akımla yazılmış romanda gerçek hayat konu edinir.

Natüralizm, Realist akımın özünde onun bir üst aşaması kıvamından uzun yıllar boyunca ilerlemiştir. Ülkemize kadar etki eden bu akım, bugünlerde tamamen kullanımdan kalkmıştır.¹⁷¹

Natüralizmin Özellikleri:

- Natüralistler, pozitif bilimlerle sanatı birleştirmeye çalışır. Pozitivist kurallara dayanarak doğayı taklit etme çabası içindedirler.
- Natüralist sanatçılar, insanın fizyolojik özellikleri üzerinde durur; insanı soyaçekim ve genetik özellikleriyle ele alırlar. Çünkü kişinin sahip olduğu erdemlerin soylarından geldiğine inanırlar.
- İnsan psikolojisiyle fizyolojisini birbirine bağlı kabul eden natüralistler, eserlerinde kahramanların fiziksel özelliklerini çok ayrıntılı olarak verirler. Buna bağlı olarak da betimleme, doğalcı eserlerin en önemli anlatım biçimi olarak dikkat çeker.
- Natüralistler, sosyal çevrenin insan üzerinde yaptığı etkileri de derinlemesine araştırmışlar, bir anlamda kendilerini bilim adamı, toplumu laboratuvar, insanı da deneme, inceleme aracı olarak ele almışlardır.
- Natüralist yazarlar, insanı belli koşulların içinde kabul edip onun duygu ve düşünce dünyasını, yetiştiği doğal ve toplumsal çevrenin etkisi doğrultusunda çizerler. Onların eserlerinde insan, kendi yazgısını biçimlendirici, çevre üzerinde değiştirici bir güç taşımaz.
- Natüralizmde toplumsal nedenler bir yana bırakılır, yalnızca yaşananlar nesnel bir biçimde aktarılır.

¹⁷⁰ Emin Özdemir, *Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1990, s.210.

¹⁷¹ Diba Bahadıroğlu, *Natüralist Akım Nedir?*, 29 Kasım 2016, <https://www.makaleler.com/naturalist-akim-nedir>, 23.09.2017.

- Realistlerdeki biçim güzelliği, üslup kaygısı natüralistlerde yoktur. Fakat natüralistler de halkın kolayca anlayabileceği yalın ve anlaşılır bir dil kullanırlar.
- Tiyatroda, kostüm ve dekora önem veren natüralistlerin eserlerine genel olarak bir kötümserlik havası hâkimdir.¹⁷²

el-Bâşâ'nın tarifine göre ise; Natüralizm doğa ötesine inanmayan ve semavi dinlere de karşı olan felsefi bir akımdır. Bu akımın temsilcileri tabiatın sabit kanunları olduğuna inanırlar. Doğayı inceleyerek insanın bu kanunlara ulaşabileceğini iddia ederler. Aynı şekilde insanın, bu tabiatın bir parçası olduğuna ve kendi kendisinin ilahı olduğu görüşünü benimserler. Natüralistlere göre edebiyat ve felsefe paranın iki yüzü gibi ayrılmaz bir bütündür.

el-Bâşâ, yine İslami bir bakış açısıyla Natüralizme bakıldığında, ne tür bir tablo ortaya çıktığını ve Natüralizm ile İslami bir edebiyat arasında nasıl bir fark olduğunu şu şekilde açıklar:

- ❖ Natüralizm, bütün semavi dinlere meydan okuyan dinsiz bir felsefe akımıdır. Bu dinleri kökünden söküp atmaya ve tabiatı ilah olarak kabul ettirmeye çalışır. Bir kişinin, Müslümanım diyebilmesi için ise gökleri ve yeri yaratan Allah'a ve son peygamberine iman etmesi gerekir. Müslüman bir edebiyatçının görevlerinden biri de sapık edebiyat akımlarına karşı durmak ve insanlara zevk verecek, zihinleri açacak, imanı güçlendirecek, iyiliğe davet edip kötülükten alıkoyacak alternatif bir İslami edebiyat inşa etmektir.
- ❖ İnsan tabiatı istediği gibi tasarruf edip hem kendi işlerinde hem de bütün insanlık için tabiatı hizmeti altına aldığı halde, tabiat insanın ilahıdır dediler. Sonra bu söylemlerinin hata olduğunu anlayınca da bu hatadan kurtulmak için insan kendisinin ilahıdır dediler. Ancak unuttukları bir şey vardı ki ilah olduğunu iddia ettikleri bu insan hasta oluyor, iyileşiyor, başarılı oluyor, başarısız oluyor, zengin oluyor, fakir oluyordu. Eğer ilah olsaydı ne hasta olurdu, ne başarısız olurdu ne de bir şeye ihtiyaç duyardı.
- ❖ Natüralizm akımının kurulmasına, insanın akli ve zekası ile kapılarını bu akıl ve zekanın yüzüne kapatan ve din ile aklın arasına büyükçe bir set çeken

¹⁷² <https://www.edebiyatogretmeni.org/naturalizm-dogalcilik>, 23.09.2017.

kilise öğretileri arasındaki kavga sebep olmuştur. Müslümanın ise kendisine hakim olan ne bir kilisesi ne de kendi heveslerine göre muamele eden din adamları vardır. Bilakis o Allah'ın kitabına ve Peygamberinin hadislerine boyun eğer.

- ❖ Natüralizm, insanın iç dünyasını insan bedenine asılmış bir parazitten ibaret görür. İslam ise insanın iç dünyasının önemine vurgu yapar.¹⁷³

2.3.5 Sembolizm: (الرمزية)

Sembolizm, 19. yy'ın sonlarında Parnasizme tepki olarak Fransa'da ortaya çıkmıştır. Duygusal hayatın dolaysız bir anlatım yerine, simgelerle yüklü ve kapalı bir dille anlatmayı amaçlar. Geleneksel Fransız şiirini hem teknik hem de tema açısından belirleyen katı kurallara bir tepki olarak başlamıştır. Şiiri açıklayıcı işlevinden ve kalıplaşmış hitabetten kurtarmayı, şiirle insan hayatındaki anlık ve geçici duyguları betimlemeye çalışmıştır. Dile getirilmesi güç sezgi ve izlenimleri canlandırmaya, şairin ruhsal durumunu ve gerçekliğini belirsiz ve karmaşık birliğini dolaylı biçimde anlatacak özgür ve kişisel eğretileme ve imgeler aracılığıyla varoluşun gizemini aktarmaya çalıştılar.

Şiiri sessiz bir şarkı olarak tanımlamışlar ve müziği şiirin amacı durumuna getirmişlerdir. Onlara göre şiir düşüncelere değil duygulara seslenmelidir; çünkü şiir bir şey anlatmak için yazılmaz. Şiirde anlam kapalı olmalıdır ve herkes kendince yorum getirebilmelidir. Sözcüğün anlam değerinden çok müzikal değeri önemlidir. Anlam kapanıklığı ve farklı çağrışımlar yaratabilme amacı, bol bol mecaz ve istiarelerin kullanılmasına yol açmış, dolayısıyla dil de ağırlaşmıştır. Gerçeklerden kaçma, hayale sığınma, çirkinlikleri hayal yardımıyla güzelleştirme, bunlara bağlı olarak ortaya çıkan karamsarlık, sembolizmin en belirgin özelliklerindedir. Durgun sular, ay ışığı, alacakaranlık, tan ağartısı, perdede gezinen gölgeler ve ölüm başlıca temalarıdır. Lirikizm, bu anlayışın en önemli ögesi durumundadır.

¹⁷³ El-Bâşâ, s.72-75.

Sembolizmin Genel Özellikleri:

- Sembolizm, şiire duygu ve hayali getirmesi yönüyle romantizmle benzerlik taşır. Diğer benzer yan her iki akımın da öznel oluşudur. Bu benzerliklere karşın Sembolizm, kendilerinden önceki tüm şiir anlayışlarına karşı çıkmışlardır.
- Sembolizm, dış dünyanın görüntülerini somut nesnel gerçeklikleriyle değil de; bu görüntülerin sezgilerinden, izlenimlerinden yansıyan niteliklerini şiire aktardılar. Duyguların, dış dünyayı ancak olduğu gibi değil, onu değiştirerek ulaştırabileceğini düşündüler.
- Sembolizm ozanların doğa görüntülerini yarı aydınlık ortamlar oluşturur: sararmış yapraklar, akşamın alacakaranlığı, durgun göller, kızıl gün batımı, ay ışıklı geceler. Bu görüntüler net olmayan, neredeyse, tül bir perdenin ardından yansıyan biçimiyledir.
- Sembolizm, sembol ve mecazlarla dolu kapalı bir anlatımı seçtiler. Herkesçe farklı algılanabilecek yorumlanabilecek şiiri hedeflediler.
- Sembolizmin şiir anlayışı: Şiiri sözcüklerle yapılmış bir beste olarak gördüklerinden, şiirde müzikselliğe önem verdiler. Ölçü, uyak biçimsel özellikleri ikinci planda düşündüler. Şiirdeki müziği özle biçim arasında bir uyum ögesi olarak gördüler.
- Sembolizm “*sanat için sanat*” görüşüne bağlı kalarak toplumsal, siyasal sorunlara uzak durdular.¹⁷⁴

el-Bâşâ ise Sembolizmi şu şekilde tarif eder:

Bazı edebiyatçılar farklı edebi düşüncelerini tabir etme vesilesi olarak sembollerini kullandılar. Bu yüzden bu akım Sembolizm diye adlandırıldı. Bu akım gerçek ve direkt üslup yerine insanın iç dünyasındaki duyguları anlatmak için sembol ve işaretleri kendine araç edindi.

Sembolizme göre; içerisindeki şeyleri gördüğümüz, dokunduğumuz, seslerini işittiğimiz, tatlarını tattığımız, kokularını aldığımız dünya, gerçekte ancak perdeler arkasından hissedebileceğimiz gerçek dünyanın puslu bir görüntüsüdür.

¹⁷⁴ <https://www.cokbilgi.com/yazi/sebolizm-simgencilik-nedir-ozellikleri-temsalcileri>, 25.09.2017.

Sembolistler eşyayı beş duyu organı yoluyla idrak etmek gerektiğini savunurlar. Renklerin, kokuların ve seslerin birbirleriyle iç içe girdiklerini birbirlerine karşılık verdiklerini ve birbirleriyle yardımlaştıklarını iddia ederler. Böylelikle duyuların insanda aynı iç duyguyu doğurduğunu ifade ederler.¹⁷⁵

el-Bâşâ Sembolizmi bu şekilde tarif ettikten sonra Sembolizm ile İslam edebiyatı arasındaki farklara şu şekilde değinir:

- ❖ Sembolizm, insan bilincinin dar ve sınırlı olduğunu iddia eder. İnsanın bilincinden onlarca kez daha geniş şuursuz bilinçaltının olduğuna inanır. İslam bunu kesin bir dille reddeder. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de akla çok önem verilmiştir. Akla itimat etmeye ve gerçeklere ulaşmada onu kullanmaya teşvik edilmiştir.
- ❖ Sembolistler dış dünyanın şiire konu olamayacağını savunurken İslam edebiyatı ise edebiyatçıların, karasından denizine, gökyüzünden yer yüzüne, ilk baharından son baharına, en küçük canlıdan en büyük hayvana kadar kâinattaki her şeyi edebiyatlarına konu etmelerini teşvik eder.
- ❖ Yine sembolistlere göre; bir edebiyatçı her ne kadar okuyucuyu etkileyen bir tarihi hikâyeye takdim etse bile bu takdim ettiği hikâyeye edebi bir eser sayılmaz. Çünkü meydana gelen bir olayı takdim etmiştir. Meydana gelen şeyin onlara göre hakiki bir varlığı yoktur. Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerde ise içerisinde yalan olmayan ve gerçekten vuku bulmuş hikâyeler çokça zikredilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de yaklaşık 50 hikâyeye, Hadisi şeriflerde ise 150 civarında hikâyeye vardır.
- ❖ Sembolistlere göre; dil manayı aktarma ve sahneleri takdim etme aracı değildir. Bilakis o, yazardan okuyucuya mikrop bulaştırma aracıdır. İslam edebiyatçısı ise; Kur'an-ı Kerim'in en yüce Arapça kitap ve hadisi şeriflerin de yaratıcının kelamı ile yaratılmışların kelamı arasında orta bir yer tuttuğuna ve bu iki kaynağın okura mikrop bulaştırma aracı değil de bilakis doğru yolu gösteren özel ve genel yaşam kurallarını koyan bir araç olduğuna inanır.¹⁷⁶

¹⁷⁵ El-Bâşâ, s.85-91.

¹⁷⁶ El-Bâşâ, s.92-94.

2.3.6 Egzistansiyalizm (Varoluşçuluk): (الوجودية)

1927 yılında ilk olarak Alman düşünür Martin Heidegger (1889-1977) tarafından ortaya atılmış, ikinci dünya savaşı yıllarında Fransız düşünür ve romancı Sartre'nin benimsemesi ve edebiyata uygulaması ile bütün dünyada yaygınlaşmıştır. İnsanın kendi değerlerini kendinin oluşturabileceğini geleceğini yine kendisinin kurabileceğini savunan bir felsefe akımıdır.

Varoluşçuluk 4 temel fikri savunur:

1. Varoluş her zaman tek ve bireyseldir. Bu görüş bilinç, tin, us ve düşünceye öncelik veren idealizm biçimlerinin karşıtıdır.

2. Varoluş, öncelikle varoluş sorununu içinde taşır ve dolayısıyla varlığın anlamının araştırılmasını da içerir.

3. Varoluş insanın içinden bir tanesini seçebileceği bir olanaklar bütünüdür. Bu görüş her türlü gerekirciliğin karşıtıdır.

4. İnsanın önündeki olanaklar bütünü öteki insanlarla ve nesnelere ilişkilerinden oluştuğundan varoluş her zaman bir "dünyada var olma"dır. Bir başka deyişle insan her zaman seçimini sınırlayan ve koşullandıran somut tarihsel bir durum içindedir.

Egzistansiyalizmin Başlıca Özellikleri:

- Bireyin, geleceğini kendisinin belirleyebileceğini ileri süren bir felsefi anlayışa dayanır.
- Sanatçılar, yapıtlarında insanın kendisini aşması gerektiği, hür olmaya mecbur olduğu gibi konulan işlemiştir.
- Yapıtlarda karakter yoktur, çeşitli durumlarla karşı karşıya kalmış insanlar vardır.¹⁷⁷

¹⁷⁷ <http://www.edebibilgiler.com/documents/egzistansiyalizm.html>, 25.09.2017.

el-Bâşâ'ya göre; edebiyat akımları içerisinde varoluşçuluk akımı kadar dine düşman olan, din ile şiddetle mücadele eden ve dini küçük düşürmek için elinden geleni yapan başka bir akım yoktur.

- ❖ Varoluşçuluk yıkıcı bir akımdır. İnsanlık uzun yıllar boyunca insanların hayvanca bir yaşam sürmesinden kamil bir insan mertebesine çıkmak için uğraş vermiştir. Genelde bütün semavi dinler, özelde ise İslam Dini bu şekilde istemiştir. Bu akım ise bütün bu çabaları yok edip insanların tekrar eski hallerine dönmeleri için çaba sarf etmektedir.
- ❖ Bu akımın destekçileri, insanın gerçek varlığının, arzularına teslim olmadan, şehvetinin önündeki engelleri kaldırmadan ve bir dine veya örf ve adete bağlanarak olmayacağı kanısındadırlar. Başta İslam Dini olmak üzere bütün semavi dinler, insanı, şehvi arzularına ve ihtiraslarına hâkim olmaya davet ederler. İnsanın kendisine ve topluma faydalı olacak tarafa yönlendirirler.
- ❖ Varoluşçular, kişilere zorlama yapılamayacağını, her hangi bir dinin onlara hükmedemeyeceğini ve vicdanlarının haricinde de hiçbir güce boyun eğmemeleri gerektiğini savunurlar. Ancak vicdanın kişiden kişiye değiştiğini zamana göre farklılık gösterdiğini göz ardı ederler. Hatta bazen aklın iyiyi kötü, kötüyü de iyi olarak gördüğü gerçeğini unuturlar. Dolayısıyla bu konuda hüküm vermeye yetkili olan tek zat Allah Teâlâ'dır.
- ❖ Bu akım, destekçilerini eski değerlerinden kurtulmaya ve kendileri için yeni değerler ihdas etmeye davet eder. İslam ise Müslümanları, esasları sabit olan değişmez Rabbani hükümlere boyun eğmelerini emreder.
- ❖ Yine bu akım insanın varoluş evresini doğumundan ölümüne kadar olan süreyi kabul eder. Bu yüzden insanları, dünya nimetlerinden olabildiğince faydalanmaya ve diledikleri gibi eğlenmeye teşvik eder. Müslüman ise bu dünyayı ahirete gidin bir yol olarak görür.¹⁷⁸

¹⁷⁸ El-Bâşâ, s.99-101.

SONUÇ

Arap Edebiyatı zengin bir içeriğe sahiptir. Arap Edebiyatında Pek çok kıymetli edebiyatçı vardır. Bu edebiyatçılar okuyucularının zevkle okuduğu birçok edebi esere imza atmışlardır. Bu çalışmamızda Arap edebiyatının gelişimi hakkında çok değerli kaynaklardan yararlanarak bilgiler vermeye çalıştık. Bu kıymetli edebiyatçıların başında geldiğini düşündüğümüz Modern dönem Arap İslam edebiyatçısı Abdurrahman Rafet el-Bâşâ'nın hayatını, eserlerini ve edebi kişiliğini bir nebze de olsa okuyucuya tanıtmaya fırsatı bulduk.

Bu çalışmada; Abdurrahman Rafet el-Bâşâ'nın çok değerli bir şahsiyet olduğunu, gerek kendi zamanında yaşayan, gerekse de kendisinden sonra gelen edebiyatçılar tarafından takdir edildiğini, Çağdaş Arap İslam Edebiyatı alanında yeni bir çığır açtığını gördük.

Abdurrahman Rafet el-Bâşâ, Arap dünyasının yetiştirdiği nadide şahsiyetlerden birisidir. Yazmış olduğu eserler, okuyucular tarafından beğenilmiş ve zevkle okunmuştur. Edebi zevk ve estetiğin yanında okuyucuya faydalı bilgiler verip onların ahlaki ve dini açıdan gelişmelerine katkı sağlamayı amaçlamıştır.

Batı edebiyatını tenkit etmiş, Müslüman edebiyatçıların sanatlarını İslami değerler ışığında icra etmeleri gerektiğini savunmuştur. Bunun için de kendine özgü özellikleri, kuralları ve prensipleri olan yeni bir edebiyat akımı oluşturulması fikrini benimsemiştir.

Belki bu fikri ortaya atan ilk kişi kendisi değildir, fakat böyle bir fikir ile yola çıkanları sonuna kadar desteklemiş, bu akımın isminin İslam Edebiyatı olması gerektiğini savunanlara taraftar olmuştur. Böyle bir akımın ortaya çıkması, tanıtılması ve yayılması konusunda gerek yazdığı makale ve müstakil kitaplar, gerekse verdiği lisans ve yüksek lisans-doktora dersleriyle katkıda bulunmuştur.

Abdurrahman Rafet el-Bâşâ'nın Arap Dili ve İslam edebiyatına dair yapmış olduğu çalışmaları, önemli bir kaynak değerine sahip olup, Çağdaş Arap İslam Edebiyatına olan katkısı apaçık bir hakikattir.

Türkiye’de böyle bir çalışmanın yapılmamış olması, karşımıza bir eksiklik olarak çıkmaktadır. Bu çalışma ile ülkemizde bu konu ile ilgili olanlara yazarımızla alakalı detaylı bilgiler vermiş olduk. Dolayısıyla bu çalışmamızın, bu alanda çalışmak isteyenlere yol gösterecek önemli bir kaynak olma vasfı taşıdığı kanaati hâsıl olmuştur.

KAYNAKÇA

- Abdulmuhsin, Muhammed Hasan, “Cühûd Abdurrahman el-Bâşâ Fî Temkîn el-Luğa el-Arabiyye”, *el-Edeb el-İslâmî Dergisi*, S.74.
- Abdulmuhsin, Muhammed Hasan, *Nedve Abdurrahman el-Bâşâ*, Şam, el-Hey'e el-Âmme Li'l-Kitab, 2010.
- Abdulvahhab, Ferec Mücâhid, “et-Tarîk ile'l-Endelüs Lemehât ve Kutûf”, *el-Edeb el-İslâmî Dergisi*, S.74.
- Absu, Ömer Muhammed, “Râid el-Edeb el-İslâmî Fî Suriye: Abdurrahman Rafet el-Bâşâ”, 08.11.2014, <http://www.odabasham.net/تراجم-4780-عبد-الرحمن-رافت-الباشا/>, 25.07.2016.
- el-Askalânî, İbn Hacer, *Fethul Bârî*, 22/39.
- Asya, Furkan, *Ali Ahmed Bâkesir'in Vâ İslâmâ İsimli Romanının Çözümlemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2015.
- Aydın, Cemal Abdullah, “Ali Tantâvî'nin Arapça Eğitime Dair Görüşleri”, *Şerkiyat Mecmuası*, S.15, 2009/2.
- Bahadıroğlu, Diba, “Natüralist Akım Nedir?” <https://www.makaleler.com/naturalist-akim-nedir>.
- Baraygaş, Muhammed Hasan, “Racülün Fegadnâhü”, *el-Müctema'*, 02 Ağustos 1986.
- el-Bâşâ, Abdurrahman Rafet, *Ardu'l-Butûlât*, Kahire, Dâru'l-Edeb el-İslami, 1994.
- el-Bâşâ, Abdurrahman Rafet, *el-Udvân ala'l-Arabiyye Udvân ala'l-İslâm*, Kahire, Dâru'l-Edeb el-İslâmî, 2011, 3.baskı.
- el-Bâşâ, Abdurrahman Rafet, *Fennü'l-İmtihânât Beyne't-Tâlibi ve'l-Muallim*, Kahire, Dâru'l-Edeb el-İslâmî, 1996.
- el-Bâşâ, Abdurrahman Rafet, *Lüğatü'l-Müstakbel*, Kahire, Dâru'l-Edeb el-İslâmî, 2005.
- el-Bâşâ, Abdurrahman Rafet, *Nahve Mezhebin İslâmiyyin fî'l-Edebi ve'n-Nakd*, Kahire, Dâru'l-Edeb el-İslâmî, 2008.

- el-Bâşâ, Abdurrahman Rafet, *Şi'ru'd-Da've fi'l-Asr'in-Nebevî*, Kahire, Dâru'l-Edeb el-İslâmî, 2005.
- el-Bâşâ, Yemân, "Sira Zâtiyye li Abdurrahman el-Bâşâ", *el-Edeb el-İslâmî Dergisi*, S.74, 2012.
- el-Behlâl, Müzne Abdullah, "el-Âsâr el-Edebiyye ve'n-Nakdiyye ve'l-İlmiyye li'd-Doktor Abdurrahman Rafet el-Bâşâ", *el-Edeb el-İslâmî Dergisi*, S.74.
- el-Bennâ, Muhammed Câd, "el-Bâşâ: el-Edeb el-İslâmî ve'l-Melmah el-Mümeyyez", *ed-Da've*, 25Ağustos 1986.
- Beyca, Fatma Betül, *Necib el-Kilani, Hayatı, Eserleri ve 20.yy Arap Edebiyatındaki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.
- Beylan, Aykut, "Fransa'nın Suriye'de yaptıkları", <http://www.aa23.org/2013/04/26/fransanın-suriyede-yaptiklari-1920-1946/>, 03.01.2017.
- Buhari, Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'u's-sahîh*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.
- Civelek, Yakup, "Modern Arap Edebiyatı'nda İslâmî Edebiyatın Yeri ve Öncüleri", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.3, 2000.
- Çetişli, İsmail, *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.
- Dayf, Şevki, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî II*, Kahire, Dâru'l-Mearif, 1963.
- Deyrâniyye, Mücahid Me'mûn, *Ali et-Tantâvî Edîbu'l-Fukahâ ve Fâkihu'l-Udebâ*, Şam, Daru'l-Kalem, 2001.
- Durmuş, İsmail, "Mustafa Lütü Menfelûtî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2004, C.29.
- Ebû Sâlih, Abdulkuddus, "Doktor el-Bâşâ Kemâ Araftuh", *el-Edeb el-İslâmî Dergisi*, S.74, (2012).
- Er, Rahmi, *Modern Mısır Romanı*, Ankara, Hece Yayınları, 2015.
- Erduran, Ayşe, *Ali et-Tantâvî'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Hikâyeciliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2013.
- el-Fâhûrî, Hanna, *el-Câmi' Fî Tarihi'l-Arabî - el-Edeb el-Hadîs*, Beyrut, Daru'l-Ciyl, 1986.

- Görgün, Hilal, “Muhammed Kutub”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 31, 2014, s.192-195.
- Görgün, Hilal, Seyyid Kutub, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37.
- Gurur, Arap Edebiyatı, Erişim Tarihi: 14.12.2015, www.nkfu.com/arak-ebediyati-hakkında-bilgi.
- Güler, Galip, *Yusuf el-Ka'id'in Yahdus Fî Mısr el-Ân Romanının Şekil ve Muhtevası bakımından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2014.
- İbn Hanbel, Ahmed, el-Müsned, 5/86.
- el-İskenderî, Ahmed, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Edebi'l-Arabî*, Beyrut, Dâr İhyâ el-Ulûm, 1994.
- Kahyaoglu, Yasin ve ark., *Çeşitli Yönleriyle İslam Medeniyeti*, İstanbul, Siyer Yayınları, 2017, s.678.
- Kahyaoglu, Yasin, “Şiir ve Nesir Bağlamında Arapçanın İslam Kültüründeki Yeri,” *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.19, 2008.
- el-Kilani, Necib, *Lemahât min Hayâtî*, Beyrut, 1985, C. 3.
- Kudret, Cevdet, *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*, İstanbul, İnkılap ve Aka Yayınevleri, 1980.
- Kurtubi, Ahmed b. Ebî Bekir, *el-Câmi' li Ahkâmil Kur'an*, Riyad, Dâr Alem el-Kütüb, 2003, C.15.
- Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, Kahire, Dâru's-Şurûk, C.5.
- Landau, Jacob M., *Modern Arap Edebiyatı Tarihi*, Çev. Bedrettin Aytaç, İstanbul, Gündoğan Yayınları, 1994.
- Ma'rûf, Nâyif , *el-Edeb el-İslamî*, Beyrut, Dâr en-Nefâis, 2005.
- Müslim, Ebu'l Hüseyin el-Kureşî en-Nîsâbûrî Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmi'u's-Sahîh*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.
- en-Nemmâl, Ahmed Abdurrahman, “Bükâiyyetü'l-Aşmâvî Ebketnâ”, *el-Cezire*, 16 Ağustos 1986.
- Özdemir, Emin, *Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1990.
- Özli, Muzaffer, “İslam'ın İlk Asrında Kur'an'ın ve Hadis'in Arap Dili ve Edebiyatına Olan Tesiri,” *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.2, 1997.

- es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvet et-Tefâsîr*, III, 440.
- Sarmış, İbrahim, *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutub*, Ankara, Fecir Yayınları, 1992.
- es-Sinyân, Abdülaziz b. Abdurrahman, “el-Bâşâ er-Râhil Ellezi Devvene Târih el-Ahyâr”, *el-Arabiyye*, 01 Eylül 1986.
- Şengüler, İ. Hakkı, *Seyyid Kutub Kimdir?*, Fî Zılâli'l-Kur'an Girişinde Araştırma, İstanbul, 1992.
- Şulul, Edibe, *Arap Edebiyatı Kadın Şairlerinden el-Hansâ'nın Edebi Kişiliği ve Şiirlerinin Tahlili*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2005.
- et-Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb ebû'l-Kâsim, *el-Mu'cem el-Evsat*, Kahire, Dâru'l-Harameyn, 1994, C.7.
- et-Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmi' el-Beyân an Te'vil Âyi'l Kur'ân*, Kahire, Dâru'l-Hadîs, 2010, C.8.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Urâbî, Muhammed Abbas, “İtlâle Havle Mühendis el-Edeb el-İslâmî Abdurrahman Rafet el-Bâşâ”, <http://www.adabislami.org/magazine/> 2012/07/572/38, 30.07.2016.
- el-Ureynî, Abdullah b. Sâlih, “Doktor el-Bâşâ Fî Zimmetillah”, *el-Cezire*, 31 Temmuz 1986.
- Uylaş, Sait, *Ali Ahmed Bâkesir ve Kabul Edilen Dua*, Erzurum, Atatürk Üniversitesi F.E.F Yayınları, 2002.
- Yıldırım, Kadri, *Cahiliye ve İslami Dönem Şiir Mevzularının Mukayesesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 1998.
- Yıldız, Musa, “Arap Edebiyatında İlk Modern Kısa Öykü”, *Nüşa Dergisi*, S.4, 2002.
- Yılmaz, H. Kamil, *Seyyid Kutub Hayatı Fikirleri ve Eserleri*, İstanbul, Hikmet Yayınları, 1980.
- ez-Zeyyât, Ahmed Hasan, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, Kâhire, Dâr Nahdat Mısır.
<http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=4181>.
<http://www.dilededebiyat.net/edebi-akimlar/realizm>.

<http://www.edebibilgiler.com/documents/egzistansiyalizm.html>

<http://www.edebiyatfakultesi.com/realizm-akimi.htm>

http://www.fikribeyan.net/2011_Islam-Medeniyetine-Giris---Imaduddin-Halil.html

http://www.inkilab.com.tr/yazarlar_urunler.asp?sID=1252

https://tr.wikipedia.org/wiki/Frans%C4%B1z_Suriye_ve_L%C3%BCbnan_Mandas%C4%B1

<https://www.cokbilgi.com/yazi/sembolizm-simgencilik-nedir-ozellikleri-temsilcileri/>

<https://www.edebiyatogretmeni.org/naturalizm-dogalcilik/>

<https://www.goodreads.com/author/show/2726715>

https://www.turkedebiyati.org/edebiyat_akimlari/klasizm.html

